

Üdvözet az olvasónak!

Az utóbbi évtized gazdasági válságai rávilágítottak arra, hogy jobban kordában kell tartanunk igényeinket és vágyainkat. A tudatos fogyasztói magatartásra nevelést kisgyermek-kortól el lehet kezdeni, bár, ha a szülők maguk sem tanultak meg jól bánni a pénzzel, nehezen várható el tőlük, hogy helyes magatartásformákat közvetítsenek gyermekeik felé. Ebben az esetben a pénzügyi-gazdasági nevelés feladatait az iskolának kell átvennie, és a tantervbe épített gazdálkodási modul(ok) segítségével terelgetni a diákokat a jó sáfárság rögös útján.

A Magyar Református Nevelés 2012. évi 1. számának tematikus összeállításában – Iskola és gazda(g)ság – igyekeztünk feltérképezni azokat a területeket, amelyek kapcsolódási pontok lehetnek az iskola és a pénz világa között. Dr. Nagy István a sáfárság biblikus hátterét felvázoló lelki úttravalóját követően Dr. Szászi Andrea mutatja be röviden *A vilá-gunk Istené. Időszerű hitvallás* című kátét és a hozzá tartozó kommentárt, amelyben fontos helyet kap a pénz szeretete és használata című tanítás is. A tematikus blokk következő hat írása párokba rendezve egy-egy kiemelt pénzügyi kérdést jár körbe. Igyekeztünk eltérő álláspontokat megjeleníteni, ugyanakkor arra is törekedtünk, hogy azok egymást kiegészítve, teljesebb képet adva mutassák be az adott jelenség hátterét. Így született két írás a gazdasági nevelés módszereiről (Sohajda Levente göncruszkai lelkipásztor a helyi iskola példáján keresztül mutatja be az összefogás erejét, Dreszler Viktória pedig POP program lehetőségeiről ír), a diákhitel előnyeiről és hátulütőiről (Bednárík András az előbbiről, Kapocs Attila és Horváth István az utóbbiról mondja el véleményét), valamint a munka és hivatás gyakorlatáról és elméletéről (Suhajda Leventével a diákmunkások mindennap-jairól beszélgettünk, Balikó Zoltán pedig a hivatásfogalom alakulását mutatja be teológiai szerzők munkásságának tükrében).

A szám második felében olyan háttér tanulmányokat gyűjtöttünk össze, amelyek reménység szerint hozzájárulnak egy-egy kevésbé ismert, ugyanakkor fontosnak tartott téma mélyebb megismeréséhez. A gyermek halálhoz kapcsolódó viszonya, a gyász megélése sokszor tabuként kezelt téma. Szabóné László Lilla számos olyan vetületét mutatja be a halálról való gondolkodásának, amely közelebb viheti a pedagógust a gyermek lelkében zajló gyász folyamat megismeréséhez. Brockhauser Ildikó tanulmányában a vallásgyakorlás lelki egészség-megőrző szerepéről ír. Nemzetközi kutatások eredményeit is felhasználva kiemeli azokat a pozitív hatásokat, amelyek hozzájárulnak a vallásos közegben felnövő gyermek egészséges személyiségfejlődéséhez. Csepregi Erzsébet a napjainkban egyre többet hangoztatott közösségi szolgálat jelentőségére hívja fel a figyelmet ráirányítva tekintetünket azokra a feladatokra, amelyeket érdemes fontolóra venni egy ilyen szolgálat szervezése, elindítása során.

Dr. Pompor Zoltán
szerkesztő

Iskola és gazda(g)ság

DR. NAGY ISTVÁN
Néhány szó a sáfárságról

Az 1825. évi reformországgyűlésen Széchenyi István a következőket mondta: „én szavattal nem bírok, én nem vagyok országnagy, de földbirtokos. Ha egy intézet állandó fel a magyar nyelv kifejlesztésére, mely polgártársaim nevelését is elősegíti, úgy felajánlom egy egész évi jövedelmemet, mely 60.000 Ft-ból áll, s az a felállítandó magyar tudós társaság alapjához csatoltassék.” Így indult meg a Magyar Tudományos Akadémia építése.

A nagykőrösi általános iskolák egyikének falán öles betűk hirdetik, hogy V. Faragó Zsuzsanna adományaként lett oktatási intézmény az épületből.

Ne gondoljuk, hogy ilyen csak régen történt. 1985-ben a kiskunhalasi gyülekezet már építette gyönyörű, a 3. évezredben is szemet gyönyörködtető gyülekezeti házát, amikor az adakozásban már eléggé megfáradt gyülekezet lelkipásztorához a következő tartalmú levél érkezett Svájcból, Ruth Reuter asszonytestvértől: „nem tehetek róla, hogy egy gazdag országban élek és nem vagyok szegény. De szeretnék osztani. Nemrégiben meghalt édesanyám után egy nagyobb összeget örököltem, és nem akarom magamra költeni. Ezt küldöm az építkezés befejezésére.” Az összeg 1,5 millió forint volt. Éppen annyi kellett a munka befejezéséhez.

Ezek a szívét melengető példák az adakozásról, régies nevén, a sáfárságról szólnak.

Napjainkban viszont úgy tapasztaljuk, hogy ez az adakozó kedv alábbhagyott, lassanként el is tűnik. Ha elő is fordul, igazolást kérünk, hogy levonhassuk az adóból. Főiskolás hallgatóink a diákpresbitériumhoz pályáznak, hogy évfolyamhétvégén részt vehessenek, vagy ballagási tarisznyát készíthessenek a végzős társaiknak.

Vajon mi ennek az oka? A legáltalánosabb válasz a kérdésre: szegények vagyunk. Mi is rászorulunk arra, hogy kapjunk. Könnyű volt Széchenyinek és a többi mecénásnak, mert bőven volt miből adniuk. Erre a vélekedésre pörölycsapásként hull a bibliai szegény özvegy példája, aki nem a gazdagságából, hanem a szegénységéből adott, ráadásul mindenét beledobta a perselybe. (Mk 12,44) Az se elfogadható érvelés, hogy a gazdagoknak könnyű adományozni, ám nem abból kell adni, ami nincs, hanem abból, amink van. (2Kor 9,11-12)

Még arról is szót ejthetünk, hogy istentiszteleti rendtartásunkban igazában nincs helye az adakozásnak. Ugyan a legtöbbször elhangzik, hogy az adakozás istentiszteletünk része, de valójában nem az. Amikor vége van az istentiszteletnek, akkor dobunk a perselybe. Kárpátalján pedig olyan szokás is van, ahogy a templomba jövet tesznek a perselybe. Egyik esetben még nem kezdődött meg az istentisztelet, másik esetben pedig már befejeződött. Sok helyen pedig nem is hirdetik az adakozást, hogy ne vádolhassák a lelkész anyagiassággal.

Ezen a helyzeten mindenképpen érdemes lenne változtatni és az adakozásnak az őt megillető helyet megtalálni. Mindezek ellenére mégis úgy látom, hogy az igazi ok a hitbéli apálynak köszönhető. Ezért szükséges áttekinteni – ha röviden is –, hogy mit tanít a Biblia a sáfárságról.

Az Ószövetség olyan speciális intézkedések egész sorát említi, hogy még ma is csak ámulni tudunk ezen a hihetetlen érzékenységen. „Amikor földek termését betakarítjátok, ne arassátok le egészen a mező széléig, és az aratás közben elhullottat ne szedjétek fel. Szőlőt se böngészd végig, és a szőlőben lehullott szemeket ne szedd föl. Hagyd ott azokat a nyomorultaknak és a jövevénynek.” (III. Móz 19,9-10)

Ennél még többet is mond: „A föld minden tizede az Úré.” (III. Móz 27,30) Ez a bibliai tized alapja. Szokták erre azt mondani, hogy sok. De gondoljunk csak bele: az egész az Úré. Ő olyan nagyvonalú, hogy 9/10 részét nekünk adja, csak egy tizedet kér magának és az ő ügyére. Ha csak ezt komolyan vennénk, nem lennének se a gyülekezeteinknek, se az intézményeinknek anyagi gondjaik. Tulajdonképpen azt kellene megértenünk, hogy minden, amivel rendelkezünk, az Úré. Mi csak abból adunk valamit vissza. Az áldozatnak ez a bibliai alapja. Az áldozat, amit az oltárra teszünk, az is az Úré. (III. Móz 17,11) Így jogos a felhívás: „Mindenkori aszerint vigyen ajándékot, amilyen áldást kapott Istentől, az Úrtól, aki adja azt neked.” (V. Móz 16,17)

Nem itt van-e a magyarázata a sáfárságban való meglankadásunknak? Nem vesszük észre, vagy nem akarjuk elfogadni, hogy mindenünk csupán ajándék.

Az Újszövetség még tovább megy, s nem csupán a tizedet kéri, hanem az erőnk szerinti adakozást. (2Kor 8,3) Az elszegényedett jeruzsálemi gyülekezet megsegítésére adakozó macedóniai keresztyénekről olvassuk ezt. És kiderül, hogy ők se voltak gazdagok „mert a nyomorúság sok próbája között bőséges az ő örömük, és nagy szegénységükből a tisztasívság gazdagsága lett.” (2Kor 8,2)

Ugyanez mondható el az ősgyülekezetekről melynek tagjai nem a zsidó társadalom előkelő rétegéből verbuválódtak, hanem a szegények közül, mégis megoldották, hogy ne legyen közöttük szűkölködő. (ApCsel 4,34)

Ennek titkát is elmondja Pál apostol: „És nem csak azt tették, amit reméltünk, – t.i. az adakozást – hanem először önmagukat adták az Úrnak.” (2Kor 8,5)

Ez a titka a sáfárságnak. Ebből aztán értelemszerűen következik is, hogy az elvett jóért hálából mi is visszaadunk valamit az Úrnak. Tartozunk is ezzel, mert ha lelki javakból részesültünk, anyagiakkal válaszoljunk arra. (Róm 15,27)

Isten Jézusban a legnagyobbat adta értünk, erre egyetlen jó választ adhatunk csupán: a hálánkat. Ez oldja meg a sáfárság minden kérdését.

DR. SZÁSZI ANDREA

Keresztyén gazdasági szemlélet – van ilyen?

Beszéljünk-e az ifjúsági órán, esetleg egy bibliaórán arról, hogy mit is jelent a Szentírás szemszögéből nézni a pénzügyeket? Ha igen – mit és hogyan mondjunk a diákoknak,

hogy ne legyünk se képmutatók, sem földtől elrugaszkodottak, miközben Isten Igéjének zsinórmértékéhez igazítjuk magunkat? És miről beszéljünk egyáltalán, milyen üzenete van a Szentírásnak a gazdasági életünkre nézve?

Ehhez hasonló kérdésekkel találja szemben magát az, aki ezzel a témával a Biblia alapján foglalkozik. Isten Igéjének azonban az egész életünkre üzenete van! A nehezebb témák kibontásához jó, ha van valamilyen hasznos segédeszközünk. Ilyen támasz lehet *A világunk Istené. Időszerű hitvallás* című káté és a hozzá tartozó kommentár, mely magyar nyelven 2001-ben jelent meg Sárospatakon. Maga a mű eredetileg 1986-ban íródott, az észak-amerikai Christian Reformed Church számára, ahol istentiszteletekre, bibliaórákra, evangelizációkra és fiatalok nevelésére szánták. A káté rövid, számozott egységekből áll: rövid sorokba tördelve, verses formában íródott. Célja napjaink kihívásaira reagálni, olyan helyzetekre, melyekkel naponként nézünk szembe és ezekben a helyzetekben is meglátatni azt, hogy az egész világunk Isten kezében van. Hitvallásos irat, mely időtlen és új kérdéseket is ujjhegyre szed, miközben mindvégig Isten Igéjének a tükrét tartja a szemünk elé. Míg a káté röviden és tömören összegzi az adott témára vonatkozó szentírasi üzenetet, addig a külön kötetben megjelent kommentár ehhez kapcsolódóan 39 izgalmas és érdekes témát fejt ki. Így esik szó a pénzügyekről a „Pérez szeretete és használata” című részben (a káté 10. és 51. egysége). A káté rövid összefoglalása mellett hosszabb leírást és kifejtést találhatunk a kommentárban, melyhez a közös beszélgetést segítő, elgondolkodtató és figyelemfelkeltő kérdések is szerepelnek.

A mindennapi realitásokhoz kapcsolódva arról beszél, hogy a gyülekezetben eltérő gazdasági helyzetben lévő emberek vannak, de a bibliai üzenet mindannyiuk számára szól: minden jó az Úr kezéből származik. A megfogalmazott szentírasi mondanivaló két pilléren nyugszik. Egyrészt fölhívja az olvasók figyelmét arra, hogy őrizői és sáfárai vagyunk a földnek, másrészt arról beszél, hogy munkánkban is halljuk a hívást Urunk szolgálatára, de soha ne feledkezzünk meg arról, hogy a munkabéternél drágábbért dolgozunk. Sőt, a keresztyén embernek folyamatosan önvizsgálatot kell tartania a pénzügyek tekintetében is – számba kell venni, hogy hol a határ a szükséges és a szükségtelen között, illetve mi az, ami a telhetetlenség és a kapzsiság körébe tartozik. Életközeli témákat feszeget, miközben a túlköltekezésről, banki kölcsönökről beszél, valamint ezek mellett szó esik arról is, hogy mit jelent keresztyénnek, Krisztus tanítványának lenni a pénz világában, hogyan vihető be Isten szeretete és a hit megélése a gazdaság kemény világába.

A témát lezáró, feldolgozásra javasolt kérdések még tovább lépnek. „A keresztyén embernek gazdasági felelőssége van: gondoskodni a szükségleteinkről és felebarátainkat szeretni. Hogyan valósítható meg ez a mindennapokban?” – olvashatjuk. De önismeretre és önvizsgálatra is buzdít a feldolgozás, hiszen azt javasolja, hogy ne csak tanítsuk, hogyan kell a pénzzel bánni, hanem gondoljuk át azt is, hogy milyen sikereink és kudaraink vannak e téren az életünkben.

Keresztyénnek lenni: életforma, mely az életünk minden területére kihatással van. Vegyük komolyan és merjünk beszélni erről közösségi alkalmainkon is, miközben szem előtt tartjuk: „A világunk Istené”.

DRESZLER VIKTÓRIA – SZALAY GYÖRGY
Iránytű a pénzügyekhez
Fókuszban a pénzügyi nevelés a Pénziránytű
Alapítvány támogatásával

A pénzügyekben való eligazodás, a tudatos állampolgári lét egyre inkább megfelelő pénzügyi kultúrát, pénzügyi tudatosságot kíván meg minden állampolgártól. Kialakulásában, fejlesztésében meghatározó szerepe van a családi minta mellett az iskolának, és csak akkor lehet igazán eredményes, ha fejlesztése egész életen át tart. A társadalom szintjén bekövetkező szemlélet-, illetve magatartásváltásra belátható időn belül csak akkor van esély, ha hosszabb távon a közoktatás valamennyi szintjén és típusában a jelenleginél markánsabban és eredményesebben jelenik meg a pénzügyi kultúra fejlesztése.

Tantervi kereteken belül jelenleg nincs olyan tárgy, amely a közoktatásban résztvevő összes diák számára összefogná az alapvető pénzügyi-gazdasági alapismereteket, átadásukhoz a legmegfelelőbb színteret viszont mindenképp a hazai iskolarendszer biztosíthatja. A gazdasági-pénzügyi ismeretek tényleges oktatási gyakorlatba történő beépülése az eddigi tapasztalatok szerint azonban számos hiányzó feltétel (pl. kevés pénzügyekben jártas pedagógus, akkreditált és minőségbiztosított oktatási anyagok hiánya, a régi tantárgystruktúrába új ismeretek oktatása nehezen illeszthető) miatt várhatóan csak fokozatosan valósul meg.

Az állami, üzleti és a civil szféra különböző szereplői ugyanakkor már eddig is tettek lépéseket a változások felgyorsítása érdekében. A Magyar Nemzeti Bank (MNB) hosszú távú célként tűzte ki, hogy más hatóságokkal, civil szervezetekkel és piaci szereplőkkel együttműködve a széles lakossági rétegek pénzügyi tudatosságának és jártasságának fejlesztésére irányuló programokat dolgozzon ki és valósítson meg. Ennek érdekében döntött úgy, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó alapítványt hoz létre. Cikkünkben a Pénziránytű Alapítvány és a középiskolás diákok pénzügyi nevelését célzó kezdeményezéseket mutatjuk be.

AZ ALAPÍTVÁNYRÓL

A Pénziránytű Alapítvány 2008 szeptemberében jött létre, melynek kifejezett célja, hogy elősegítse az érdekeltek közötti párbeszédet. A jegybank mellett az Alapítvány alapítója a Magyar Bankszövetség és a Diákhitel Központ. Az Alapítvány tevékenységét közhasznú szervezetként látja el. A kuratóriumban az alapítók képviselői mellett helyet kaptak a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, a Gazdasági Versenyhivatal és a Budapesti Értéktőzsde delegáltjai is. A kuratórium elnöke Várhegyi Éva, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Pénzügykutató Zrt. tudományos tanácsadója. 2010-ben a Pénziránytű Alapítványéhoz hasonló célokkal tevékenykedő, a Budapesti Értéktőzsde által alapított Öngondoskodás Alapítvány – a pénzügyi kultúra fejlesztésére fordítható erőforrások hatékonyabb kihasználása érdekében – kezdeményezte a Pénziránytű Alapítvánnyal történő összeolvadást. A két alapítvány egyesülési folyamata 2010 júniusában zárult le.

Az Alapítvány működésének célja és elvárt eredménye, hogy programjainak eredményeként a lakosság jelentősen nagyobb hányada legyen tisztában az alapvető, élethelyzetében legfontosabb pénzügyi fogalmakkal és összefüggésekkel, tudja értelmezni a gazdasági-pénzügyi információkat, felmérni a hatásukat, és képes legyen mindennapi pénzügyei terén tudatos, felelős döntéseket hozni.

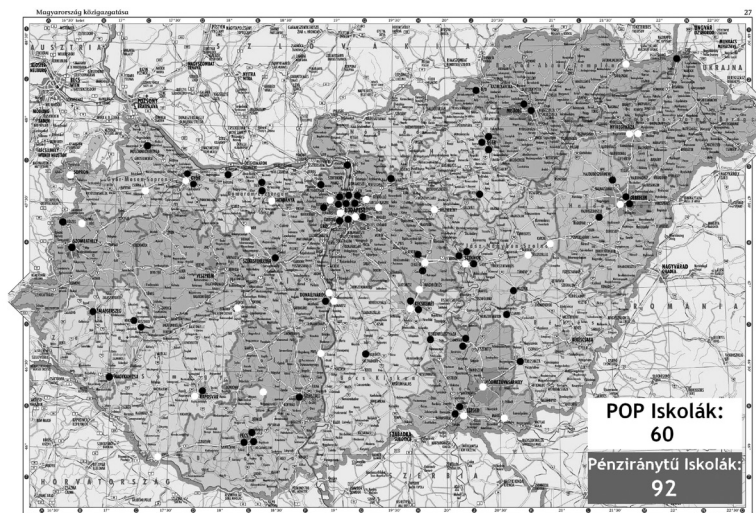
KÖZÉPISKOLAI PROGRAMOK

Az Alapítvány céljainak elérését számos program támogatja, amely közül kettő a középiskolai korosztályra koncentrál. A pénzügyi ismeretterjesztés érdekében egy úgynevezett Pénzügyi Oktatási Program (POP) került kidolgozásra. A POP 2008-ban indult újtára az MNB és a Budapesti Értéktőzsde szakmai illetve anyagi támogatásával. A program működtetését és elterjesztését az Alapítvány mind szakmailag, mind anyagilag támogatja. A POP programban résztvevő oktatási intézmények képezik a gerincét az MNB, az Alapítvány és az oktatási tárca által 2009-ben létrehozott Pénziránytű Iskolahálózatnak. A hálózati tagsággal járó cím lényegében egy védjegy, ami azon iskolák elismerését szolgálja, amelyek iskolafejlesztési, pedagógiai munkájuk keretében kiemelten képviselik az MNB lakossági kommunikációs stratégiájának egyik központi elemét jelentő pénzügyi ismeretterjesztés értékeit.

A PROGRAMOKRÓL SZÁMOKBAN

Az elmúlt három lezárt tanév alatt a Pénzügyi Oktatási Programban 60 középiskola közel 5500 diákja és 278 tanára vett részt.

A Pénziránytű Iskolahálózatnak (PI) jelenleg több, mint 90 középfokú intézmény a tagja, a középiskolákban tanuló diákok száma meghaladja a 90 000 főt.

1. ábra: Az iskolahálózat és a Pénzügyi Oktatási Programban résztvevő iskolák területi eloszlása

PÉNZÜGYI OKTATÁSI PROGRAM (POP)

Képzés a tanárok számára

A Pénziránytű Alapítvány minden év tavaszán pályázat útján hirdeti meg a programhoz való csatlakozás lehetőségét belföldi székhelyű, OM azonosítóval rendelkező középfokú nevelési-oktatási intézmények számára. A pályázatok elbírálása után a szeptemberben induló tanévvel veszi kezdetét a POP-os képzés. Ez nem csak a diákok számára jelent új ismeretek elsajátítását, de a POP programhoz újonnan csatlakozó iskolák közreműködő tanárainak, valamint a programban már résztvevő iskolák részéről delegált új tanároknak is egy felkészítő tanártovábbképzésen kell részt venniük. A gazdaságról, a mindennapi pénzügyekről egyszerűen a 9-12. évfolyamon tanító pedagógusoknak elnevezésű (OKM - 4/290/2009), akkreditált képzést az Alapítvány támogatja, így az a tanárok részére ingyenes, az akkreditált képzés végén a résztvevő pedagógusok az akkreditált képzés elvégzéséről szóló igazolást kapnak.

Képzés a diákok számára

Az oktatási program internet alapú, központi elemét egy olyan pénzügyi-gazdasági témakörökét átfogó, gyakorlati fókuszú tananyag képezi (POP törzsanyag), amelyet esettanulmányok, feladatlapok, tanári segédlet és valós tőzsdei szimulációs játék egészítenek ki. A tananyag 28 témakört ölel fel – pl. „Az áruk és a pénz világában élünk”, „Szereplők és kapcsolatok a piaccgazdaságban”, „Pénztörténet”, „Szereplők a gazdaságban” – könnyen emészthető, játékokkal kiegészített formában, melyet az oktatást segítő, témakörökre lebontott tanári segédanyagok is kiegészítenek.

A tanári visszajelzések kivétel nélkül pozitívak, a pedagógusok elmondásai alapján egy olyan tananyagot és hozzá kapcsolódó módszertani segédletet biztosít a képzés, amelynek segítségével a közreműködő pedagógusok képesek felkészülni a szakszerű és élményt nyújtó oktatásra. A programban résztvevő diákok közérthető, játékos és könnyed módon ismerhetik meg a pénzügyi és gazdasági témákat, amely a későbbiek folyamán segíti őket a tanulmányaikban és a hétköznapi életüket érintő kérdések tudatosabb döntéshozatalában.

Az Alapítvány a visszajelzésekre különösen nagy hangsúlyt helyez, így minden tanév egy átfogó írásbeli értékeléssel, az adott tanévet összefoglaló kutatási beszámoló elkészítésével zárul. Ez nemcsak a visszamérés miatt fontos, hanem ez alapján lehet a program egyes elemeit csiszolgatni, új ötleteket találni és a gyakorlatba ültetni.

Az éves beszámolókból a diákok számára leginkább közkedvelt témakörökre is fény derül. A népszerűségi lista élén a pénz történetéről szóló fejezet áll, ugyancsak az éllovasok közé sorolhatjuk a hitelekről, a bankrendszeréről szóló, illetve a bankkártyákkal foglalkozó témaköröket. A tananyaghoz kifejlesztett online és offline játékok a törzsanyagon kívüli kedvencek közé tartoznak.

Tanulmányi verseny

A POP programban minden évben hangsúlyos szerepet kap a POPTV tanulmányi verseny. Az elmúlt tanévben az iskolák 85%-os részvételi aránya mellett zajlott a vetélkedő-sorozat. A verseny során a diákok a POP programban megszerzett tudásukról számolnak be többfordulós online vetélkedő formájában. A POPTV diákokat és tanárokat is leginkább megmozgató része a több, mint 3 héten át valós kereskedési adatok alapján folyó tőzsdejáték, ahol a legügyesebb „tőzsdecápák” értékes nyereseményeket vihetnek haza.

Bízunk benne, hogy a soron következő osztályok is hasonló lelkesedéssel nyilatkoznak majd az elkövetkező POP-os tan évekről. Számítunk arra, hogy a 2011-es évben meghirdetett Pénziránytű Iskolahálózati pályázatán nyertes református iskola (Arany János Református Gimnázium, Szakképző Iskola és Diákotthon, Nagykovács – *a szerk.*) mellett a 2012-es évben a Pénziránytű Oktatási Programot megvalósító intézmények között is üdvözölhet az Alapítvány református középiskolát.

SOHAJDA LEVENTE

Oktatásunk jelene, gazdaságunk jövője

Meglehetősen felelőtlen vállalkozásnak tűnhet, melyre talán épp az alapismeretek hiányából fakadó bátorság biztat, oktatás és gazdaság összefüggéseiről gondolkodni, hovatovább írni úgy, hogy igazán egyikhez sem értek. Releváns ez a kísérlet?

Világunk többszintű krízise kapcsán bizonyos, nagyon is helye van ennek a címnek, hisz a legtöbb elismert gazdaságkutató csoport világszerte ugyanarra a két dologra mutat rá a válságból való kiút és egy „fenntartható(?)” gazdasági modell kapcsán: a bizalom és az elérhető minőségi humán erőforrás fontosságára.

Nem vitás, hogy mindkét területnek oktatási-nevelési vetülete van. Közélről érint tehát bennünket. Az sem lehet kérdéses, hogy ez a pusztán közgazdasági felismerés nagy lehetőségeket tartogat a református oktatás számára. Tudunk-e élni a ránk váró lehetőségekkel?

Lelepipásztor vagyok, s ahogyan mifelénk mondják, a „pap az az ember, aki mindent tud, de semmihez sem ért.” Ez a fajta „mindentudás” arról beszél, hogy nincs olyan dolog ezen a teremtett világon, amiről ne tudnánk pro és kontra véleményt formálni, s olykor egy kicsit a munkácsi rabbi módjára tanácsot adni: bármikor, bármiben, bárkinek. Amennyiben az ember megfelelő időt tölt el ebben a kontextusban, hajlamos elhinni: működik, megy ez nekem, tudok(!). Az igazi problémák eredője éppen ebben van. Pontosabban ott, ahol erre a vélt biztos tudásra, ismeretre struktúrákat építgetünk, megfogalmazott elvárási csatolmányok nélkül. A minőség ugyanis fenti aspektusunk szerint *csak* abból fakad, és csak azzal van kapcsolatban, hogy *mi* benne vagyunk, ergo: ez rossz nem lehet.

Mérlegelésre, a magunk módján való felelősségvállalásra hívnak ezek a sorok. Természetesen csak a magam tapasztalatáról írhatok, de ez semmiképpen sem provokáció, nem is szeretnék általános érvényű megállapításokat tenni. Törekvésem pusztán arra irányul, hogy megkísérleljem összegezni és megfogalmazni mindazt, ami a mögöttünk lévő időszakban a református oktatás kapcsán elgondolkodtatott.

Jelen és jövő összefüggéseit csak a feltárt és megismert múlt szilárd alapján érdemes mozaikjáték módján építgetni. Így sem egyszerű, alap nélkül ugyanakkor egyenesen értelmetlen vállalkozás. Az Ószövetség időszemlélete ezen a ponton eligazító lehet. A héber ember számára, aki az európai gondolkodással ellentétesen, múltjával szemben és jövőjének háttal áll az idő egyenesén, számára értelemszerűen csak az látható, csak az értelmezhető egészen tisztán, ami a tegnapi volt. A múlt megismerése a beszivárgó jelenre és a hátam mögött lévő láthatatlan jövőre készít fel. A múlt megismerése és komolyan vétele, teológiai szempontból legalábbis, nagy lehetőség. Ezek szerint ugyanis, aki nem ismeri, nem érti a múltját, azt felkészületlenül éri a jelen és jövő összefüggése – élete veszélybe kerül.

Református oktatásunk veszélyben van – mérlegeljük ezt a bátorságot nem nélkülöző megállapítást. A veszély alapvetően nem pénzügyi, bár a végjátékban általában gazdasági területen kulminálódik; tetten ér bennünket saját múltunk komolyan vételének hiánya. Református oktatásunk jelenének természetesen van egy megalapozott történeti interpretációja, amely vitathatatlan argumentumokkal mutat rá arra a „helyzetre”, mellyel a rendszerváltozást követően találta magát szembe egyházunk, többek között a társadalmi felelősségvállalás különböző területein – kiemelten is az oktatás területén. „Elvett” iskoláink „visszakapott iskolákká” váltak, újra indulhatott 40 év szünet után a nevelői-oktatói szolgálat az egyház kebelén belül. A számvetésünk az elmúlt 20 esztendő kapcsán már erre, az akkor új helyzetre vonatkozik. Ma azért is fokozottan aktuális vizsgálat tárgyává tenni ezt az időszakot, mert a történelem jelen idejében a tavalyi és az idei évben akár megduplázhathatjuk református intézményeink, hallgatóink számát. Mít tudunk tanulni az elmúlt 20 évből a következő 20 esztendő számára?

Vannak nagyon pozitív statisztikáink, társadalmilag elismert eredményei a református oktatási struktúrának. Mindezeket magunkkal visszük, használható potenciálként rendelkezésünkre állnak, sajátos erősségeinket a továbbiakban is igénybe kell tudnunk venni, hogy szolgálatunk céljához érjen. Másrésztől ugyanakkor mérlegre tett elmúlt 20 évünk kapcsán talán a leg súlyosabb kérdés, amely épp ennek a sajátosan protestáns potenciálnak kiaknázatlanságára vonatkozik. Nagyon kisarkítva: a reformátori szempontból való igénytelenségre kell rákérdeznünk.

Számos tanulmány bemutatta már azt a fentiekben is említett szituációt, melyben a református oktatás új lehetőséget kapott kiteljesedésére, szabadon, sőt államilag támogatott módon. Természetesen 40 év hanyattatás és többek között gazdasági értelemben való kisemmizés után, a történelmi egyházaknak önmagukban nem állt volna módjában, hogy társadalmi szerepvállalásaikat, az oktatás, szociális ellátás, egészségügy és más területeken önerőből finanszírozzák, így a különböző normatívák és „kiegészítő” normatívák váltak a szolgálatok fenntartásának és megtartásának pilléreivé. A hagyományos gyülekezeti sejtek aktivitásához kötött református szolgálati struktúra „felülíródott”. Nem alulról építkező, hanem felülről szervezett és támogatott modellé vált. „Alapjaiban” lett más, mint 1948-at megelőzően évszázadokon keresztül. Itt nem a régi elmúlása felett való siránkozásról van szó, hanem önvizsgálatról, a jelenünk konzekvenciaszerű értelmezéséről. Ez segít bennünket ugyanis abban, hogy jövőnket is, mint jelenünk következményeit felelősséggel vállaljuk, s ma ennek fényében cselekedjünk.

A fenntartó alapmagatartása meghatározza az iskola mozgásterét. Az alulról szerveződő református oktatási struktúrában évszázadokon keresztül ez praktikusán azt jelentette, hogy a református gyülekezeti sejtek, a patrónusok, a gazdasági és normatív közösség aktivitása teremtette meg és elő az oktatáshoz szükséges feltételeket. Sajátjából, saját maga döntése nyomán súlypontozta tartalmi és szerkezeti szempontból intézményeit autonóm módon. A kulcs a normatív közösség összetartozása, a hat éves gyermektől a 70 éves gazdálkodó paraszt emberig, akiknek – olykor egymást nem is ismerve – közösen sajátjuk volt a templom és az iskola, összefoglalva a gyülekezetet. Ebből a normatív közösségből fakadt nem pusztán az intézmények fenntartásához elengedhetetlen anyagiak hozzárendelése, hanem az a bázis is, mely református iskoláink társadalmi beágyazottságát adta.

Jelenleg működő fenntartói modellünk hiányosságai itt ezen a területen mutatkoznak erőteljesen. Finanziális előnyeinket, a kiegészítő normatívák áldásai mentén pillanatnyilag élvezzük az önkormányzati vagy civil fenntartású intézményekkel szemben, de a korábban alapvető erősségeink között számon tartott normatív közösség elfogy iskoláink mögül. Ha ez így lesz – persze lehet, hogy tévedek –, református oktatásunk kiszolgáltatott helyzetbe kerül. Praktikusán ez annyit tesz: rólunk szól majd a döntés, de nem mi döntünk; ez az, ami nem egyeztethető össze a történelmileg autonóm módon alulról szerveződő, önmagáért felelősséget vállaló református oktatás évszázados gyakorlatával, s ebben van az igaz életveszély.

A mi történetünk valahol egy ilyen végponton kezdődik. Sok tragikus tapasztalat is szerepet játszott abban, hogy le tudjuk vonni azokat a következtetéseket, melyek eligazítanak a jelen oktatásában úgy, hogy abból egy prosperáló gazdaság születhessen.

Néhány évvel ezelőtt településünkön, Göncruszán – sokakkal együtt – egy kormányzati elképzelés következtében bezárt az általános iskola. Mi helyben eldönthettük, akarjuk-e vagy sem, igaz az állam nem biztosította tovább a forrásokat, így egy alapvetően veszteséges önkormányzat számára sok mérlegelni való nem maradt. Minden követ megmozgattunk, de nem sikerült megmenteni az intézményt. Személyes és közösségi kudarcként éltem meg ezt az időszakot, ugyanakkor megerősödtem abban, hogy hosszútávon csak helyi, saját gyülekezeti erőforrásokra szabad építkezni, mert minden más csak látszólagos és viszonylagos biztonságot tud nyújtani. Ekkor került érdeklődésem középpontjába a XIX. századi református gyülekezetek gazdálkodása, főleg annak bennünket érintő helyi története. A korabeli dokumentumokat olvasgatva egy hétköznapi, mégis csodálatos világ tárul fel az ember szeme előtt. Mindössze néhány beszédes példát szeretnék említeni: gazdálkodó kisemberek, akik biztonsági vetőmagkészletet halmoznak fel az egyházközség csűrjében, amiből mindenki kaphat, akit a téli fagy vagy nyári aszály sújtott; mini egyházi gazdaság szántófölddel, tehennel, amelynek bevételeivel lekipásztori és tanítói állásokat tartanak fel; ösztöndíjak, melyeket tehetősebb családok a tanulni vágyó nehézsorsú fiatalok számára alapítanak a gyülekezet irányításával és felügyeletével; saját belső hitelintézet a kritikus helyzetbe jutottak támogatására. Mindez maradhat egy idillikus romantikus kép a múltból, s mondhatjuk nyugodtan a XXI. század agrárvállalkozói oldják meg önállóan a gondjaikat, az egyháznak ma már nincs földje, amin gazdálkodhatna, a tanítói béreket sem neki kell állnia, állami ösztöndíjprogram van elég, a hitelezés pedig amúgy is vitatott keresztyéni „kötelesség.” Ennek a múltbéli képnek a háttérében azonban egy aktív normatív közösség áll, ez az,

amire igazán figyelniük kell. Egy közösség, amely képes önmagáért felelősséget vállalni, alulról szerveződve tudja megteremni az élet különböző területein – benne az oktatás és gazdaság – a közösségvállalásból fakadó gyümölcsöket. Egy református közösségnek, amely komolyan veszi megváltó Urát, ebből a szoros vertikális kapcsolatból fakadóan szükségszerűen kell horizontálisan komolyan vennie önmagát, abban a kontextusban, amelyben él, hogy aztán ő maga képessé váljon felelősséggel felebarátja felé fordulni. Így érhető el, hogy a felelősségvállalás nem valamely pótcselekvésben merül ki csupán, hanem a reális, a másikat alapvetően elérő és megmozdító segítség felfedezésében és felkínálásában érhető tetten.

Ezzel a szemlélettel indultunk Észak-Magyarország perifériáján a leghátrányosabb helyzetű kistérség egy kis 650 lelkes falujában, ahol a reformátusok aránya épp eléri a 10%-ot. A statisztika szerint itt nemhogy gyülekezeti fenntartású iskolának, helyben lakó lelkésznek sem kellene lennie. Mégis van.

Egészében természetesen ez is egy összetett dolog, de visszatekintve mégis leginkább a „magától növekedő vetés” és a „mustármag” jut az eszembe – mert valahogy nálunk is így történt. Élünk egyszerű életünk természetesen, 67 felnőtt református együtt, aztán lett este és reggel, és mi újra és újra rácsodálkozhattunk Isten teremtésére. Arra, hogy ez nem tőlünk, de mégis általunk van. A mustármag csodája parányi voltában is abban rejlik, hogy van, létezik, a növekedés csak ráadás.

A gyakorlati tanulmányaim a normatív közösség erejéről ott indultak el, amikor nekifogtunk a lerobbant épületeink felújításának. Az Árpád-kori templom tervezését sem tudtuk volna kifizetni, gondolkodtunk pályázatban, segélyekben, aztán végül a gondnok úr azt mondta: „Az őseinket sem az EU támogatta, hogy ezt a templomot felépítsék és megőrizték, vegyük egy kicsit komolyabban magunkat!” Akkor megértettem minden politikai felhang nélkül, hogy nem Unio, hanem Communio... Amikor az ember elkezd komolyabban venni önmagát, akkor első lépésben felismeri, mekkora tétje van az időben meghozott döntéseknek. A megkésett döntés esetében már érdektelen, hogy jó vagy rossz – nincs hatása, mert a késés mindent visz. Ez a gyülekezeti élet minden területére igaz, úgy a családlátogatásokra, mint az energia felhasználásra, gazdálkodásra.

Az időben meghozott döntések lendületet kölcsönöznek a közösségnek, s a lendület utakat keres magának, ahol kiteljesedhet. Így lett a református gyülekezetnek a mi esetünkben saját méhese (persze nem történelmi példa nélkül), melyben 45 aktív önkéntes dolgozik és gondozza a méhcsaládokat. A tavalyi évben a méhészethez méz üzem is társult, mely mára megerősödött annyira, hogy 2011 szeptemberétől egy általános iskola fenntartását biztosítsa. A történetben itt érünk el oda, amire az eredeti felkérésem vonatkozott, oktatás és gazdaság partikuláris összefüggéseinek feltárásához.

Az autonóm módon szerveződő és működő keresztyén normatív közösség ugyanis önmagával szemben elvárásokat támaszt. Ez az elvárás nem elégszik meg a dolgok létezésével. Számára nem a statisztika világa a lényeges. Egy meghatározott, sajátos minőséget vár el, melyet képes definiálni. Felhatalmazva érzi magát, hogy számon kérje a mulasztást, a deficitet, hogy folyamatosan rákérdezzen igazra és hamisra. Gazdaként viselkedik nemcsak az általában gazdaságinak értelmezett területeken, hanem az oktatás, a szociális gondozás és más kifejezetten missziói területeken is. A minőségbiztosítás eredője ebben a kapcsolatban nyugszik, amely egy folyamatos nyitott dialógusban érhető tetten a fenntartó

normatív közösség, és például az oktatási területen aktív munkatársi kör között. Nem pusztán szülők kontra tantestület, vagy fenntartó kontra intézményvezetőség. A dialógus ezzel szemben a *közös* döntés megérlelésének területe, azzal a bizonyossággal, hogy *együtt* fogunk szüretelni döntésünk konzekvenciáiból, s *együtt* isszuk majd annak levét.

Ezért hangsúlyos, hogy mindenekelőtt partikuláris összefüggésekről beszélünk. A dialógus ugyanis lokálisan konkretizálható módon, a témák lehető legszélesebb spektrumát fogja be. A pedagógiai program megalkotása során például meghatározó tényező a helyi adottságokra és a helyi igényekre, elképzelésekre alapozó módszer kiválasztása, mely képes integrálni és aktív módon igénybe venni a pedagógia legújabb vívmányait és a helyi közösségi potenciálokat egyaránt. A Talentum Tehetséggondozó Általános Iskola megalapításakor, református gyülekezetünk alapvető elvárása volt, hogy az iskola egészében (épületeiben és nevelői- oktatói tartalmában) hordozza azt a minőséget, mely nem pusztán vállalható a református közösség számára, hanem a kivételesség pecsétjét viseli magán, mely az elkötelezett Krisztus-követésre mutat.

A kivételes minőség nem egy elitista oktatási modellt takar, hanem Istennek, felebarátunknak és a jelen kontextusának felelős komolyan vételét. Kilépve az elmélet világából, néhány gyakorlati példa iskolánk életéből arra, mire is gondoltunk a fentiekben pontosan.

Mindenekelőtt nem rejthető véka alá, hogy az autonómiának mindenkor ára van. A mi iskolánk hivatalosan nem egyházi iskola, így nem tarthat igényt semmilyen kiegészítő normatív támogatásra. A működési és fejlesztési költségek hiányzó forintjait saját forrásból kell biztosítanunk. Ez feladat, teher, kihívás, de ugyanakkor megerősítő tapasztalat: a mienk az iskola, mi fizetjük, mi tartjuk fenn. Természetesen az anyagi terhek jelentős részét hordozza a gyülekezet méhésete, de a gyülekezeti tagok adományai és a térség vállalkozóinak támogatása együttesen teremti meg a fenntartás és fejlődés lehetőségét.

A pedagógiai program összeállításakor több nemzetközi alternatív pedagógiai modellt is tanulmányoztunk. Hollandia és Svájc oktatási struktúrái több területen is motiváltak bennünket. Helyi, református vállalkozásokat, gazdálkodókat már az alapítás megfontolásának idején bevontunk a közös gondolkodásba. A képzésben az ő szempontjaik is teret nyertek, ugyanakkor például az épületfenntartás, rezsiköltség terén nagy segítséget nyújt a helyi gazdálkodók adománya. A fűtésrendszer is ennek a helyi potenciálnak a fényében került átépítésre, mely ma alkalmas arra, hogy mindenféle mezőgazdasági „hulladékot” fűtésre hasznosítson. Ugyancsak gazdálkodói motiváció volt a nyelvtanítás 5 éves kortól való bevezetése, illetve a szlovák nyelv választható beillesztése a képzésbe, a közeli szlovák ipari parkok lehetőségeire tekintettel. A vállalkozói réteg aktív bevonása a dialógusba alakítja ki azt a szemléletet, hogy az oktatást lokálisan, a helyi gazdasági szereplők innovációinak tekinthetik.

Ejtsünk szót azonban a pedagógiai szakmai sajátosságokról is. A program alapját a zene és mozgás adja, így a napi nyelvórák mellett az ének, a néptánc is súlyponti szerepet kapott, melyet a dráma és a grafika egészít ki. Mindez természetesen csak egész napos oktatási rendben valósítható meg, odaszánt pedagógusokkal. Ez a modell nem az információt helyezi a középpontba, hanem a készség elsajátítását, mely képessé tesz az információ felismerésére, önmagam számára való értelmezésére, s ennek segítségével a megoldások megtalálására. A XXI. században ugyanis nem pusztán a lexikális tudás birtoklása, hanem

a rendelkezésre álló információ optimális felhasználására való képesség jelzi majd a humán erőforrás erejét. A Kodály-módszer óta ismeri a világ, az ének – zene – ritmus és a probléma-megoldási készség fejlődésének összefüggéseit.

Ugyancsak nem mellékes szempont, hogy a megszokott frontális oktatással párhuzamosan kisebb egységek is megjelennek a tanteremben, melyek egy-egy kis csoport dinamikus közös munkájára adnak lehetőséget. Ez az együtt és egymástól tanulás, az együtt többre jutunk megtapasztalása, a kölcsönös bizalom értékelésének nevelési metódusa. Nem mellékes pedagógiai cél a közös út felismertetése, az „Együtt(!)- működünk(!)” pozitív tapasztalatának elültetése.

Mindezt abban a kontextusban próbálja megvalósítani közösségünk, amely Észak-Magyarország sajátja. Elnéptelenedő falvak, dinamikusan növekvő roma lakosság, beszükkülő munka- és élelehetőségek. A tehetséggondozó program ebből kifolyólag intenzíven fordul a roma, különös tekintettel a nevelőszülői hálózatba került gyermekek felé, ugyanakkor elkötelezettséget vár el a szülők/nevelőszülők és a tanulók részéről is.

Az oktatás jelenben történő támogatását, mint nélkülözhetetlen innovációt értelmezik a gazdaság azon szereplői, akik tudtak „tanulni” a jelen nehézségeit indikáló különböző tényezőkből, s akik lehetőséget kapnak a megszólalásra, állásfoglalásra. Többek között ezért is fontos egy folyamatos, nyitott dialógus, hisz ez súlyozottan motiválja a felelősségvállalást. A partikularitás, mely egyre inkább jelentős gazdasági szemponttá válik, egyedülálló lehetőségeket hordoz a reformátusoktatás számára, mely számtalan személyes szállal kötődik generációkra visszatekintve, konkrétan meghatározott területekhez. Amennyiben nyitottak vagyunk a dialógusra és készek arra, hogy autonóm módon cselekvő normatív közösségként komolyan vegyük önmagunkat, a következő évtizedek a gyülekezeti közösségi sejtek magukra találásáról is szólhatnak, melynek egyenes következménye lesz, egy kivételes minőségű református iskolarendszer és egy erős humán erőforrásokkal rendelkező virágzó gazdaság.

AJÁNLOTT IRODALOM

- Arneth, Martin: *Durch Adams Fall ist ganz verderbt...* Vandenhoeck-Ruprecht, Göttingen, 2007.
- Buber, Martin: *Darko shel Miqra*. Mossad Bialik, Jerusalem, 1977.
- Clemens, Detlev–Schabert, Tilo: *Anfaenge*. Wilhelm Fink Verlag München, 1998.
- Heidegger, Martin: *Lét és Idő*. Osiris, Budapest, 2007.
- Honecker, Martin: *Glaube als Grund christlicher Theologie*. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 2005.
- Mayordomo-Marín, Moisés: *Den Anfang hören*. Vandenhoeck-Ruprecht, Göttingen, 1998.
- Rad, Gerhard von: *Weisheit in Israel*; Neukirchener Verlag, 1970.
- Stosch, Klaus von: *Gott- Macht- Geschichte, Versuch einer theodizeesensiblen Rede vom Handeln Gottes in der Welt*. Herder, Freiburg, 2006.
- Taubes, Jacob: *Nyugati eszkatológia*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2004.
- Watson, Richard: *Jövő-dossieré*. HVG Kiadó, Budapest, 2008.

BEDNÁRIK ANDRÁS

Újdonságok a Diákhitel rendszerében

A Diákhitel rendszere már tíz éve stabil segítség a magyarországi felsőoktatásba bekerült hallgatók számára, és idén szeptembertől még újabb lehetőség vár azokra, akik tovább szeretnének tanulni, de a terhekkel nehezen birkóznának meg. A Diákhitel ugyanis azért van, hogy minden tanulni vágyó fiatal anyagi hátterét biztosítsa, amennyiben szükséges.

A Diákhitel Központ 2001-es alapítása óta 100%-ban állami tulajdonban lévő társaság, amelynek tulajdonosi jogait a Magyar Fejlesztési Bank Zrt. gyakorolja. A Diákhitel Központ a felsőoktatási hallgatók számára hitelbírálat és kockázatértékelés nélkül szabad felhasználású forinthitelt folyósít, amely 2011. július 1-jétől minden eddiginél kedvezőbb, 8% kamatozású. A kamatból szerzett üzleti hasznot kormányrendelet tiltja, így a társaság nonprofit elven működik, méghozzá alacsony forrás- és működési költségekkel. Az elmúlt tíz évben több mint háromezrezer hallgató tisztelte meg bizalmával a Diákhitelt és lett ügyfele a Társaságnak. A diákhitelügyfelek törlesztési fegyelme unikális, 97%-uk pontosan fizeti vissza tartozását, sőt több ügyfél él a kötelező határidő előtti előtörlesztés lehetőségével is. Számos fizetékönnyítésre nyílik lehetőség a Diákhitel keretein belül, ilyenek a célzott kamattámogatás vagy a törlesztés mérséklése. A kényelmes és gyors ügyintézészt pedig múlt a évben elindult Diákhitel Direkt internetes felület segíti.

A klasszikus Diákhitel nagy szabadságot biztosít a felvett összegek terén. Ez havonta maximum 50 ezer forint, félévente 250 ezer forint, tehát egy évre a legmagasabb felvehető összeg 500 ezer forint. A teljes hitelösszeg szabadon elkölthető a tanulmányok alatt felmerülő kiadásokra, legyen szó lakberről, utazásról vagy élelmiszerről. A Diákhitel Központ tízéves története során mindig a lehető legkedvezőbb feltételeket próbálta biztosítani a hallgatóknak, ezért a múlt félév óta a legalacsonyabb, 8%-os kamatot is sikerült megtartani. A hitel törlesztését csak a hallgatói jogviszony megszűnését követően kell megkezdeni. A Diákhitel olyan speciális hitelkonstrukció, ahol a törlesztés az adós két évvel korábbi bruttó átlagjövedelméhez igazodik, ezért nincs fix futamidő és törlesztőrészlet. A kötelező törlesztőrészlet összege úgy van kikalkulálva, hogy akár hosszú távon is vállalható teher legyen. Ugyanakkor a Diákhitelt igénybevevőknek gyermekvállaláskor nem kell törleszteniük, illetve a jogosultsági időszak az állam átvállalja a kölcsön kamatának megfizetését. Nem kötelesek törleszteni azok sem, akik rokkantsági nyugdíjra, rokkantsági járadékra, rehabilitációs járadékra illetve baleseti rokkantsági nyugdíjra jogosultak. A Diákhitel speciális módon, a vele szerződésben álló felsőoktatási intézményekkel egy ún. engedélyezettetés után automatikusan a hallgató tandíjának fedezete is lehet, így a felvett összeg azonnal a főiskola vagy egyetem számláján landolhat.

Magyarország Kormánya 2012 januárjában döntött a Diákhitel konstrukció kibővítéséről, így megszületett a Diákhitel2 néven ismert hitelkonstrukció, mely a közelmúltban elfogadott felsőoktatási reformhoz alkalmazkodik. Az új hitel a már jól működő Diákhitelre épül, ám kizárólag a felsőoktatásba 2012 szeptembere után bekerült hallgatók vehetik igénybe.

Az ún. szabad felhasználású Diákhitelt – havi 50 ezer forintos plafonig – az állami ösztöndíjas, a részösztöndíjas és önköltséges formában tanuló diákok igényelhetik 40 éves életkorig, kezes és fedezet nélkül. A hitelcél maga az igénylő határozza meg, az lehet az egyetemi/főiskolai élethez kapcsolódó napi kiadás, étkezés, albérlet vagy kollégiumi díj, de ugyanúgy költheti nyelvtanfolyamra, laptop vásárlásra is.

A kötött felhasználású Diákhitelt kizárólag az állami részösztöndíjas és önköltséges hallgatók igényelhetik. Ez a hitelösszeg ugyanis csak a képzések költségeinek fedezetére vehető fel, a pénzt a Diákhitel Központ annak az intézménynek a számlájára utalja át, ahová a hallgató beiratkozik. Éppen ezért a felvehető összegnek nincsen felső határa, ugyanis bizonyos szakokon a képzés díja az eddig megszokottnál magasabb is lehet. Ezt mérséklendő, az állam ezen hitelre kamattámogatást nyújt, így az ügyfeleknek évi 2% fix kamatot kell fizetniük, ami jelentős segítséget jelent majd a törlesztéskor. A kölcsönt, ugyanúgy, mint a szabad felhasználású hitelt 2012. augusztus 15-étől lehet igényelni a Diákhitel honlapjának elektronikus ügyintézési felületén, a Diákhitel Direkten (www.diakhiteldirekt.hu) keresztül.

Törleszteni mindkét esetben csak a hallgató jogviszony megszűnése után kell, hogy a tanulmányi időszakban tényleg arra figyelhessen a hallgató, amire kell: a tanulásra!

Nagyon fontos tisztában lenni minden hitelfeltevőnek azzal, hogy a Diákhitel is hitel, tehát csak akkor szabad felvenni, ha valóban szükségünk van rá és vissza is tudjuk fizetni. Az eddigi tapasztalatok lenyűgözőek, a Diákhitel Központ 320.000 ügyfelének a harmada már végtörlesztett, és a többiek 97%-a is folyamatosan tud törleszteni.

További információk: www.diakhitel.hu.

KAPOCS ATTILA – HORVÁTH ISTVÁN **Magad, uram, ha szolgád nincs...¹**

Avagy hogyan tanítsuk meg gyerekeinket a pénzzel bánni?

Csemetéinket nap, mint nap ezerféle új ismerettel bombázzák az iskolapadban. Egy dolog azonban biztosan van, amelyről szinte semmit sem tanulnak, pedig óriási szükségük lenne rá – és ez a felelősségteljes pénzhatal. Így hát, nincs mese, nekünk, szülőknek kell nevelnünk őket ezen a téren. De hogyan tegyük?

A nevelést mindig valamilyen célkitűzéssel érdemes kezdeni. Nem irreális elvárás, ha azt szeretnénk elérni, hogy gyermekünk tizennyolc éves korára elsajátítsa a főbb pénzügyi alapokat: a pénzbeosztás és -megtakarítás fortélyait, a kölcsönkérés velejáróit, a munka és a fizetés összefüggéseit – úgyhogy érdemes mindvégig ezt a célt tartanunk a szemünk előtt.

Ha a gyermekeink abban a hitben nőnek fel, hogy a falból jön a pénz – vagyis egy épület falába épített ATM adja ki a szülőknek némi billentyűnyomkodást követően –, és nem ismerik a pénzhatal szabályait, akkor képtelenek lesznek a felelősségteljes, önálló

1 A cikk első változata a Family magazin 2011/3-as számában jelent meg.

életvezetésre. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy újra és újra elismételjük, elmagyarázzuk nekik a leglényegesebbeket – akkor is, ha látszólag nem érdekli őket.

Szavainknál azonban jóval többet mondanak a tetteink, tehát a példaadás is kulcsfontosságú. Nekünk kell elől járnunk a takarékoskodásban és a felesleges pazarlás kerülsében. (Ha Jézus az ötezer ember megvendégelése után összeszedette a tanítványokkal a maradékot, mi sem tehetünk másként, mint hogy takarékosan élünk...) Természetesen ez nem jelent fősvénységet. Az alapszükségek minőségi betöltésére kell törekedni, nem pedig valamiféle sórtlan és elviselhetetlen életre.

A ZSEBPÉNZ

Ennek célja nem az, hogy legyen miből édességet venni, hanem hogy a gyermek védett környezetben megtanulja a pénzzel való helyes bánásmódot: hogy tudjon adakozni, megtakarítani, költeni, célokat kitűzni és kicsiben eljátszani azt, ami majd felnőttként várja. Azt javaslom, hogy akkortól adjunk zsebpénzt, amikor a számokat és az alpműveleteket már megtanulta az iskolában, tehát legkorábban az első tanév végén, második osztály elején. Mértékét a gyermekek száma, a család anyagi helyzete is meghatározhatja, de semmiképpen se legyen sok. A kor előrehaladtával növekedhet ez az összeg, és később különmunkával is kiegészíthető.

Gyermekeink már az óvodában szembesülnek azzal, hogy csoporttársaik egy része náluk szegényebb családból, míg mások jobb anyagi körülmények közül érkeznek ugyanabba a terembe. Az a szerencsés, ha az oktatási intézmény a társadalmi egyenlőtlenségeket jelentősen tompítani tudja, de ettől függetlenül biztosan bele fogunk futni olyan helyzetekbe, amikor gyermekünk „menő” ruhát, szórakozást, okostelefont, biciklit vagy éppen édességet, több zsebpénzt kér – esetleg követel – tőlünk. Nagy bölcsességre van szükség ahhoz, hogy a korának megfelelően el tudjuk magyarázni neki, mi a különbség az ember igazi szükségletei és vágyai között. Ha túl erős a kortársak nyomása, az bizony eléggé megnehezítheti a dolgunkat.

JÁRJON-E FIZETSÉG A HÁZIMUNKÁÉRT?

Alapvető otthoni feladatok elvégzéséért véleményem szerint nem helyes fizetséget adni, hiszen az ezekben való részvétel a gyermek kötelességei közé tartozik. Ha ezen felül is elvállal valamilyen pluszmunkát (például fűnyírást, autómossást, -takarítást, rokon gyerekekre való vigyázást), és azt szépen teljesíti, akkor kaphat érte jutalmat. Így ugyanis megtapasztalhatja, hogy a pénz nem pottyan csak úgy magától az ölnkbe; a fizetségért rendszeresen meg kell dolgozni.

Középiszkolásként – tizenöt, illetve tizenhat éves kortól – ellenőrzött és megbízható helyen akár diákmunkát is vállalhat, amelynek segítségével kiegészítheti bevételeit.

A HÁROMDOBOZOS MÓDSZER

A pénzbeosztás gyakorlására igen jó ötlet a háromdobozos módszer. Fogjunk három egyforma, kisméretű dobozt – ezeket akár össze is ragaszthatjuk –, és jelöljük meg különbözőképpen őket.

Az első doboz az *adakozásé*. Jó, ha a gyerekeink minél előbb megtapasztalják: ahhoz, hogy a keresztény közösségek, karitatív szervezetek, missziók életképesek legyenek, nem számíthatunk csupán az állam támogatására, hanem nekünk kell fenntartanunk őket. Ugyanebbe a dobozba kerülhetnek a jótékonyági célokra (a szegények megsegítésére, katasztrófák áldozatainak segítésére) szánt összegek is. Ezeket a pénzeket rendszeresen (néhány havonta, félévente) közösen juttassuk el oda, ahova szántuk! Ebbe a dobozba kerüljön minden bevétel 10%-a.

A második doboz a *meztakarításoké*. Mondjuk el csemeténknek, hogy ide tegye a bevételei másik 10%-át. A gyűjtögetéshez érdemes konkrét célt kitűzni, hiszen ez sokkal motiválóbb hatású, mint az öncélú takarékoskodás. Ha sikerült megvenni az áhított dolgot, emlékeztessük őt a megtett útra, és örüljünk együtt vele, amiért ilyen kitartó volt!

Kamasz gyerekekkel már érdemes elbeszélgetni a befektetési formákról is, ezeket úgyszólván sok félreértés övezi. Ugyanakkor fontos azt is megláttatnunk velük, hogy a biztonságérzetünk nem a birtokunkban lévő tárgyaktól, pénztől függ, hanem Istenben kell, hogy gyökerezzen.

A harmadik doboz a *költőpénzé*. Ehhez a gyermek a saját belátása szerint férjen hozzá, és költsön belőle. Ha butaságokra szórja el, ülünk le vele, és beszéljük át, de a következményektől (hamar elfogy, és egy darabig nincs) ne próbáljuk megmenteni őt!

ADJUNK-E KÖLCSÖN, HA SZERETNE MEGVENNI VALAMIT, DE MÉG NEM TUDOTT RÁ ÖSSZESPÓROLNI ELEGET?

Ha valamilyen alapvető fontosságú cikkről van szó, eldönthetjük, hogy ne vegyük-e meg neki inkább mi. Ha egy vágyalmát szeretné így teljesíteni, és mi szívesen támogatjuk őt ebben, akkor ily módon egy védett közegben tapasztalhatja meg, milyen érzés adósnak lenni és akkor is tartozni, amikor a megvásárolt dolog varázsa már elmúlt. Ez esetben viszont ne engedjük el a tartozását, hiszen azt is meg kell tanulnia, hogy milyen nehézségekkel jár a törlesztés.

LEGYEN-E BANKKÁRTYÁJA A GYERMEKNEK?

Csak akkor, ha már érti, hogy mit jelent a pénz nem kézzelfogható módon kezelni, tehát ennek inkább középiskolás korban jön el az ideje. Akkor azonban már jó lecke arra, hogy felfogja, a számlaegyenleg mögötti számok mit is rejtnek. Hitelkártyát viszont sem akkor, sem később ne adjunk neki, és beszéljük le róla felnőttként is!

VONJUK BE A PÉNZÜGYEINKBE!

Igyekezzünk a gyermekeket a koruknak megfelelő szinten bevonni a család pénzügyi életébe! Legyen rálátásuk arra, hogy honnan jön a pénz, és mire kell költeni, ne legyen előttük fehér folt a költségvetés készítése és a kiadások elemzése. Ha nem állunk túl jól anyagilag, azt is elmondhatjuk nekik – persze úgy, hogy ne terheljük túl őket ezzel. Ha fontos döntés előtt állunk, a nagyobb gyerekeket beavathatjuk, megkérdezhetjük az ő véleményüket is, bár a végső szót természetesen nem nekik kell majd kimondaniuk. Imádkozzunk velük együtt is ezekben a helyzetekben! Nagyon megerősítő megtapasztalások lehetnek ezek a család életében, és sokat tanulhatnak belőlük gyermekeink.

AZ ELENGEDÉS IDEJE

Mind ezek mellett próbáljuk meg megmutatni a fogyasztói társadalom veszélyeit is! Értessük meg velük, hogy egy ember értékét nem az adja meg, hogy milyen márkájú ruhát, cipőt hord, vagy hogy milyen telefont használ. Mutassunk rá a hitelek káros következményeire és az értelmetlen fogyasztás romboló hatására!

Ahogy gyermekeink kamaszodnak, fokozatosan készítsük fel őket a függetlenségre, hogy a védőháló leeresztése után is tudjanak a kifeszített kötélen járni – anélkül, hogy leessenek. Jelezzük, hogy ha szükségük van rá, bármikor a rendelkezésükre állunk, de ne legyünk kéretlen és állandó tanácsadók vagy vészmadarak!

Ha ezeket mind megtesszük, nagykorú csemetéink jó eséllyel elboldogulnak majd a pénzügyi útvesztőkben.

A DIÁKHITELRŐL

„Quid pro quo (Valamit valamiért).” A hiteles diák, egykor azt jelentette, hogy megbízható ifjúról vagy leányról van szó. Mily másként cseng manapság – s fogadóként is mily másként hallani! Némelyeknek lehetőségről dalol, másoknak elkerülhetetlen teher siráma. De akár kényszer, akár alternatíva, ha előttünk áll, a jó döntés kimunkálása érdekében mindenképpen érdemes a kérdést alaposan körüljárni.

Január közepén hozta nyilvánosságra a kormány a Diáhitel2 tervezetét, így ebben a cikkben a diákhitelhez kapcsolódó tudnivalók általános ismertetésén túl, igyekszünk az újonnan feltárt lehetőségekről is beszélni, azzal a megjegyzéssel természetesen, hogy az új konstrukció vonatkozásában egyelőre még nem minden részlet vált világossá, illetve a szeptemberre tervezett bevezetésig még akár a most meghirdetett feltételek is változhatnak.

A Diákhitel célja, hogy a felsőoktatási képzésbe bekapcsolódók számára a képzés idejére biztosítsa a felmerülő költségek kiegyenlítéséhez szükséges pénzügyi fedezetet, ezzel lehetővé téve, hogy azok is részt tudjanak venni a felsőoktatásban, akiknek a képességei ugyan megvannak ahhoz, hogy diplomát szerezzenek, de nem rendelkeznek azzal a pénzügyi háttérrel, ami lehetővé tenné számukra a diákévekhez kapcsolódó költségek finanszírozását.

A Diákhitel1 elsődlegesen az államilag támogatott oktatásban résztvevők számára, a tanulmányok folytatása közben felmerülő költségek (tanszerek, szállás, étkezési és egyéb megélhetési költségek) kiegyenlítésére születt, és – a jelenlegi információk alapján – az államilag finanszírozott oktatásban résztvevő hallgatók a továbbiakban is igénybe vehetik majd. Mivel ez a konstrukció az államilag támogatott helyek tömeges csökkentése miatt költségtérítésessé váló hallgatók tandíjának finanszírozására nem alkalmas, kidolgozásra került a Diákhitel2 ahol a szabadon felhasználható összeg mellett egy kötött felhasználású rész is szerepel. Ez utóbbi összege megegyezik azzal, amennyit az adott tanulónak az adott oktatási intézmény számára az aktuális szemeszterben be kell fizetnie. Ezt a részt jelentős állami kamattámogatással, mindössze 2 százalékos kamattal lehet majd felvenni, erre pedig a részösztöndíjas és az önköltséges hallgatók tarthatnak majd igényt, de ők ezt csak elméletileg veszik fel, gyakorlatilag ezt közvetlenül az oktatási intézményük kapja meg.

Diákhitelhez aránylag könnyű hozzájutni, a jogosultság megállapítását követően, a hitel igénybevétele esetén nem kell fedezetet igazolni, és nem kell hozzá kezes. A „Diákhitel1” bármire költhető, több százezren vették már fel. Szemeszterenként eddig 200 ezer forint (költségtérítéses képzésben 250 ezer forint), maximum 10 szemeszterre kérhető, jelenlegi kedvezményes kamata 8%. A Diákhitel1 előtörleszthető, jövedelemarányos törlesztésre van lehetőség. A törlesztés mértéke az első két évben a minimálbérnek megfelelően arányos összegű, futamideje rugalmas.

Törleszteni csak a hallgatói jogviszony megszűnése után kell (akkor is, ha valaki nem fejezte be az iskolát!). A Diákhitel2-t legkésőbb 35 éves kortól, a Diákhitel1-et legkésőbb 40 éves kortól el kell kezdeni törleszteni, de előtörlesztésre már akár a tanulmányok ideje alatt is lehetőség nyílik.

A Diákhitel1 szabad felhasználású jellege komoly csapdát is rejt. Úgy tűnhet, hogy némi papírmunkát követően félévente pénz áll a házhoz, amit csupán a távoli jövőben kell majd visszafizetni. Ha a pénzkezelésünkben nem vagyunk elég következetesek és fegyelmezettek, olyan dolgokra is költhetjük, amelyekre nem lenne feltétlenül szükségük a tanulmányuk elvégzéséhez. A „menő cuccok” – pl. fiúknak a műszaki cikkek, a lányoknak a divatos ruhák – nagy kísértést jelenthetnek.

A késleltetett, a lehetőségek végeletekig kihasználó törlesztési taktika is meglepő nehézségeket generál. Amennyiben a pályakezdést követően kivárjuk a türelmi időt, majd törlesztését csupán az előírt minimumon kezdjük meg, az elszámolás kézhezvételekor földbe gyökerezhet a lábunk, amikor rádöbbenünk arra, hogy a rendszeresen fizetett törlesztések ellenére az adóssága stagnál, vagy alig csökken, extrém esetben akár növekedhet is!

A hivatástudat és szakmai elkötelezettség mellett jellemzően azért is szeretnénk a diplomát, hogy a tanulmányokat reménybeli munkaadóink magasabb bérrel ismerjék el. Ez sok esetben nincs így, különösen, ha az állam a munkaadó (elég itt csupán pedagógusaink vagy egészségügyi dolgozóink fizetésére gondolni). Ilyen esetben állhat elő az, hogy a viszonylag alacsony munkabér szolgál a diákhitel törlesztése mellett az önálló életkezdés (lakásbérlés, egyszociális teremtés, házasságkötés, gyermekvállalás) minden költségeinek kiegyenlítésére is, és ezen tényezők együttesen nagy terhet, sajnos egyben nagy feszültséget is jelentenek, amit már az emberi kapcsolataink is megsínylenek. Ennek társadalmi és szociális vetülete nem csak a papíron megjelenő statisztikát rontja.

Mi hát akkor a megoldás? Csak az menjen egyetemre, főiskolára, aki biztosan jól keres majd? A reménybeli nővérek, ápolók, orvosok, tanárok, leendő művészek pedig válasszanak más pályát? Mit tudunk tenni, a fennálló lehetőségek között, a lehető legjobbat kihozva a helyzetből?

Amikor megfontoljuk, hogyan élünk a felkínált lehetőséggel, az egyik fontos szempont, hogy átgondoltan, a leendő visszafizetési lehetőségeket is mérlegelve állapítsuk meg a felvenni szánt hitel nagyságát. Ne arra törekedjünk, hogy minél nagyobbat szakítsunk, hanem a lehető legkisebb összegű hitelt vegyük fel, és ezt valóban csak a legszükségesebb dolgokra szánjuk. A másik fontos dolog, hogy törekedjünk az előtörlesztésre akkor, ha pénzhez jutunk (ajándék, örökség, munkából származó jövedelem). Vállaljunk diákmunkát, használjuk ki a nyári szünetet arra is, hogy nyaralás helyett – vagy mellett – munkát vállalunk, és így csökkentjük a következő évben szükséges diákhitel összegét, vagy akár előtörleszthetünk is. Ha lehetséges, évközi alkalmi munkát is vállaljunk. Természetesen ez nem működik mindenkinél, van ahol az iskolai lekötöttségek az évközi munkát lehetetlenné teszik. Ragadjunk meg minden lehetőséget arra, hogy az adósságunkat minimalizáljuk. Sokkal jobb anyagi terhek nélkül, vagy kevesebb teherrel vágni bele az önálló életbe, mint azzal a tudattal, hogy a folyamatosan hízó adósságunkat még évtizedekig fogjuk fizetni.

Ha véget érnek a tanulmányaink, és sikerül munkába állnunk, javaslom, hogy válasszuk a törlesztőrészek minél magasabb összegét és az előtörlesztést, hogy minél gyorsabban megszabaduljunk az adósságtól. Az interneten találhatóak diákhitel kalkulátorok, amelyek segítségével jól nyomon követhetjük, hogy emelt törlesztőrészlettel milyen látványosan csökken a futamidő, vagy éppen az éves kamatok összege.

Ha adósságba keveredtünk, igyekezzünk minél hamarabb kilábalni belőle! A Biblia azt tanítja, hogy az adós elveszíti a szabadságát és szolgájává válik a kölcsönadónak: „A gazdag uralkodik a szegényen és az adós szolgája a kölcsönadónak.” (Péld 22, 7), ugyanakkor biztat minket arra, hogy éljünk adósságoktól mentesen. „Senkinek ne tartozzatok semmivel, csak azzal, hogy egymást szeressétek” (Róma 13, 8). Törekedjünk tehát arra, hogy életünk gyakorlati területein is Isten Igéje szerint, szabadon éljünk!

A SÁFÁRSÁG MUNKACSOPORTJÁRÓL

A Sáfárság Munkacsoport 2001 októberében azzal a céllal alakult, hogy a Biblia életvezetési elveit bemutassa, és ezeknek a gyakorlatba való átültetésében segítse a magyar keresztyéneket. Jóval többről van tehát itt szó, mint megfelelő pénzkezelés elsajátításának lehetőségéről. A könyvvé és munkafüzetté, illetve előadásokká formált anyag átfogó gondolata, hogy minden Istené, Ő a tulajdonos, mi pedig az Ő javainak megbízott kezelői (intézői, gondnokai, menedzserei) vagyunk. Azzal a felelősséggel kell tehát gondolkodnunk, döntenünk és cselekednünk, hogy egyszer mindnyájunknak számat kell adnunk az életünkről a Mindenség Ura előtt. Fontos tehát, hogy mit kezdünk a ránk bízottakkal (tehetséggel, idővel, kapcsolatokkal, anyagi javakkal, pénzzel). Ahogy a sáfárság témájában előrehaladunk, egyre inkább felismerhetővé válik, hogy Isten gazdasági rendszere más, és mitől is más, mint a világban „működő” szisztémák. Beszélünk arról, hogy ebben

a mai világban lehet-e, és hogyan lehet hűségeseeknek, becsületeseknek lennünk. Külön fejezetek szólnak a munkához való helyes hozzáállásról, az időbeosztásról, az adakozásról, a fogyasztói társadalom buktatóiról, az adósságról és az adósságból való kikeveredéssel, a gyermekek pénzügyi neveléséről, a megelégedettségről, az örök értékekről.

A Biblia olvasása közben felfedezhetjük azt az elsőre talán meglepő tény, hogy Isten igéje többet beszél az anyagiakhoz való viszonyulásunkról, mint az imáról vagy a hitről. Gyakorlati útmutatásokat ad, hiszen nem választható el gyakorlati életvezetésünk a hitünk megélésétől. Ebben a kölcsönhatásban pedig az anyagi dolgokhoz való hozzáállásunk is alapvetően meghatározza az Istennel való kapcsolatunkat.

A könyvekben, vagy a világhálón elérhető, az anyagiakhoz való viszonyulással kapcsolatos keresztyén tanítások nem minden esetben kiegyensúlyozottak, ezen a platformon két szélsőséges, egymásnak ellentmondó irányzat is képviselteti magát. Az egyik azt állítja, hogy a keresztyéneknek szükségszerűen szegényeknek kell lenniük, míg a másik véglet (a jólét és bőség teológiája) szerint a keresztyéneknek mindenképpen gazdagnak és sikeresnek kell lenniük. Annak rendje és módja szerint, mindkét nézet biblikus idézetekkel támasztja alá állításait. Mivel azonban ezek tematikus gyűjtemények, látszólag ellenkező eredményre vezetnek. Ha tehát csak ez a két lehetőség szerepelne az étlapon, nem létezne jó választás. Azonban nyilvánvaló, hogy Isten Igéje nem mond ellen önmagának, kell, hogy legyen az gondolatoknak olyan szintézise, amiben minden ige együttesen értelmezhető. Érdekes tehát megismerni a sáfársági gondolkodást, ami teljesen más megközelítést nyújt.

A Sáfársági Munkacsoport tagjai évente két-három nagyobb konferenciát, továbbá egyházközségek, iskolák meghívására kisebb konferenciákat, illetve előadásokat tartanak. Egy előadás meghallgatása is hasznos lehet, azonban egy konferencián (1-3 nap) való részvétel ad valódi lehetőséget arra, hogy életünket a Szentírás fényében megvizsgálhassuk, és az Ő kegyelméből meglássuk és megtegyük a megfelelő korrekciókat. A konferenciák alatt nagy hangsúlyt fektetünk a kapott információk feldolgozására, az elhangzottakat kiscsoportos formában megbeszéljük, hogy az üzenet mindenkinek személyessé, valódi értéké válhasson. A Munkacsoport a Magyar Evangéliumi Szövetség (Aliansz) hálózata. Honlapunk: www.safarsag.org.

Mire jó az iskolaszövetkezet? INTERJÚ SUHAJDA LEVENTÉVEL

Mi a különbség a diákszövetkezet és az iskolaszövetkezet között? Mi közük van az iskolához?

Csak elnevezésbeli. Mindkettő ugyanazt a jogi formát takarja. A vonatkozó törvény egyébként iskolaszövetkezetként nevezi meg ezeket a szervezeteket, melyek annyiban kapcsolódnak egy adott iskolához, hogy az befogadja őket. Az igazgató ellenjegyzzi az alapszabályt, míg az iskola képviselőket delegál a Felügyelő Bizottságba. Az iskolaszövetkezet azonban önálló jogi személyiséggel bíró társaság, mely így semmilyen kötelezettséget és felelőséget

nem ró az őt befogadó iskolára, még csak irodát sem kell adnia neki. Ha a tanintézmény akarja, biztosít helyet az iskolaszövetkezeti működéséhez, ha akarja, nem biztosít.

Mióta működik az Önök iskolaszövetkezete? Hogyan indultak, kik a partnereik, mi a stratégiájuk?

A Biztos Pont 2000 óta, immár 13. éve működik. Különböző tapasztalatokkal rendelkező egyetemekről frissen kikerült szervezet működtetési rutinnal bíró, illetve az iskolaszövetkezeti rendszerben már tapasztalatokkal rendelkező fiatalokként álltunk össze négyen, hogy egy az iskolaszövetkezeti rendszer legfontosabb hibáit kiküszöbölni képes, megbízható céget hozzunk létre a piacon. Ezt a stratégiát, ha tetszik üzleti hitvallást a névválasztással is igyekeztünk tükrözni. A mai nap még mindig megvagyunk hárman a cégben az alapítókból, akiből társaim az életben is egymásra találtak, így immár egy kétgyermekes házaspárt alkotnak. Sőt számos partnerünkről is elmondhatjuk, hogy több, mint 10 éve folyamatosan kitüntettek bizalmunkkal. Ők általában a kereskedelmi szféra multinacionális képviselői, bankok illetve vendéglátó- és szórakozóhelyek. Persze előfordulnak egyedi érdekes megrendelések is: velünk töltettek fel egy egész strandot homokkal, japánul is kellett már tolmácsolnunk, sőt egyszer még a vicc kedvéért egyik diákunk „terrorista” szerepre is vállalkozott.

Mire kell a diákoknak a pénz?

Számtalan dologra: tanulmányaik finanszírozására, családi kassza támogatására, szórakozásra, ruházkodásra... Vannak persze, akik szülői ráhatás miatt jönnek dolgozni, mivel így kell előteremteniük a zsebpénzüket.

Akad azonban olyan komolyan gondolkodó diákunk is, aki már az elköltözésére spórol a nálunk megkeresett pénzből. Persze egy-két esetben az is előfordul, hogy nem a pénz a fő motiváció, néhány jobb körülmények között élő diák azért vállal munkát nálunk, hogy megmutassa a szüleinek: képes dolgozni.

Mennyire kell a diákoknak a pénz? Mindent elvállalnak vagy válogatósak?

Nem lehet általánosítani. Általánosságban azt lehet elmondani, hogy a válogatás rászorultság függő. Mivel azonban a jelen gazdasági helyzetben egyre több család kényszerül extra bevételekhez, ezért a diákok is jobban elvállalják a kevésbé népszerű munkákat is. Persze azért mostanában is előfordul, hogy a jobb körülmények közül érkező diák olyan feltételeket támaszt a munkát illetően, hogy – kis hatásvadász túlzással élve – ilyen feltételek mellett még én is állást változtatnék.

Változott-e az utóbbi évtizedben a munkát kereső diákok összetétele, más-e szociális háttere?

Ilyen típusú kutatást nem végeztünk. Így csak azt tudom elmondani, hogy a szociális háttér úgy változott diákjainknál, mint mindenki másnál a korábbi évtizedben.

Tanulás helyett vagy tanulás mellett dolgoznak a diákok?

Szerencsére általában tanulás mellett dolgoznak. Sajnos azonban elő-elő fordul, hogy egyesek a legkülönbözőbb okokból tanulás helyett választják a pénzkeresetet. Ilyenkor igen nehéz helyzetben vagyok, mivel végzettségemet tekintve tanárként kell összegezgetnem a diák, a megrendelőink és az iskolaszövetkezet érdekeit.

Hogyan viszonyulnak a munkához? Milyen a munkamoráljuk?

Kinek milyen, ugyanúgy, mint a felnőtteknél. Azért persze alapvetően fiatalokról van szó, ezért nálunk kicsit gyakrabban fordulnak elő hirtelen megbetegedések, mint általában a felnőttek világában. Ez persze nem jelenti azt, hogy ez lenne az általános viszonyulás a munkához, többségében igenis tisztességes emberekkel van dolgunk, csak nem szabad megfeledkezünk életkori sajátosságaikról, melynek számos előnye van, és persze hátránya is akad.

Tisztában vannak-e a jogaikkal, kötelességeikkel, felelősségeikkel? Tudnak-e ebben segíteni nekik?

Ezt is diákja válogatja. A jogok általában akkor kerülnek elő, amikor ebben a háromszereplős viszonyban (diák, iskolaszövetkezet, megrendelő) a diáknak valamilyen problémája támad a másik két szereplő valamelyikével. Amikor ezek mi vagyunk, vagyis az iskolaszövetkezet, akkor szinte minden esetben az a helyzet, hogy csupán információhiánnyal küzd diákunk, és egy felvilágosítás elég neki a helyzet tisztázásához. Amennyiben azonban a megrendelőnél áll elő a konfliktus, akkor nekünk a diák érdekeit szem előtt tartva kell megoldást találnunk a problémára. Persze azért arról nem feledkezhetünk meg, hogy a legtöbb megrendelőnk nem csak ennek az egy fiatalnak, hanem akár több száz diáknak is biztosít munkát. A kötelességek és felelősség tekintetében az otthonról és az iskolából hozottakra kell támaszkodnunk, mivel a mi eligazításaink nem alkalmasak a nevelésre, inkább csak az információ átadásra. Korábban kísérleteztünk értékkövetésre nevelő programokkal, azonban a gazdasági környezet hatására lefeleződött irodai létszámunk már nem biztosít kapacitást a fontos dolgokra, inkább csak a szükségésekre. Természetesen a legfontosabb információkat a jogok, kötelezettségek, felelősség témakörben a tájékoztatók folyamán elmondjuk diákjainknak.

BALIKÓ ZOLTÁN¹

Munka: vocatio és/vagy charisma Kinek van manapság hivatása?

Néhány évtizeddel ezelőtt könnyebben válaszoltak az emberek arra a kérdésre, hogy mi a foglalkozásuk, sőt sok esetben a foglalkozást hivatás értelemben is használták (pl. orvos, mérnök, tanár, lelkész). Ehhez képest a foglalkoztatás struktúrája manapság lényegesen bonyolultabb, és amit korábban foglalkozás alatt érthettünk, annyira általánossá vált, hogy alig mond el valamit az illető tényleges munkájáról. Ennek egyik jó példája az, amikor iskolás gyerekek jönnek haza azzal a kéréssel, hogy az adott szülő adja meg a foglalkozását pontosabban, mert amit korábban beírtak az ellenőrzőbe, az pl. beosztás és nem foglalkozás. Az állam természetesen igyekszik ezt egységes keretben kezelni. Erre szolgál a FEOR (Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere)², amely felsorolja a lehetséges foglalkozásokat. A 2730-as kódhoz (pap [lelkész], egyházi foglalkozású)³ tartozó leírásból is látszik, mennyire nehéz feladat olyan meghatározást adni, hogy az végzői számára is elfogadható módon határolja be az adott tevékenységi kört, ugyanakkor ne maradjon az általánosságok szintjén, vagy ne keveredjenek benne össze nem illő fogalmak.

Egy adott FEOR-kódba besorolt munkakör is lehet olyan gyorsan változó, hogy csupán néhány évig létezik, mert például képességek adott ügyfélhez kötődő részalmazáról van szó, amely aztán a munka során értékes profillá alakul át a munkáltató számára arra a néhány évre, amíg a szolgáltatási szerződés érvényben van. A következő beszélgetés ezt jól szemlélteti:⁴

Lány és fiú beszélgetnek:

Fiú: Mi a foglalkozásod?

Lány: Az EDS Hungary EMEA North-Central HUB Központjában az ABN AMRO Teamhez tartozó Workplace Services Service Deskjén vagyok Helpdesk Agent. És neked?

Fiú: Ács.

Milyen módon vehető fel tehát a XXI. század elején a keresztyén ember munkához való viszonya? A lehetséges értelmezési keretet pontokba szedve Luther Márton, Miroslav Wolf és Dr. Szűcs Ferenc kapcsolódó gondolatai alapján állítottam össze azzal a céllal, hogy alapja lehessen egy részletes modellnek.

LUTHER

A keresztyén embernek két vocatiója (hivatása) van, ezek egymással szorosan összefüggnek. A *vocatio externa* értelmezése a középkor statikus társadalmi struktúrája szerinti.

1 KRE HTK Doktori Iskola, a 2012. január 6-án megrendezett *Conferentia Rerum Divinarum III* konferencián elhangzott prezentáció írott, szerkesztett változata.

2 <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/szolgalatasok/hun/feor08/feorlista.html>

3 <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/szolgalatasok/hun/feor08/2/2730.html>

4 <http://lajk.eu/like/545>

A munka fogalmához az elidegenedés nagyon erősen kapcsolódik. A bűnbeesés egyik fontos következményként a bibliai történet szerint a munkához negatív tartalmak társulnak („átok”, „fáradtság”, „arcod verejtéke”; 1Móz. 3,17-19). Ez végigkíséri az egyes történelmi korszakokat a rabszolgatartó társadalmakon keresztül egészen a kapitalizmusig, ahol a kizsákmányolás a XIX. és XX. századok társadalmi átalakulásainak egyik kulcsfogalma volt.

A teológiai tradíció azonban a munkára más nézőpontból is tekint, ami azt jelenti, hogy az emberi munka „Istennel való együttműködés.”⁵ Luther fogalmazása szerint: „A munka Istennek azon álarca, amely mögé rejtőzik és csodálatosan uralkodik a világon.”⁶ Ez a pozitív hangsúly része annak a változásnak, amit jól láthatunk a vocatióval kapcsolatos gondolataiban, és aminek társadalmi hatásai napjainkban is megfigyelhetők a protestáns hagyományokkal is rendelkező országokban.

A vocatio értelmezései⁷:

- Az evangélium proklamációja, amely az embereket Isten gyermekeinek hívja el.
- Klésis (1Kor 7,20): Mindenkinek van foglalkozása (hivatása), amiben maradjon meg (az Úr eljövetelének közelsége miatt).
- Elhívás igehirdetőnek.
- A vocatiót német megfelelőjében (*Beruf*) Luther a legtöbbször a (1Kor 7,20) alapján használja.
- Miroslav Wolf a következő módon foglalja össze Luther vocatióval kapcsolatos gondolatait:⁸
 - Minden keresztyénnek van hivatása (nemcsak a szerzeteseknek).
 - A keresztyének által végzett mindenfajta munka (nemcsak vallási tevékenység), lehet hivatás.
 - Vocatio spiritualis: Isten hívása az Ő országába.
 - Vocatio externa: Isten hívása az Ő és felebarátaink szolgálatára.
- Ezzel Luther a világi tevékenységeket is magas értékűvé emeli, amennyiben az Isten országának építését és eljövetelét szolgálja, akkor az adott világi foglalkozásnak a feladatai Isten parancsaivá válnak a keresztyén ember számára.
- Ugyancsak Miroslav Wolfnál olvashatunk egy pontokba szedett kritikát, amikkel rá akar világítani a Luther-féle értelmezés korlátaira:⁹
 - Közömbös a munkával kapcsolatos elidegenedés iránt. Az is következhet belőle, hogy emberileg lealacsonyító munka is lehet vocatio (hiszen azt a munka eredete és célja határozza meg).
 - Hogyan lehet feloldani, ha a kétféle hivatás (*vocatio spiritualis* és *externa*) kerülnek egymással ellentmondásba egy ember életén belül?

5 Miroslav Wolf: *Work in the Spirit*. Wipf and Stock Publishers, Eugene, Oregon (USA), 2001. 98.

6 Luther, M. D. Martin Luther: *Martin Luther's Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Weimar, H. Böhlau, 1883; In: Miroslav Wolf, 2001. 99.

7 Gustaf Wingren: *Luther on Vocation*. Angolra fordította Carl. C. Rasmussen. Wipf and Stock Publishers, Eugene, Oregon (USA), 2004. 1-2.

8 Miroslav Wolf, im., 105-106

9 Uo, 107-109

- A munkát hivatásként értelmezve teret nyithatunk az ideológiai visszaéléseknek például azzal, hogy nem ösztönöz egy adott foglalkozás veszélyeinek, káros hatásainak megszüntetésére.
- A hivatás fogalmát ipari és információtechnológiai társadalmakban sok esetben nem lehet értelmezni. Elég arra gondolni, hogy a legtöbb ember többfajta munkát is végez aktív időszakában.
- Ezekben a modern társadalmakban egy-egy embernek egyidőben több foglalkozása is lehet.
- A Luther kora óta a hivatás a gazdaság fejlődésével a „fizetett foglalkozás” kategóriára redukálódott.

MIROSLAV WOLF

A keresztyén embernek charismái (kegyelmi ajándékai) vannak sok feladat elvégzésére az egyházon belül és kívül.

Wolf a lutheri *vocatio* kritikája után olyan fogalmat vezet be a munka világával kapcsolatban, ami szerinte megfelelőbb teológiai reflexió lehet globalizált világunkban. Ez pedig a *charisma* (kegyelmi ajándék), amelyet a következő módon ír körül annak páli fogalomhasználatához kötődően:¹⁰

- Nem alkalmazható a keresztyén etikus cselekvés teljes spektrumára, mert különbséget kell tenni a Lélek ajándékai és gyümölcsei között. Az utóbbi adja meg a keresztyén egzisztencia általános jellegét, az előbbi, amelyre Isten hívja és alkalmassá teszi az adott keresztyént.
- Nem határolható be csak egyházi tevékenységekre (pl. Ef 4,11; az evangélista feladata az egyházon kívül is hirdetni az örömhírt).
- A Lélek ajándékai és nem a keresztyének egy elit, szűk körének tulajdona (ApCsel 2,17).
- A környezet (genetikai örökség, társadalmi kapcsolatok) által meghatározott ember Isten jelenlétében szembesül egy új helyzettel (kihívással), amire új módon reagál, válaszol.
- A munka ebben az értelmezésben is az Istennel való együttműködés, kooperáció lehetősége a hívő ember számára, amit a keresztyének a Lélek ajándékaként kapnak, ahogyan az egyes feladatok elvégzésének inspirációja és képessége is ilyen ajándék. Mindez beágyazódik abba a nézetbe, hogy az eszkatológiai váradalmak beteljesülése nem a világ megsemmisülését, hanem átalakulását jelentik (*transformatio mundi*). Ez olyan fajta folytonosságot jelent, ami ösztönző, hiszen a pneumatologikusan értelmezett mindenfajta munkának az eredménye beépül abba a folyamatba, ami ezt az átalakulást lehetővé teszi.¹¹
- Nem a munka kötelesség jellege a hangsúlyos tehát, hanem az örömteli engedelmesség és a hála az új élet ajándékaiért, amely feladataink elvégzésére alkalmassá

10 Uo., 111-112

11 Uo., 94-98

tesz.¹² Ebben a felfogásban, az emberre aktív szerep hárul, tehát fontos szerepe van a folyamatos önfejlesztésnek.¹³

SZŰCS FERENC¹⁴

A kegyelmi ajándékok nem azonosak természetes képességeinkkel.

„A természetes adottságok mint Isten ajándékai”:

- Ószövetségi példák mutatják, hogy a természetes adottságok és a természetfeletti adományok nem különíthetők el mindig élesen (2Móz 36,1; Besaléel és Aholiáb).
- Kálvin a tehetséget Isten szabad adományának tartja (Inst. II. 2.17), amit az ember nem származtathat magából, de vissza is élhet vele.
- „Természeti képességeink is kegyelmi ajándékok, azt azonban már nem állíthatjuk, hogy a kegyelmi ajándékok azonosak lennének természetes képességeinkkel.” Ezzel cseng össze Wolf meghatározása: „A genetikai öröksége és társadalmi kapcsolatai által formált személy, amint Isten jelenlétében él, szembesül egy új helyzet kihívásával, és megtanul rá új módon válaszolni. Ezzel tesz szert új lelki ajándéokra.”¹⁵ Fontos azt is megállapítani, hogy a charismák nemcsak irányultságukban, hanem mértékükben is különböznek egymástól. „Kinek-kinek *dünamisza* (ereje) szerint adatik a szolgálat mértéke és talentuma.”

ÉS A XXI. SZÁZADBAN?

Még mindig vannak olyan foglalkozások, amik lehetnek hivatások is (lelkész, tanár, orvos). Bár az elmúlt évszázadokban a hivatások jó része fizetett foglalkozássá redukálódott és a létrejött foglalkozások közül kevés végezhető hivatásként, mégis vannak olyanok, amelyekre a társadalom nagy része továbbra is hivatásként tekint és fenntartják azt az állandó keretet, amely biztonságot és igazodási pontokat kínálnak számunkra. Ehhez azonban komoly támogatásra is szükség van, hiszen az egzisztenciális problémák éppen a hivatásként való megélés alól húzhatják ki a talajt.

Vannak olyan munkakörök, amelyek 5 évvel ezelőtt még nem voltak és 5 év múlva már nem lesznek. Fontossá válik a saját képességeknek az ismerete, hogy mennyire illeszkedik jól egy-egy munkavállaló profilja az adott feladathoz, hiszen a rövid időtáv miatt nem érdemes a gyengébb képességeket csak azért felerősíteni komoly munkával, hogy egy ilyen munkakört megkaphassunk.

A talentumunkhoz kötődő képességeinket kell erősítenünk. Többfajta munkánk is lehet egyszerre. Tudatában kell lennünk természetes képességeinknek, és azt kell meg tapasztalnunk, hogy adott élethelyzetünkben a munkáink során milyen módon járulhatunk hozzá Isten Országá építéséhez (*transformatio mundi*) kapott kegyelmi ajándékaink felhasználásával, vagyis nem elegendő csak kenyérkereső munkát végeznünk.

12 Uo., 124-128

13 Uo., 128-132

14 Dr. Szűcs Ferenc: *A tehetség (talentum) bibliai háttere*. In: *Protestáns Szemle* LX.(VII. új) 1998/3. 145. kk.

15 Miroslav Wolf, im. 112

Lelki egészségünk

SZABÓNÉ LÁSZLÓ LILLA
Gyermek – halál – gyász

Nehéz témát érintek, amikor belevágok a fenti cím kifejtésébe. A halál korunk egyik tabuja, a gyermek viszont az élet és a jövő szimbóluma, a nyitottság és a növekedés megtestesítője, aki egészsége és fejlődése teljében ellentmond már a halál gondolatának is. Épp ezért a felnőttek óvják a halállal való találkozástól őket. Ugyanakkor, paradox módon, a halál mindennapos a gyermekek számára. Korunk a halál-tabu mellett a halál-pornó időszaka.¹ A híradók, filmek, rajzfilmek ontják magukból az igazi és fiktív agresszív gyilkosságokat és haláleseteket. Ezek a képek a halál témáját inkább elszemélytelenítik, és így eltávolítják az embert a saját halálának egzisztenciális átgondolásától is. Pedig a halál az ember örök problémája, és aki fél a haláltól, az igazából az élettől is fél.²

A GYERMEK KAPCSOLATA A HALÁLLAL

A gyermek kapcsolata a halállal az elmúlt évszázadban nagyon sokat változott. Korábban, a 20. század előtt, a családok egy közös térben éltek, ebben a közös térben zajlott születés, halál, aminek a gyermek is kezdettől fogva tanúja volt.³ Ekkor még az alacsony átlagéletkor idején a halál mindennapi volt, belenyugvással, Isten akarataként fogadták.⁴

Ahogy a családokban a gyermek egyre inkább elkülönült a felnőttek életétől, úgy került távolabb a halál tapasztalatától is. Pedig a gyermekek a halál témájával már korán szembesülnek, és nagy érdeklődéssel fordulnak felé. Épp az élettel együtt járó halál tapasztalatának hiánya erősíti fel a gyermekekben a kérdést, amivel a felnőttek hallgatása és háritása miatt egyedül kell megküzdeniük.⁵

A gyermek először a halál fogalmával ismerkedik meg, csak később, egy idő után tudatosodik benne, hogy mindenki halandó, hogy végül, mindezek után megérjen benne az a következtetés, hogy ő maga is meg fog halni.⁶ Ezen a ponton válik egzisztenciálissá a gyermek számára a halál kérdése, előhívva benne a halálfélelmet, aminek a feldolgozása hosszú távon meghatározza az embernek az élethez és a halálhoz való viszonyát.

Az egészséges gyermek haláltudata fokozatos fejlődésen megy át. Ennek feltérképezésében a fejlődéslélektani leírások segítségünkre lehetnek, de ezek is csak, mint útmutatók,

1 Polcz Alaine: *Meghalok én is?* Budapest, Pont Kiadó, 2000. 5-6.

2 Nagy Mária Ilona: *A gyermek és a halál.* Budapest, Pont Kiadó, 1997. 7.

3 Polcz, im. 7-8.

4 Uo. 9.

5 Vö. Vianello és Marin 1988-as vizsgálatával. Idézi Fodor-Szlovencsák Katalin: *A gyermek halálképének fejlődése.* In. Kharon, IV. évfolyam, 2000. ősz. 3.

6 Polcz, im. 35.

hiszen minden gyermek fejlődése mind kognitív, mind emocionális szinten egyedi, illetve ezen a téren is tapasztalhatunk regresszív folyamatokat vagy egy-egy szinten való megrekedést.

A GYERMEKEK HALÁLKÉPÉNEK FEJLŐDÉSE

Számos szerző rávilágított arra, hogy a gyermekek halálképének fejlődését a gyermekek kognitív fejlődésével összhangban kell vizsgálni. A gyermekek 2-6 éves korukig egy szemléleti időfogalommal élnek, melyben a jelen a kulcsfontosságú és örökérvényű. Ugyanígy a térszemléletük is az „itt és most”-hoz kapcsolódik.⁷ A gyermek az idő és tér közepén áll, és jelenvalóságában értelmezi azt. Csak a konkrét műveletek időszakában, hétéves korától 10 éves koráig alakul ki a gyermekben egy olyan valósághoz kötött idő és térszemlélet, melyben a halálról való elképzelése is közelít a realitáshoz. Végül 10 éves kora után, az elvont műveletek időszakában lesz időszemlélete és térszemlélete minden tekintetben elvont műveletekre képes.

Tanulmányomban egy magyar kutatást, Nagy Mária Ilona vizsgálatát szeretném bemutatni, mert több szempontból figyelemre méltó. Egyrészt úttörő és hazai vonatkozása miatt, másrészt, mert a nemzetközi kutatások is sok szempontból alátámasztották eredményeit, harmadrészt, hogy megállapításai 80 év távlatában is helytállóak.⁸

Az eredményeket három típusba rendezte, melyek kognitív jellemzőivel és korosztályonkénti eloszlásaival nagyban megfelelnek Piaget három fejlődési szakaszának:⁹

Életkor	3 éves	4 éves	5 éves	6 éves	7 éves	8 éves	9 éves	10 éves
Animista	85.7%	50%	33.3%	7.3%	-	-	-	-
Perszonifikáló	14.3%	50%	66.7%	80.7%	57.6%	53.8%	53.8%	22.8%
Reális	-	-	-	11.5%	42.4%	46.2%	46.7%	77.8%

Az első az *animista felfogás*,¹⁰ mely 3-6 éves korig a legjellemzőbb. Ezen a szinten a gyermek a halottnak életet és öntudatot kölcsönöz. Tehát a halált, mint irreverzibilis, végleges dolgot nem ismeri, a halálban életet lát. Azt gondolja, hogy *a halott elment*, de mindent úgy csinál, mintha itt lenne. A kor előre haladtával csökken a halott életszerűsége, tevékenysége, és inkább úgy tekint rá a gyermek, mint aki alszik.

7 Plieth, Martina: Kind und Tod – Zum Umgang mit kindlichen Schreckensvorstellungen und Hoffnungsbildern, Neukirchner. Neukirchner Verlag, Vluyn, 2002. 53.

8 Magyar gyermekek (3-10 év) halálképének feltérképezését három módszerrel végezte: dolgozat, rajz, megbeszélés több kérdés mentén. Ezek: Mi a halál? Miért halnak meg az emberek? Láttál-e már halottat? Miről lehet megismerni a halottat? Mi lesz az emberrel a halála után? Mit érzel, ha a halálra gondolsz? Szoktál-e álmodni? Mondd el egy álmodat a halálról! Ld. Nagy Mária Ilona: *A gyermek és a halál*. Pont Kiadó. Budapest, 1997.

9 Nagy, im. 18.

10 Nagy, im. 19-24

A második, a *perszifikáló típus* a leggyakoribb, az egész gyermekkorra jellemző felfogás, de 5-9 évig a legmeghatározóbb. Ennél a típusnál az élet és halál már elkülönül, de a halál képére nagy hatással van az Én személyessége, így a halállal kapcsolatban is megfigyelhető a perszifikáció.¹¹ Gyakran találkozunk az európai kultúrkörben elterjedt kaszás-ember szimbólummal. De megjelenik a halál egyéni megszemélyesítésekben, valamilyen egyéni élményhez kapcsolódva. Kezdetleges fokon a halálember egy földi lény, majd a fejlődéssel egyre inkább eltűnnek az érzéki vonások, és a halálból szellemi lény lesz.

A harmadik típus a *realista felfogás*, amikor a gyermek tudja, hogy a halál a testi élet teljes, végleges megszűnése. Körülbelül 10 év körül lesz domináns. A halált a gyermek egyrészt természeti szempontból határozza meg, mint a testi élet megszűnése, másrészt a lélek szempontjából, ami egy nagy titok, és szimbólumokban próbálja megragadni, meglátásaiban tükröződik vallásossága, világnézeti látása.¹²

HALÁLFÉLELEM

A halálfélelem 4-6 éves korban alakul ki, de Polcz Alaine személyes tapasztalata, hogy a halálfélelmet már az egészen kisgyermek is megéli archaikus, animális szinten, miközben a kifejezést nem ismerik.

A vizsgálatok leginkább a szeparációs félelemmel hozzák kapcsolatba,¹³ ami végigkíséri a gyermekkor, hiszen a szülőktől való függés állapotában félelmetes mind a szerettei elvesztésének gondolata, mind a halálban, eltemetésben való izoláltság képe.

Akiknél a halálfélelem feldolgozása, kompenzációja nem sikerül, azoknak a legkülönbözőbb élethelyzetekben könnyen felléphet, és felnőttkorra állandósulhat is.¹⁴

Több kísérlet eredményei is azt mutatják,¹⁵ hogy a halálfélelem kb. 5-7 és 13-16 éves korban erősödik fel. Ezt az eredményt kapcsolatba hozták azzal, hogy mindkét időszak egy-egy fejlődési ugrás időszaka.

A GYERMEK ÉS A GYÁSZ

Gyász a veszteség által kiváltott reakciók, magatartási formák együttese. Korunkban, a halál tabuizálása, a rítusok és közösségek hatásának csökkenése következtében a gyász, szeretteink halálának feldolgozása komoly pszichés terhet rak mind a felnőttre, mind a gyermekekre. A gyermekek gyászfolyamatát viszonylag későn kezdték el mélyrehatóbban vizsgálni. Ehhez hozzájárult az a gyermekekről alkotott előítélet, hogy a gyermek még nem tudja felfogni a halál véglegességét, a veszteség jelentőségét, így bizonyára érzelmileg sem érinti annyira a gyász időszaka. Ezt a nézetet, való igaz, alátámasztja a gyermekek megkülönböztethető viselkedése hozzátartozóik halálakor. Bár a gyermekek érzelmei sokszor azonosak a felnőttekével, az ő kifejezőmódjuk deffenzívább, vagy kevésbé világos.¹⁶

11 Nagy, im. 28-29

12 Nagy, im. 43-45.

13 Vö. Fodor-Szlovencsák, im. 25.

14 Polcz, im. 42.

15 Vö. Fodor-Szlovencsák, im. 25-27.

16 Judy Tatelbaum: *Bátorság a gyászhoz*. Pont Kiadó, Budapest, 1998. 60.

Éppen úgy szaladgálnak, játszanak mintha mi sem történt volna, vagy látszólag „közönyösök”, hamar másról kérdeznek, másról beszélnek, a veszteségnek valamilyen banális részterületét ragadják meg. Ugyanakkor kísérletileg igazolható, hogy az álom- és játéktartalmak, projekciós tesztek a háttérben álló gyászfolyamatra, vagy éppenséggel mély depresszióra engednek következtetni.¹⁷

A gyászolás elsajátított viselkedésforma, függ a halálról való elképzelésünktől és a családi, vallási, kulturális hatásoktól. Így a felnőtteknek komoly szerepük van abban, hogy a gyermekeket megtanítsák gyászolni.

GYÁSZFOLYAMAT GYEREKKORBAN

A gyászreakciók lefolyása gyermekkorban függ a gyermek életkorától, hogy az elvesztett személy mit jelentett számára, és hogy az elvesztés maga milyen élettörténeti események kontextusába illeszkedik bele.¹⁸ Több felosztását találjuk a gyászfolyamatnak. Pilling János, magyar pszichiáter, a thanatológia szakértője a következő hat szakaszra hívja fel a figyelmet:¹⁹ anticipációs gyász – sokk – kontrollált szakasz – tudatosulás – átdolgozás – adaptáció.

Anticipációs (megelőző) gyászból abban az esetben beszélünk, amikor életveszélyes helyzetben (gyógyíthatatlan betegség, háború) lévő emberek hozzátartozói már a haláleset előtt foglalkoznak a halál gondolatával. Gyakran a gyermekeket féltik a haldokló hozzátartozókkal való találkozástól, a testi-szellemi leépülés látványától, és nem árulják el, hogy a szeretett nagyszülő, testvér, vagy szülő haldoklik. A gyermeknek ugyanúgy joga van a búcsúzáshoz, az anticipációs gyászhoz, mint a felnőtteknek.²⁰ Ha már idősebb, részt is vehet az ápolásban, a segítségben, ha kicsi, akkor pedig a belőle áradó derű, vidámság lehet vigasza a haldoklónak.

A halál hírére, elsöre, sokan tagadással válaszolnak. Érzelmileg benujnak, kiüresedtetnek érzik magukat. Ez az állapot néha – tévesen – a közömbösség érzetét kelti. Ez a fajta reakció gyermekkorban is megfigyelhető. A halálhír ellenére elkezd másról beszélni, vagy tudomásul veszi és elkezd játszani, vagy egyszerűen közömbös. De ez nem jelenti azt, hogy a gyermeket nem érinti mélyen a veszteség. A *sokk* időszaka általában néhány perctől egy-két napig is eltarthat.²¹

A *kontrollált szakasz* sokszor azáltal indul be, hogy a hozzátartozóban tudatosul, hogy feladatai vannak a halálesettel kapcsolatban. A gyermekek számára ezt az időszakot az nehezítheti, hogy a sok családi tennivaló közt gondolataival, kérdéseivel egyedül marad. Ma, amikor a gyermekek számára a halál tabu téma, nagy segítség lehet, ha valaki a rokonságból, közeli hozzátartozók közül beszélget a gyermekkel, és nyílt párbeszédre, kérdéseinek, érzelmeinek kimondására bátorítja.²²

17 Geiger Ágota: *A gyász pszichogén, szomatikus és magatartásbeli tünetei gyermekkorban* In: Gyerekek, szülők, pszichológusok, Szerk.: Feuer Mária-Popper Péter. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 48-49.

18 Vikár György: *Gyógyítás és öngyógyítás*. Budapest, Magvető Kiadó, 1984.

19 Pilling János: *A gyász világa*. In: Gyász. Szerk.: Pilling János. Medicina Könyvkiadó Budapest, 2003. 31.

20 Tatlbaum, im. 62.

21 Pilling, im. 31.

22 Simkó Csaba: *Hogyan segítünk gyermekünknek elfogadni az elfogadhatatlant?* In: Kharon, Thanatológiai Szemle, 2009/4. 3.

A kontrolált szakaszhoz tartozik maga a temetési szertartás is. A temetésen való részvétel nagyon fontos a gyász szempontjából: „tudatosítja az elválást, lehetőséget ad az érzelmek kifejezésére, közösségi támaszt nyújt és rámutat az egyedi veszteség közösségi, vallási, filozófiai vonatkozásaira is.”²³ A gyermek akármilyen fiatal, részt vehet a család által elfogadott gyászszertartásban, hiszen ez mind jó alkalom a halállal való ismerkedésre, ugyanakkor megnyilvánul a család összetartozása.²⁴ De a gyermek akarata ellenére, ne vigyük temetésre. Érdemes előre elmondani, hogy mi fog történni, és rábízni a választást.

A kontrolált szakasz után jön a gyászfolyamat legnehezebb része, a *tudatosulás* időszaka, amikor is a gyászoló a temetés után egyedül marad és szembesül a szeretett hozzátartozó hiányával az élet egyre több területén.²⁵ A gyermekek is ebben az időszakban küzdenek meg a veszteség realitásával. Minél kisebb a gyermek, annál kevésbé fogja fel a halál véglegességét, visszafordíthatatlanságát, igazából a napok, hetek, hónapok múlásával tapasztalja meg, hogy a veszteség mennyi mindenre kiterjed (pl. egy szülő halálakor), illetve tapasztalja meg a helyzet véglegességét. Jellemzők a regresszív jelenségek (a fejlődés korábbi szakaszához való visszatérés), bizonyos testi tünetek (van, hogy az elhunytal való identifikációval társul),²⁶ alvási és táplálkozási zavarok, magatartászavarok, tanulmányi problémák, antiszociális viselkedés. Ezek mind normális, gyászt kísérő tüneteknek számítanak, akkor kell csak komplikált gyászra gyanakodnunk, ha túlzottan elhúzódnak, nem csökkennek a tünetek, vagy teljesen elmaradnak.

Az *átdolgozás* szakaszában²⁷ a kavargó, rendszertelen emlékképek és gondolatok helyét a tudatos emlékezés veszi át. A tudatosulás és az átdolgozás időszaka át meg átjárja egymást, hiszen egy-egy évforduló, ünnep újra felerősítheti a már csökkent erejű tüneteket. Ez természetesen a gyermekeknél is jellemző. Ha már idősebb a gyermek, érdemes ezeket a dátumokat a pedagógusok, a gyerekekkel foglalkozó felnőttek tudomására hozni, hogy ők is átsegíthessék a gyermeket ezeken a nehéz napokon.

Végül az *adaptáció* szakasza a gyász utolsó fázisa, mely a veszteség feldolgozását jelenti. Ez nem az elvesztett hozzátartozó elfelejtéséről szól, hanem hogy a gyászoló érzéseiben és emlékeiben az elhunytal kapcsolatos múlt úgy él tovább, hogy képes az életét megfelelően tovább folytatni. Ennek több jele van: a gyászoló az elhunytal már nem, mint külső létező, hanem, mint belső emlékképre gondol. Tud mesélni róla, anélkül, hogy reménytelenség lenne úrrá rajta. Tud örülni újból az élet szépségeinek, gondolkodásában, magatartásában a jövőre irányultság fókuszál.²⁸ A gyermekeknél a feldolgozott gyász talán nehezebben megállapítható, mint a felnőtteknél, hiszen ők a fájdalmat, a mély érzéseket periodikusan élik meg, nem gondolkodnak még reflexíven, nem látják még identitásukat az egész életükre nézve, és meg akarnak felelni a környezet elvárásainak (pl., ha az elhunyt hozzátartozó tabuvá válik, ha az érzelmi kitöréseit lecsitítják, nem tekintik legitimnek). Ebben is a családtagok közti nyílt kommunikáció segíthet, melyben felszínre kerülhetnek még feldolgozatlan momentumok, kérdések, érzelmek.

23 Pilling, im. 32.

24 Tatelbaum, im. 65.

25 Pilling, im. 32.

26 Geiger, im. 50-51.

27 Pilling, im. 34.

28 Pilling, im. 35.

Thanatológia

„A halál megváltozhatatlan és elkerülhetetlen, de a viszonyunk a halálhoz nem, és ez többek között azért fontos, mert a halálhoz való viszonyulás szabja meg az életünket”²⁹ – írja Polcz Alaine, a haldoklók megsegítésével foglalkozó magyar pszichológus.

Ennek a problémának a felismerése indította el a nyugati kultúra több területén a halál és a gyász témájával való tudatos foglalkozást.³⁰ Magyarországon³¹ először az egyházak és néprajzkutatók foglalkoztak a halál és gyász témájával. 1991-ben alakult meg az első magyar hospice-szervezet,³² a Magyar Hospice Alapítvány, majd 2001-ban a Napfogyatkozás Egyesület,³³ mely feladatának tekinti a gyászolók hazai segítésének fejlesztését, az ezzel a témával foglalkozó szakemberek és önszervező csoportok vezetőinek kommunikációját, továbbképzését.

A hitből fakadó thanatológia

Minden vallás és kultusz választ ad a halál kérdésre, és rítusaival segíti mind a haldoklót, mind a hátramaradottakat. A keresztyén hitnek mind a földi életet, mind a halál eseményét illetően, mind a halál utáni életet tekintve meghatározó üzenete és reménysége van, így a halál tabujával és a halál pornójával megterhelt társadalmi helyzetben különösen fontos, hogy a keresztyén egyházak és közösségek felismerjék nagyfokú felelősségüket és küldetésüket a thanatológia területén.

A gyermekek felé kettős küldetésünk van. Egyrészt tanítanunk, szocializálnunk kell a gyermekeket a halál valóságára, ez a pedagógiai feladat. Másrészt ez a tanítás már magában kell, hogy foglalja a lelkigondozói aspektusokat, hiszen a halállal való szembenézés mindig lelki történés, amit nekünk felnőtteknek kell a gyerekek esetében felelősen kísérenünk.

A *család* az elsődleges helyszín, melyben a halállal kapcsolatos téma gyakran véletlenszerűen és szándékosság nélkül előkerül.

Általában a családok, a gyerekek környezetében lévő felnőttek kerülnek a halál témáját. Gyakran azért, mert aggódnak, hogy képesek lesznek-e megfelelő választ adni, és vajon nem okoznak-e nagyobb kárt a gyermek lelkivilágában. A családban a végső kérdéseknek sokkal inkább, mint közösen megválaszolható kérdéseknek kell előjönniük. Friedrich Schweitzer valláspedagógus a *Gyermek joga a valláshoz* című könyvében rámutat, hogy a gyermek már kezdetektől fogva vallásos lény, és már igen korán, a beszédkézség elsajátítása után, óvodáskorban felteszi az élet nagy kérdéseit. Ezek közül az egyik kulcsfontosságú kérdés, hogy „Miért kell meghalnunk?”³⁴ Gyakran a szülők a kérdéseik és kétségeik bizonytalanságában kitérnek a válaszadás elől. Schweitzer bátorítja a nevelőket, hogy a nevelést sokkal inkább

29 Polcz Alaine: *Segítenek a rítusok*. In: Letakart tükör – Halál, temetkezés, gyász. Szerk: Angyal Eleonóra és Dr. Polcz Alaine. Budapest, Helikon Kiadó, 2001.

30 Vö. Plieth, im. 227-233.

31 Pilling, im. 72.

32 Pilling, im. 72.; vö. Gyász, szerk.: Pilling, 3. melléklet, 344-345.

33 Pilling, im. 73.; vö. Gyász, szerk.: Pilling, 2. melléklet, 342-343.

34 Friedrich Schweitzer: *Das Recht des Kindes auf Religion*. Gütersloh 2000. 31.

egy folyamatnak lássák, melyben a szülők és a gyermekek kölcsönösen vesznek részt a kérdések, kétségek és válaszok megfogalmazásában.³⁵ A gyermeknek egy-egy nehezen megválaszolható kérdésére nyugodtan válaszolhatja a szülő, hogy „Ezen még nem gondolkodtam. De nagyon érdekes kérdés. Te mit gondolsz róla? Van valamilyen ötleted?”. Ha nem tudunk magunk számára sem megnyugtató választ adni, akkor megegyezhetünk a gyermekünkkel abban, hogy utána járunk, utána olvasunk, megkérdezzük a gyülekezetünk lelkészét, a hitoktatót. Ezáltal nem a tudatlanságunkat bizonyítjuk, hanem mintát adunk a gyermekünknek, hogy választ keressenek az egzisztenciális kérdéseikre, és hogy ebben segítséget is kérhetnek, illetve, hogy a válaszkeresés életünk végéig legitim.

A halál kérdéséről való beszélgetésre jó alkalmak azok a családi ünnepek, amelyeken egy-egy elhunyt családtagról megemlékezünk. Mindenszentek ünnepén, egy-egy évfordulón, születésnapon mesélhetünk róluk a gyermekeinknek, és magáról a halálról is beszélgethetünk.

Ugyancsak nagy hatású, ha a gyermek a halál és gyász egészséges megélését egy kedves háziállata révén teheti meg. A gyermekek szeretnek hörcsögöt, kismadarat, cicát, nyulat tartani. Gondoskodnak róla, megszeretik, és amikor meghalnak ezek az állatok, eltemethetjük, ezáltal is kifejezve az élet és halál méltóságát. A gyerekek kijelölhetik a helyét, hova temessük el, lehet egy kis fakeresztet állítani, virágot szedni. A gyermekek ugyanolyan intenzíven tudnak gyászolni egy kis háziállatot, mint egy embert, fontos, hogy komolyan vegyük érzéseiket, gondolataikat, melyek ugyanúgy meghatározzák a halálról, gyászról alkotott felfogásukat, mint egy nagyszülő, vagy más rokon halála.

Ugyanígy az elhullt kismadarat, vagy lakókörnyezetünkben talált állattetemet is megtisztelhetünk egy közös eltemetéssel, ahelyett, hogy a kukába dobnánk, ami nagyon megrémisztheti a gyermekeket, látva, hogy így végződik az élet.

A legtöbbet tehát a családban azáltal tehetünk, ha beszédünkből, tetteinkből kitűnik, hogy mind az életet és mind a halált Istentől tudjuk elvenni, elfogadni, a búcsúzásban pedig meg tudjuk élni, és kifejezésre tudjuk juttatni mind a veszteség fájalmát, mind az élő reménység erejét, és ezekre bátorítani tudjuk gyermekeinket is.

A másik fórum, ahol kapcsolatba kerülhetnek a gyermekek a halál és gyász témájával, a *gyülekezet*. A gyülekezetben számos formális és informális lehetőség a halál témájával foglalkozni.

Egyrészt szervezhetünk a gyermekeket nevelő szülőknek halál/gyász tematikájú gyülekezeti napot, vagy előadássorozatot, de továbbképzéseket tarthatunk a gyermekekkel foglalkozó szolgálóknak, gyerekmunkásoknak, hitoktatóknak, egyházi óvodában, iskolában dolgozó pedagógusoknak. Akár az egész gyülekezet közösségét is taníthatjuk egy-egy halottak napi prédikáción keresztül.³⁶

35 Schweitzer, im. 67-68.

36 Például a felsőörsi gyülekezet húsvétra készülve foglalkozott egy gyülekezeti nap keretében Gyimóti Zsolt előadása nyomán a „Mi van a halál után?” kérdéskörrel.

A mi gyülekezetünkben, Szentkirályszabadján minden hónap első vasárnapja családi istentisztelet. Így halottak napján mind a gyermekek, mind a szülők felé az alkalom a gyászról, a búcsúzásról szólt, és a keresztyén reménységről.

A gyermekekkel való találkozásainkba is beépíthetünk thanatológiai üzeneteket. Például egy-egy vasárnapi gyerekistentisztelet keretében a halottak napjával, vagy a feltámadás-ünneppel kapcsolatban. Ezek az alkalmak lehetőséget adnak arra, hogy a gyermekek előhozakodhassanak kérdéseikkel, elképzeléseikkel, és esetleges feldolgozatlan gyászukkal. Van, hogy az élet teremt ilyen alkalmakat. Ha például hittanóra elején megtudjuk, hogy egyik hittanosunk közeli hozzátartozója, vagy éppen kisállata meghalt, érdemes rászánunk azt az órát ennek a kérdéskörnek a megbeszélésére.³⁷

Az *iskolában* ugyancsak gyakran adódik alkalom a halálról való beszélgetésre. Egyházi iskolákban szinte minden tantárgy óráján megjelenhet alkalomadtán a keresztyén feltámadás-reménység tanítása (pl. irodalom órán egy mű kapcsán, képzőművészeti órán egy festmény kapcsán, ének-zene órán egy requiem hallgatásakor). De előhozhatja egy gyermek gyászja, vesztesége, vagy beszélgethetünk róla a halottak napja, vagy a nagypéntek-húsvét körüli napokon.

Ezek a fórumok és alkalmak adottak, hozzá magával az élet. Kérdés, hogy felismerjük-e az alkalom kínálta lehetőséget, felismertük-e a felelősségünket, és mi magunk szembenéztünk-e a kérdéskörrel.

Végezetül ott van előttünk még egy kérdés: mit mondjunk a gyermeknek? Mi a keresztyén reménység üzenete a gyermekek nyelvén?

Ez mindig a gyermek életkorától, kognitív fejlettségétől és érzelmi állapotától függ. A legfontosabb, hogy hitelesek legyünk. Azt válaszoljuk, amit magunk is gondolunk, vállalni tudunk, de ugyanakkor a gyermek számára előremutató, vigasztaló, befogadható legyen. Van olyan helyzet, amikor a gyermek nem a teológiai álláspontunkra kíváncsi, hanem arra van szüksége, hogy reményképeiben, a vigasztalódásra való törekvésében megerősítsék. Ilyen szituáció, amikor afelől érdeklődik, hogy az elhunyt háziállata, aki neki épp hiányzik, ott lesz-e a mennyben?

Megfigyelhetjük, hogy a gyermekek elképzelései a halálról magukban foglalnak egy sor reményképet is. Ezeket a képeket megtaláljuk részleteiben az ószövetségi képekben, az újszövetségi szimbolikában. Nem kell letörnünk ezeket a gyermekekben, idővel – a gondolkodásuk fejlődésével – ők maguk keresnek újabb kifejezéseket, elképzeléseket, és gondolkodnak egyre elvontabban, érettebben a halálról, feltámadásról.

A gyermekek számára megnyugtató és biblikus kép, hogy a szerettei, akik maghálnak új életre támadnak fel Isten országában, ahol nincs többé fájdalom, szenvedés, szomorúság, csak Isten szeretete és közössége (Jel 22,1-5). Ha meghalunk, levetjük ezt a földi testet, ami porrá lesz, helyette mennyei testben élünk, mely már nem öregszik meg és nem betegszik meg soha (1Kor 15,35 kk). Istennél életünk boldogabban fog telni, mint ahogy mi itt el tudjuk képzelni. Sok mindent nem tudunk a halál utáni életünkről, de azt tudjuk, hogy ahhoz térünk vissza, akitől jöttünk, aki alkotott minket, és aki a legjobban

37 Februárban egyik hittanóra ra menve, odarohant az egyik kislány, hogy meghalt a nagymamája. A többiek is körülvették, vigasztalni próbálták. Leültünk, elkezdünk beszélgetni. A beszélgetés közben két kisgyerek is elsírta magát, és elmondta, hogy nekik mennyire fáj még mindig, hogy az egyiknek meghalt a nagymamája, a másiknak a hörcsöge. A feltámadásról, Isten országáról beszélgettünk. Elmondták gyermeki, de reménnyel teli elképzeléseiket, és egymást is megerősítették a vigasztalódásban. Azon az alkalmon a tervezett hittan anyag elmaradt, de olyan lelkipázkidozói munkát sikerült helyette végezni, amiről később a gyászoló kislány szülei is visszajeleztek, hogy a kislánynak sikerült megnyugodni, elfogadni nagymamája halálát.

szerelem minket ezen a világon (1Kor 2,9). Ezzel a hittel és reménységgel lehet élni és meghalni, ezzel a hittel és reménységgel ajándékozhatjuk meg gyermekeinket is a kérdések, a félelem és a gyász idején.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Fodor-Szlovenscák Katalin: *A gyermek halálképének fejlődése*. In: Kharon, IV. évfolyam.
- Geiger Ágota: *A gyász pszichogén, szomatikus és magatartásbeli tünetei gyermekkorban*. In: Gyerekek, szülők, pszichológusok. Szerk.: Feuer Mária–Popper Péter. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- Kárpáty Ágnes: *A gyász szociológiája*. <http://mek.niif.hu/02000/02010/02010.htm> 2011.03.22.
- Komlói Piroska: *A veszteségek és a család*. In: Gyász a szeretetben és a családban. Szerk.: Németh Tünde – Nyíri Magdolna. NEVI, Mentálhigiénés Program, Budapest, 1999.
- Nagy Mária Ilona: *A gyermek és a halál*. Pont Kiadó, Budapest, 1997.
- Piaget, Jean: *Hat pszichológiai tanulmány*. Budapest, 1990.
- Pilling János: *A gyász lélektana*. In: Gyász. Szerk.: Pilling János. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- Pilling János: *A gyász világa*. In: Gyász. Szerk.: Pilling János. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- Plieth, Martina: *Kind und Tod – Zum Umgang mit kindlichen Schreckensvorstellungen und Hoffnungsbildern*. Neukirchner Verlag, Vluyn, 2002.
- Polcz Alaine: *Amikor a gyermek gyászol*. In: Gyász a szeretetben és a családban. Szerk.: Németh Tünde – Nyíri Magdolna, NEVI, Mentálhigiénés Program, Budapest, 1999.
- Polcz Alaine: *Meghalok én is?* Pont Kiadó, Budapest, 2000.
- Polcz Alaine: *Segítenek a rítusok*. In: Letakart tükör – Halál, temetkezés, gyász. Szerk.: Angyal Eleonóra és Dr. Polcz Alaine, Helikon Kiadó, Budapest, 2001.
- Révész Renáta Liliána: *Egymást vigasztalva – Hogyan néz szembe a család a gyással?* In: Letakart tükör – Halál, temetkezés, gyász. Szerk.: Angyal Eleonóra és Dr. Polcz Alaine, Helikon Kiadó, Budapest, 2001.
- Schweitzer, Friedrich: *Das Recht des Kindes auf Religion*. Güttersloh, 2000.
- Simkó Csaba: *Hogyan segítsünk gyermekünknek elfogadni az elfogadhatatlant?* In: Kharon, Thanatológiai Szemle, 2009/4.
- Tatelbaum, Judy: *Bátorság a gyászhoz*. Pont Kiadó, Budapest, 1998.
- Vikár György: *Gyászreakciók a gyermekkorban*. In: A gyermek-pszichoterápia elmélete és gyakorlata II., Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
- Vikár György: *Gyógyítás és öngyógyítás*. Magvető Kiadó, Budapest, 1984.

BROCKHAUSER ILDIKÓ

A vallásgyakorlás szerepe a gyermekek lelki egészségének védelmében

BEVEZETÉS

A pozitív pszichológia paradigmájában születő kutatások célkitűzése azon faktorok feltérképezése, amelyek hozzájárulnak a lelki egészség létrejöttéhez és fenntartásához. Jelentős mennyiségű, empirikus kutatáson alapuló eredmény támasztja alá a vallásgyakorlás, a személyes hit, illetve a vallásgyakorló közösséghez tartozás lelki egészségre gyakorolt jótékony hatását. Ezen eredmények összefoglalásaképpen az mondható el, hogy azok a gyermekek, akik rendszeresen járnak keresztyén közösségbe, lelkiileg egészségesebbek azoknál a gyerekeknél, akik életének ez a fajta közösségi kultúra nem része. Ez a jelenség a következő faktorokban nyilvánul meg: kevésbé depressziósak, kevésbé szoronganak, iskolában jobban teljesítenek, illetve jobban szeretik azt, kevesebb a viselkedésükkel kapcsolatos probléma, serdülőként kevésbé valószínű, hogy drog- vagy alkoholfüggők lesznek, vagy korai szexuális kapcsolatokba keverednek, valamint magasabb iskolai végzettséget érnek el, mint azok a fiatalok, akik nem tartoznak vallásgyakorló közösséghez. Ezekben a vizsgálatokban a vallásgyakorlást a gyülekezethez tartozás, a személyes hit és az Isten melletti személyes döntés együttes megjelenéseként definiálták.¹ A jelenlegi tanulmányban használt vallásgyakorlás fogalma szintén ehhez a meghatározáshoz igazodik.

A továbbiakban a lelki egészség fogalmi áttekintése után bemutatom a prevenció és a promóció általános, egymást kiegészítő működését, majd pedig arra keresek választ, hogyan függ össze a vallásgyakorlás a gyermekek lelki egészségével.

LELKI EGÉSZSÉG

A pszichológiai kutatások a II. Világháború után kizárólag a szenvedésre, a patológikus működésre és a traumatizációra irányultak. A fő célkitűzés a mentális betegségek kezelése, a normál, egészséges pszichés működés helyreállítása volt. A „harmadik erő”, a humanisztikus pszichológia gondolatrendszere azonban határozott paradigmaváltást jelentett a 60-as években. Az irányzat képviselői rámutattak arra, hogy a betegség kezelése nem elegendő, felhívják a figyelmet arra, hogy nem az a lényeges, hogy mi okoz betegséget, hanem az, hogy mi teszi az embereket egészségessé. Nézeteik szerint nem elégséges egy átlagos, egészséges lelki működés visszaállítása. A cél a fejlődés, a mentális egészség fejlesztése. A XX. század második felétől kezdve a tudományos kutatások megnövekedett számban irányultak a lelki egészség fenntartásához és fejlődéséhez hozzájáruló faktorok azonosítására. A lelki egészség tehát messzemenően többet jelent a betegség hiányánál. Ez természetesen elengedhetetlen komponense, a betegség hiányához azonban a lelki egészség állapotában

1 U.S. Census Bureau: *Survey of Income and Program Participation (SIPP) Panel. Child Well-Being Topical Module*. 2004.

egyéni szinten boldogság, elégedettség, fejlődés, stresszorokkal való adaptív megküzdés, célok kitűzése és megvalósítása, szociális szinten pedig közösségi létforma társul.²

Mentális zavarok prevenciója

A megelőzés alapvetően azt jelenti, hogy valamit távol tartani a megtörténéstől. A preventív stratégiák főképpen a rizikófaktorok ellen irányulnak, ennél fogva – a hatás maximalizálása érdekében – szükséges végrehajtani azokat még a zavar bekövetkezése előtt, azonban a nem kívánt állapot bekövetkezése után és annak ideje alatt is lehetőség van preventív stratégiák segítségével az egyéb, kapcsolódó zavarok és diszkomfortérzés csökkentésére. Ez első szinten megnövekedett rizikófaktorú csoportok felé irányuló, bármiféle zavar vagy rendellenesség jelentkezése előtti oki megelőzést jelent. Második szinten a prevenció a korai felismerésre, a szűrésre, harmadik szinten pedig a szövődmények megelőzésére és a fennálló zavarok, betegségek mellett, illetve ellenére az életminőség javítására irányul.³

A mentális egészség promóciója

A WHO a következőképpen definiálja az egészség-promóciót: „az a folyamat, amely képessé teszi az embereket a kontroll növelésére és egészségük fejlesztésére”.⁴ A mentális egészség promóciója tehát a betegségek, zavarok, kockázati tényezők helyett inkább a mentális egészségre koncentrálnak. Magában foglal minden olyan cselekedetet, amely a népesség körében a mentális egészség javítását és fejlesztését szolgálja. Kiterjed a személyes erőforrások (család, társas kapcsolatok, hit) szubjektív értékének növelésére, a szociális készségek fejlesztésére, a pozitív érzelmi és kognitív tapasztalatok elősegítésére, illetve a megküzdési stratégiák fejlesztésére. A mentális egészség promóciójának stratégiai főképpen az életminőség javítására, fejlesztésére irányulnak, nem pedig a tünetek kezelésére és az esetleges hiányok pótlására.⁵

A prevenció és a promóció integrációja

A prevenció és a promóció egymást átfedő és egymást kiegészítő intervenciók. A prevenció által kijelölt, kerülendő állapot mellett a promóció mutatja meg a kívánt állapotot és az ahhoz vezető utat. A leghatékonyabb tehát a mindkettőt magában foglaló stratégia. Nevelési szempontból szemlélve, a gyermeknek nem elegendő megtanítani azt, hogy melyek a kerülendő viselkedésminták, hanem egyszersmind az elvárt, adaptív viselkedés bemutatása és gyakorlása szükséges.⁶

2 Szondy M.: Mit mond a pszichológia a boldogságról? In: Gutman B.: *A boldogság nyomában*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2009, 83-129.

3 World Health Organization, Geneva: *Mental Health: Evidence and Research Department of Mental Health and Substance Dependence*. http://www.who.int/mental_health/media/en/545.pdf 2012. 01.25.

4 Uo. 4.

5 Uo.

6 Uo.

Jóllehet, számos kutatás számolt be a vallásgyakorlás lehetséges negatív hatásairól, ezek az effektusok túlnyomórészt speciális környezetben, egyéni élettörténetek valamint vallásgyakorló közegben létrejövő negatív tapasztalatok interakciójában fordulnak elő. Példaként kiemelhető, hogy a Biblia szavának félreértéséből fakadó állandó, feloldás nélküli büntudatérzés depresszióhoz vezethet, a vallásgyakorlás extrinzik (külső, mások elvárásainak való megfelelésre törekvő) motivációja szorongást okozhat, a különböző, ismétlődő rituálék hit mércéjeként való azonosítása pedig az obszesszív-kompulzív (kényszeres) zavaroknak kedveznek.⁷

A preventív és a promotív faktorok azonosítására irányuló kutatások eredményei azonban arra utalnak, hogy a vallásgyakorláshoz kapcsolódó személyes hit alapvetően magasan korrelál a fizikai és a mentális egészséggel és negatívan korrelál a depresszióval, a szívbetegségekkel, az öngyilkossággal, a szorongással, az alvászavarokkal, az alkohol- és a drogfogyasztással felnőttek körében.⁸ Ez az együttjárás a közösségi alkalmakon való részvétel gyakoriságával növekszik.⁹ A gyermekek lelki egészségének a vallásgyakorlással való kapcsolatának vizsgálata még kezdeti fázisban van, azonban kiemelt fontosságú.

A GYÜLEKEZETHEZ TARTOZÁS HATÁSA A GYERMEK LELKI EGÉSZSÉGÉRE

A felnövekvő gyermekek a szocializáció folyamata során sajátítják el azokat az értékeket, viselkedésmódokat, érzelmi és kötődési mintázatokat, amelyek segítségével eligazodnak a társadalomban és integrálódnak abba. A szocializáció társas környezethez kötött folyamat, mivel ez elengedhetetlen a pszicho-bio-szociális fejlődés zavartalanságához. Az egyének belső rendszere a külső, társas kapcsolatokban tapasztaltakból épül fel. A gyermekre természetesen sokféle társas környezet hat (óvoda, iskola, sportcsapat, gyülekezet), ezek közül azonban a család a legelső, érzelmileg pedig a legmeghatározóbb. A szülő-gyermek kapcsolat szolgál minden későbbi kapcsolat alapmintájául.¹⁰

Egyrészt a vallásgyakorlás mint a szocializáció egyik helyszíne, közvetlenül hat a gyermek lelki egészségére mind prevenció, mind promóció útján, olyan pozitív értékek és viselkedések közvetítése, illetve olyan kapcsolati hálózat és kötődési minta bemutatása és biztosítása által, amelyek hozzájárulnak zavartalan fejlődésükhöz, továbbá megőrizve őket testi és lelki egészségüket veszélyeztető tényezőktől, lelki egészségüket biztosítva ezzel mind gyermekkorban, mind pedig későbbi életrészekben. Másrészt a gyülekezetbe tartozás a családi életre, a családi kapcsolatokra való hatásán keresztül közvetetten járul hozzá a gyermekek lelki egészségéhez, elfogadó, szerető, egészséges családi légkört teremtve számukra.

7 Lokesh, P., Ramkumar, G. S. & Chaturverdi S. K.: *Religion and Psychopathology*. 7., 14., 21, 22, 23. dia. <http://www.slideshare.net/ram3481/religion-and-psychopathology> 2012. 02.02.

8 Gonnerman, M. E., Lutz, G. M., Yehieli, M. & Meisinger, B. K.: Religion and Health Connection: A Study of African American, Protestant Christians. In: *J Health Care Poor Underserved*. 2008 Feb;19(1): 193-199.

9 Lyubomirsky, S.: *Hogyan legyünk boldogok?* Ursus Libri Kiadó, Budapest, 2004, 11. fejezet.

10 Bagdy E.: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004. 14-18.

Közvetlenül ható tényezők

A gyermekek lelki egészségére közvetlenül ható tényezők alatt azok a faktorok értendők, amelyek nem a családi életre való hatásukon keresztül járulnak hozzá lelki egészségük prevenciójához és promóciójához, hanem saját, gyülekezethez tartozó létükön keresztül. Ezek a faktorok tehát mind a vallásgyakorló családok, mind pedig a nem vallásgyakorló családok gyülekezeti életben részt vevő gyermekeinek életében megjelennek.

Gyülekezeti szocializáció a XXI. századi kontextusban

A XXI. századra a globalizáció a világ működésének leírására legszélesebb körben használt terminussá vált. A kommunikációs és információs eszközök nagymérvű elterjedése legfőképpen individualizációt kínál. Pszichológiai aspektusból szemlélve, az egyes személyeknek módjukban áll egy vagy több, általuk választott, illetve preferált identitás felvétele, kialakítása, azok egymástól való szeparált használata.

Egyrészt az elsődleges, lokális identitás (lakóhely, város, ország, anyanyelv, családi morális értékek) mellé lehetőség van egy választott, globális identitás felvételére, amely – főleg a fiatalokban – azt a jól eső, pozitív megerősítéssel bíró érzést kelti, hogy ők egy nagy „egész”-hez tartoznak. Ez a globális identitás lehetővé teszi számukra, hogy a világ bármely részén tartózkodó emberekkel kommunikáljanak a saját szobájukból. Ez teret nyit a bikulturális identitás számára. A globális identitás természetesen hatással van a lokálisra; átértékelve, megkérdőjelezve annak értékeit, szabályait, tradícióit.

Másrészt a globalizáció identitás-konfúziót okozhat, főképpen azokban a fiatalokban, akik családjukból, szülővárosukból elkerülve sem új lakóhelyükön, a sokat ígérő egyetemi közegben, sem pedig onnan hazatérve, otthon sem érzik magukat az adott közösség részének. A globális kultúra értékei és lehetőségei aláaknázzák a lokális kultúra értékeibe vetett hitet. Ugyanakkor a globális kultúra – bármennyire is kecsegtető – elérhetetlennek tűnik számukra; túl idegennek, túl távolinak mindattól, amelyet tanultak és tapasztaltak. Sokkal inkább érzik magukat egyik kultúrához sem tartozónak, mintsem bikulturálisnak. Sok fiatalban mindez akkutan idézi elő az idegenség és a bizonytalanság érzését – csoport, biztonság, világos szabályok, irányelvek nélkül maradnak. Az identitás konfúziójának problémája olyan zavarokhoz vezet, mint a depresszió, az öngyilkosság, és a szenvedélybetegségek különböző fajtája.¹¹

A globalizáció következtében egy reális, elérhető identitás megalkotása nagyobb kihívássá vált, mint amekkora korábban volt. Az identitás egyre kevésbé tükrözi a szociális normák általi előírást, sokkal inkább individuálisan választottá és döntés kérdésévé válik: mindenki eldöntheti, milyen értékeket és normákat követ. Ezt a lehetőséget sok ember öncélúan, következtelenül, saját magára és környezetére nézve káros módon használja fel. Mindez a serdülőkre (10-18 év) van a legnagyobb hatással, mivel az ő életfeladatuk saját identitásuk kialakítása. Gyakran azzal a dilemmával találják szemben magukat, hogy

11 Jeffrey Jensen Arnett: The Psychology of Globalization. In: *American Psychologist*. Vol. 57, No. 10, 2002, 774-784.

vagy szakítanak elveikkel, hitükkel, családjukkal, vagy kortárs csoport, kapcsolatok nélkül maradnak, amely az adott életkorban kiemelt fontosságú. Ebben a társadalmi kontextusban nagy szükség van értékalapú, védelmező, adaptív életstratégiát közvetítő, fiatalok számára eligazodást nyújtó csoportokra, közösségekre.¹²

A vallási közösséghez tartozás és a személyes hit egy egységes, teljes identitást kínál a fiataloknak, nem támogatva egymásnak ellentmondó értékek képviselését, de mély, emberi értékeket meghaladó, életük egészére kiterjedő értékeket és célokat kínálva. A bikulturális identitással szemben a keresztyén hit célja „egész”-séges emberek formálása, olyan embereké, akik teljes szívükkel, teljes lelkükkel és teljes elméjükkel egy ügyet szolgálnak. Ez az egység – a koherencia-érzés – a lelki egészség alapvető építőköve, a pozitív pszichológia alapfogalma.¹³ A vallásgyakorló közösség – mindebből adódóan – az identitáskonfúzió ellenoldalát is képezi. Vallásgyakorló családban felnőtt gyermekek esetében úgy kínál egy csoporthoz tartozást, ezzel együtt pedig támogatást és elfogadást, hogy nem kéri a szülőktől látott, valamint sajátként megtapasztalt hit megtagadását, hanem erősíti azt. Nem vallásgyakorló családban felnőtt fiatalok számára ugyanezen értékek mellett a szülők iránti szereteten és tiszteleten keresztül szintén őrzi a családi egységet, amely meginoghatna a gyermek gyülekezeti közösséghez való csatlakozásának következtében. A keresztyén közösség nemcsak kortárs kapcsolatokat, hanem generációk közötti relációkat is magában foglal, erős, meghatározó lokális identitást ad, amely – személyes döntést követően – egybe esik a választott, ha úgy tetszik, globális identitással.

Serdülőkorban mindezeket túl további, korszak specifikus tényezők járulnak hozzá a lelki egészség védelméhez. A vallási közösség részeként a fiatalok életében több felnőtt, nem szülői felügyelet van jelen, mint nem vallásgyakorló fiatalok esetében. Így a vallásgyakorló fiatalok több szociális interakcióban vesznek részt, nagyobb szociális hálózattal rendelkeznek, amely számukra nagyobb szociális támogatást jelent, a nem vallásgyakorló fiatalokhoz képest. Ezek a kapcsolatok minőségükönél fogva empátiát fejlesztenek, amely minden életterületükön segítségükre lehet. Mindez olyan mutatókban is megnyilvánul, mint például az iskolai teljesítmény. A vallásgyakorló fiatalok jobban teljesítenek a középiskolában, több időt töltenek házi feladatok elkészítésével és magasabb végzettséget érnek el, mint a nem vallásgyakorlók.¹⁴

Általában a gyülekezeti szocializációról

A lelki egészség promóciójához és prevenciójához hozzájáruló faktorok közé tartozik az aggodalmaskodás feladása, a társas összehasonlítás kerülése, a hála, az optimizmus, a jó cselekedetek, a társas kapcsolatok ápolása, a nehézségek értelmének megtalálása, a megbocsátás, a célok kitűzése és a mellettük való elköteleződés, valamint a vallásgyakorlás.¹⁵

12 Uo.

13 Balajti I., Vokó Z., Ádány R. & Kósa K.: A koherencia-érzés mérésére szolgáló és a lelki egészség (ghq-12) kérdőív magyar változatainak validálása. In: *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, Vol. 8, No. 2, 2008, 147-161.

14 Dollahite, C. D.: *How Family Religious Involvement Benefits*. <http://www.sjlp.org/documents/dollahite92605.pdf> 2012.01.31.

15 Lyubomirsky, S: im. 4-9. fejezet.

A hála hatásait vizsgáló kutatások azt mutatják, hogy a hála kifejezése növeli az étellel való elégedettséget, az optimizmust, erősíti az önértékelést és javítja az egészségi állapotot. A hála a negatív érzések ellenoldalát képezi, és egyben kizárja azokat. A jó dolgok tudatosítása megakadályozza az önsajnálatot, az irigységet, a haragot és a hedonikus alkalmazkodást, vagyis a jóhoz való hozzászokást, annak természetesnek vételét. Mindezek háttérbe szorulása pedig kedvez a bensőséges társas kapcsolatoknak, amelyekből a személy erőt meríthet. További eredmények szerint a hálás emberek jobban ügyelnek saját egészségükre, rendszeresen, többet mozognak, egészségesebben étkeznek, gyakrabban járnak szűrővizsgálatokra, mint a kevésbé hálásak. A distressz több halálos kimenetelű betegség okozója lehet, különösen, ha hosszú ideig fennáll, és elszenvedőjének nincsenek megküzdési stratégiái hozzá; sok esetben felelős a szívbetegegekért, a rákért, és alapvetően az orvoshoz fordulás 90%-áért. A hálának kiemelkedő szerepe van a napi problémákkal és stresszorokkal való megküzdésben, így az általa okozott betegségek elkerülésében is.¹⁶

Az optimizmus fogalma mögött messzemenően több és árnyaltabb jelentés húzódik meg, mint amennyit a naiv, laikus meghatározások sejteni engednek. A jelenlegi kontextusban az optimizmus jelenti egyrészt egy terv megvalósításába, az adott cél elérésébe vetett hitet, a jövőbe vetett reménységet, mindehhez azonban a másik oldalról a kívánt eredményre vezető útról való terv készítése kapcsolódik, amely a megvalósítás lépéseit írja le. Az optimizmus magában foglal egy nagyon realiztikus, a kockázatokat és a nehézségeket is számításba vevő szemléletmódot, amely lehetővé teszi a célok elérését. Az optimizmus úgy járul hozzá a lelki egészséghez, hogy növeli a kitartást, a motivációt, fejleszti a coping-stratégiákat, valamint értelemmel ruházza fel a mindennapi feladatokat és tennivalókat. A korai serdülőkorban az optimizmus magas fokához az optimizmus alacsonyabb szintjével szemben a depresszió, a szenvedélybetegségek és az antiszociális viselkedésmódot (lopás, erőszakosság, anyagi károkozás) megjelenésének alacsonyabb valószínűsége társul.¹⁷

A kényszeres gondolkodás a nehézségekkel való passzív, végtelen és eredménytelen foglalkozás, amely alapvetően a szubjektív érzésekből táplálkozik és a saját hibák ismétlődő, az ember önmaga számára történő felrovását tartalmazza. Mindez azonban a problémák adaptív megoldása helyett a nehézségek és a negatív gondolatok elmélyítéséhez vezet.¹⁸

A társas összehasonlítás az ember saját javainak, életének, eredményeinek mások azonos változóival való összemérését jelenti. Az emberek alapvetően hajlamosak önmagukat „fölfelé”, olyan emberekkel összehasonlítani, akik többel, jobbal rendelkeznek az összehasonlítást végző személy kívánságát képező javakból, legyen az pénz, szabadidő vagy egészség. A megoldás természetesen nem a „lefelé” történő összehasonlításban rejlik, hiszen ez csak büszkeséghez, elbizakodottsághoz, társas izolációhoz vezethet. A lelki egészség kulcsa mindenféle összehasonlítás kerülése, az élet és a saját körülmények hálás

16 Whitbourne, S. K.: Giving thanks: The benefits of gratitude. <http://www.psychologytoday.com/blog/fulfillment-any-age/201005/giving-thanks-the-benefits-gratitude>. 2012.02.01.

17 Patton, G. C., Tollit, M. M., Romaniuk, H., Spence, S. H., Sheffield J. & Sawyer, M. G.: A Prospective Study of the Effects of Optimism on Adolescent Health Risk. In: *Pediatrics*, Vol. 127, No. 2, 2011, 308-316.

18 Lyubomirsky, S: im. 4. fejezet.

szemlélete.¹⁹ A társas összehasonlítás fiatalok körében saját testtel való elégedetlenséget, valamint – adott csoportnorma észlelése által – szerfogyasztást eredményezhet.²⁰ Gyermekeket vizsgáló kutatás során az mutatkozott meg, hogy felfelé történő összehasonlítás fennállása a gyermekekben saját magukkal való elégedetlenség érzését, és hatékonyságuk csökkenését okozza.²¹

Az altruisztikus, proszociális viselkedés másokért való önzetlen cselekedeteket jelent. Egy 60 évet felölelő longitudinális vizsgálat során az mutatkozott meg, hogy azok a személyek, akik fiatal korukban rendszeresen végeztek önkéntes szolgálatokat, fiatal felnőtt korukban nagyobb valószínűséggel rendelkeztek felsőfokú végzettséggel és jobb anyagi körülményekkel, egész életük során pedig mindvégig szignifikánsan jobb mentális állapotban voltak, mint az önkéntes szolgálatot nem végzők, függetlenül gyermekkori mentális és fizikai egészségi állapotuktól, és attól, hogy milyen társadalmi rétegbe születtek. A proszociális viselkedés magas értékével a kevésbé proszociális viselkedéssel szemben több társas kapcsolat jár együtt. A társas támogatottság mellett a jó cselekedeteknek a negatív gondolatokról való figyelemelterelő volta is hozzájárul a stresszorokkal való megküzdéshez.²²

A mentálisan egészségesebb emberek kapcsolati rendszerét és társas kapcsolataik minőségét vizsgáló kutatások eredményei arra világítottak rá, hogy a lelkileg egészségesebb emberek nagyobb baráti körrel rendelkeznek, valószínűbb, hogy házasságban élnek, kapcsolataik meghittebbek és bensőségebbek, és elégedettebbek a kapcsolataikkal, mint a kevésbé egészséges emberek. Az ok-okozati kapcsolat ebben az esetben egyértelműen kétirányú: a lelkileg egészségesebb emberek nagyobb valószínűséggel kezdeményeznek és tartanak fenn meghitt kapcsolatokat, mint a kevésbé egészségesek, valamint a jó minőségű kapcsolatok hozzájárulnak a lelki egészség fenntartásához és növeléséhez az önbizalom növelése, a társas támogatottság, az összetartozás érzése, illetve az élet értelmének megtalálása révén.²³

Természetesen minden emberi életnek részét képezik a nehézségek, a veszteségélmények, a traumák és a feszültségek. Egy trauma – a vele való adaptív megküzdések nélkül – depresszióhoz, PTSD-hez (Poszttraumás stressz zavar – *a szerk.*) vezethet. Lehetséges azonban a gondok közepette is a lelki egészség fenntartása, még emelkedése is. A poszttraumás növekedés a nagymértékű veszteségekkel, megpróbáltatásokkal való megküzdés tapasztalatából származó fejlődés, amelynek következtében az adott személy a megelőző pszichés működési szintjét meghaladó működési szintre lép. A poszttraumás növekedéssel mind gyermek, mind pedig felnőtt korban az empátia, a pszichológiai érettség, az interperszonális kapcsolatok jelentőségének növekedése, az élet nagyobb fokú

19 Uo.

20 Novak, K. B., & Crawford, L. A.: Perceived drinking norms, attention to social comparison information, and alcohol use among college students. In: *Journal of Alcohol and Drug Education*, Vol. 46, No. 3, 2001, 18–33.

21 Santrock, J. W. & Ross, M.: Effects of Social Comparison on Facilitative Self-Control in Young Children. n: *Journal of Educational Psychology*, Vol. 67, No. 2, 1975, 093-097.

22 Dillon, M.: *Is it good to do good?* Altruism and health. http://www.unh.edu/discovery/sites/unh.edu.discovery/files/dialogue/2009/pdf/readings/02_Dillon.pdf 2012.02.04.

23 Lyubomirsky, S. im. 5. fejezet.

megbecsülése és mélyebb értelmének meglátása jár együtt. Ehhez szükséges azonban bizonyos stratégiák ismerete és követése. Ezek egyike a pozitív tényezők tudatos megkeresése a negatív események mellett és mögött. A „jó meglátásának” nevezhető szemléletmód segít elfogadni az adott eseményt, megtalálni az élet, a nehézségek értelmét, hálához vezet, megóvva ezzel az embert a depressziótól, a kényszeres gondolkodástól, és a társas összehasonlítástól. A problémamegoldáshoz, az érzelmileg megterhelő helyzetekkel való megküzdéshez szorosan kapcsolódik a társas támasz keresésének és megtapasztalásának kérdése is.²⁴

Pszichológiai értelemben véve a megbocsátás nem feleltethető meg sem a másik fél felmentésének, sem pedig az elszenvedett sérelem tagadásának fogalmával. A megbocsátás egy olyan lelki döntés, amelyet az ember önmagáért hoz meg, annak ellenére, hogy sok ellenállást tapasztal saját magában. Jóllehet, ez az egyik legnehezebb és talán a legtöbb elköteleződést igénylő lelki egészséget védő stratégia, mind a testre, mind a lélekre gyakorolt pozitív hatása többszörösen alátámasztott. Azok az emberek, akik a bosszú vagy az elkerülés helyett a megbocsátás stratégiáját alkalmazzák, a depresszió, az agresszió, a kényszeres gondolkodás alacsonyabb szintjét mutatják, jobb az egészségi állapotuk és boldogabbak, mint a megbocsátást nem gyakorlók.²⁵

A célok melletti elköteleződés értelemmel ruházza fel az életet, annak minden szükséges, egyébként talán monotonnak, fárasztónak és unalmasnak tűnő feladatát. A célok kitűzése és megfogalmazása egyben kijelöli a hozzájuk vezető utat is, strukturálva ezzel az egyén idejét és energiáját. A célok melletti elköteleződés jelenti a hajtóerőt a hozzájuk vezető úton, valamint védelmet képez az élet értelmetlenségének érzésével és a suicidiummal szemben. Célok nélkül az emberek nagyobb valószínűséggel válnak depresszióssá, lesznek munkakerülők, szerfogyasztók. A céloknak, az élet értelmének megtalálásának serdülőkorban kiemelt jelentősége van. Már preadoleszcens korban megmutatkozik az élet értelmének, a céloknak lelki egészséget őrző hatása: az élet értelmébe vetett hit magas szintjéhez a lelki egészség magas szintje és az egészséget veszélyeztető viselkedések (szerhasználat, káros mértékű diéta) és a szomatizáció alacsony foka társul.²⁶ Az introjektált célok (például anyagi javak megszerzése) azonban kevésbé kedvező pszichés hatást eredményeznek, mint az identifikált célok (például társas kapcsolatok fenntartására és elmélyítésére irányuló törekvések).²⁷

A vallásgyakorlás, a keresztyén közösséghez tartozás – ahogyan korábban is kiemelésre került – negatívan korrelál számos fizikai és mentális betegséggel. A korábban tárgyalt, lelki egészség védelméhez hozzájáruló faktorok mind megtalálhatóak a Bibliában, a keresztyén kultúra alapját képezik. A gyülekezeti közösségben felnövő gyermek

24 Calhoun, R. G. T. & Colhoun, L.: Posttraumatic Growth: A New Perspective on Psychotraumatology. In: *Psychiatric Times*. Vol. 21, No. 4, 2004, 1-2.

25 McCullough, M. E., Pargament, K. I. & Thoresen, C. T.: *Forgiveness: Theory, Research and Practice*. Guilford, New York, 2000.

26 Brassai László: *Az élet értelmessége mint az egészségmagatartás védőfaktora serdülőkorban*. http://phd.sote.hu/mwp/phd_live/vedes/export/brassailaszlo.d.pdf 2012.02.04.

27 Kasser, T. & Ryan, R. M. (1993). A dark side of an american dream: correlates of financial success as a central life aspiration. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 65, No. 2, 1993, 410-422.

életének tehát ezek az értékek természetes részeivé válnak. A szocializáció során nemcsak példákat lát, hanem a gyülekezet közösségében ő is gyakorolja a hálaadást, a megbocsátást, a jó cselekedeteket és megtapasztalja a társas támogatást. A hittanórán hallott tanítások a gyülekezet közösségében tehát élre kelnek. Mindezekon túl a személyes hit, a Biblia szava által a fentebb tárgyalt, lelki egészséget segítő viselkedésformák elszakadnak az emberi léttől, túlmutatva azon. A vallásgyakorló emberek életében tehát a bemutatásra került, lelki egészséget védő stratégiák nagyobb valószínűséggel jelennek meg, mint nem vallásgyakorló emberekéiben.²⁸

Az embertársak iránti szeretet, a megbocsátás és a jó cselekedetek túllépnek az öncélú működésen, magasabb értelmet és jelentést nyernek Krisztus váltságművének személyes elfogadása által, minden emberi kapcsolat alapmércéjévé válva. A felnövekvő gyermek a gyülekezet közösségében megtanulja továbbá élete negatív eseményeiben is Isten tervét és szeretetét meglátni, amely segíti őt ezek feldolgozásában és az általuk való növekedésben. Céljai a keresztyén értékrend talaján kerülnek megfogalmazásra, így őrizve őt a kecsgetető, de végül mégis ürességet okozó introjektált célokért való hiábavaló küzdelmektől. Megtanulja életét hálásan, rendszeresen hálát adva szemlélni ahelyett, hogy „felebarátja” javait kívánná. Miközben tehát a hitben felnövekvő gyermek átéli Isten szeretetét, életét pedig az Ő szava szerint éli, természetes módon megjelennek életében azok a „stratégiák”, amelyek elősegítik és megőrzik lelki egészségét.

KÖZVETETTEN HATÓ TÉNYEZŐK

A szocializáció elsődleges színtere a család, azon belül pedig az anya-gyermek kapcsolat. Ennek hiányosságai, elégtelen volta, illetve zavartsága miatt a gyermek pszicho-bio-szociális működésének alapjai károsodhatnak. A hibás családi működés hátráltatja a gyermeket a fejlődésben. A negatív indulatok, romboló érzelmek, maladaptív stratégiák a családi rendszerben mindig a legkisebb ellenállás, vagyis a gyermek felé hatnak, ő a legsérülékenyebb. A családi működésnek a gyermek fejlődését zavaró vagy hátráltató hibái szinte kivétel nélkül a diszharmonikus, nem megfelelően működő házastársi és szülő-gyermek kapcsolatokban rejlenek. Ezek a működési hibák mind gyermekkorban, mind pedig felnőttkorban lelki zavarok formájában jelentkezhetnek. A nem megfelelő családi légkör magában foglalja a tagok között hosszan fennálló, feloldatlan konfliktusokat, az érzelmi bizonytalanságot és elhanyagolást, illetve a szülők ellenőrző és védelmi szerepében fellépő hiányokat. A gyermek lelki egészségének záloga a család egészséges működése, lelki megbetegedésének okai az egyén és környezet viszonyában rejlenek.²⁹

A vallásgyakorló közösséghez tartozást számos kutatás protektív, illetve promotív faktorként azonosította a gyermek pszicho-bio-szociális fejlődésével kapcsolatban, amely a családi kapcsolatok védelme által járul hozzá a gyermekek mentális egészségéhez, csökkentve a rizikófaktorok előfordulásának valószínűségét.

28 Lyubomirsky, S. im. 9. fejezet.

29 Bagdy E. im.14-18.

A gyermek biológiai fejlődésének védelme

A terhesség alatti szerfogyasztás következtében nő a fejlődésbeli elmaradásnak, a viselkedés- és figyelemzavaroknak, a koraszületésnek és a későbbi emocionális zavaroknak a valószínűsége. A szerfogyasztástól való tartózkodással szemben a vallásgyakorlás protektív hatása több úton valósul meg. Egyrészt a bibliai tanítások, illetve a vallási közösségekben látott viselkedési minták negatív értékűként ruházzák fel az addikciók minden fajtáját és az élet védelmét hirdetik. Másrészt a gyülekezet által nyújtott szociális támogatottság és az ez által közvetített megküzdési módok segítséget nyújtanak azokban a krízishelyzetben, amelyek – megfelelő megoldás nélkül – nagy valószínűséggel okozhatnának függőséghez vezető szerfogyasztást.³⁰ Vallásgyakorló anyák körében bizonyítottan alacsonyabb a terhesség alatti szerfogyasztás, így nagyobb a valószínűsége annak, hogy gyermekeik fejlődése problémamentes lesz, mint nem vallásgyakorló anyák esetében.³¹

A család védelme

A válás nem mint egyszeri esemény, hanem – főképpen – annak következtében fellépő új élethelyzetek (lakóhelyváltás, iskolaváltás, barátok elvesztése, lehetséges szeparáció az egyik szülőtől, lehetséges anyagi nehézségek, új szabályok, szülői konfliktusok, mozaikcsalád kialakulása) által van hatással mind rövid-, mind pedig hosszú távon a gyermekek lelki egészségére. Rövidtávon a válás gyakran okoz emocionális- és viselkedésbeli gondokat, dühöt és önhibáztatást. Hosszú távú hatását tekintve, kapcsolati mintázatként, illetve problémamegoldó stratégiaként saját felnőttkori kapcsolatainkban is megjelenhet. A szülők között látott erőszakos, agresszív viselkedés a gyermekben félelmet, szorongást, bizonytalanságérzést kelthet, illetve az agresszió problémamegoldó stratégiaként épülhet be.³²

A Biblia szerint a házasság egy olyan szövetség, amely nem csak emberek előtt kötött, hanem Isten előtt is; nem csak két ember kapcsolata, hanem Istennek és népének szimbóluma is, amely által minkét fél számára fontos értéket képvisel, magában foglalva a szeretetet, a hűséget, a megbocsátást és a hálát. Ezek az alapok, valamint az ebből fakadó, egyéni kívánságokat szolgáló célokat felváltó közös, fölérendelt célok a nem vallásgyakorló párok kommunikációs stílusához képest jobb kommunikációs és problémamegoldó stratégiákhoz vezetnek, pozitív hatást gyakorolva így a házastársi kapcsolatra. A gyülekezeti közösségekben tapasztalt társas támogatás, amely megakadályozza az elszigetelődést, segít a házassági problémák megoldásában, további olyan tényező, amelyek a házasság megőrzését és a kapcsolat pozitív minőségét szolgálja.³³

Személyes hitük mellett elkötelezett, gyülekezeti életben aktívan részt vevő házaspárok kapcsolatát elemezve az mutatkozott meg, hogy a párkapcsolati elégedettség legerősebb

30 Johnson, H. J.: *Risk Factors in Childhood*. 11. dia. <http://www.google.com/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&ccd=1&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hp.ufl.edu%2F-jhj%2FRisk.ppt&ei=9kotTYgOKv74QTz3eX7DQ&usg=AFQjCNGMFBRZbDH-oPb8hsNyi3O9utl8tQ> 2012. 02. 02.

31 Dollahite, D. C. im.

32 Johnson, H. J. im. 33-35. dia.

33 Dollahite, D. C. im.

prediktorai a közös csendesség rendszeressége és a közös hit.³⁴ A házastársért való imádság kauzális viszonyban van a hosszan tartó, elégedett kapcsolattal. Az általános, nem kifejezetten a házastársért mondott imádság azonos hatása azonban nem mutatkozott meg.³⁵ Mindez hozzájárul ahhoz, hogy keresztyén családok körében alacsonyabb mind a válási arány, mind pedig a házastárs ellen elkövetett erőszak, mint a nem vallásgyakorló családokban. A gyülekezethez tartozás és a személyes hit tehát a házastársi kapcsolat óvásán keresztül indirekt módon is védi a gyermek lelki egészségét.³⁶

A gyermek védelme

A gyermek elhanyagolása és abuzálása gátoltsághoz, depresszióhoz, irritáltsághoz, szélsőségesen agresszív viselkedéshez, PTSD-hez, dühhöz, szomatikus panaszokhoz, iskolai problémákhoz és kapcsolati nehézségekhez vezethet.³⁷

A Biblia tanítása alapján a gyermek Isten áldása. Az őt ajándékba kapó szülők nemcsak fizikai és szellemi növekedéséért, hanem hitbeli fejlődéséért is felelősek. Elsősorban azt a megbízást kapták, hogy megismertessék Istent, az Ő szeretetét gyermekeikkel. Ennek első lépcsőfoka a szülők gyermekeik felé irányuló pozitív kapcsolata. A Biblia ezen túlmenően kijelöli a szülői szerepeket, feladatokat is, amely alapján az apának van az értékeknek, Isten szavának átadásában a legnagyobb felelőssége. Az apaságot leginkább támogató családi környezet a gondoskodás, a hűség és az együttműködő házasság. Ehhez járul hozzá a nők számára férfiak felé előírt tisztelet és engedelmesség. Ezen kívül a vallási közösség szociális támogató hálót biztosít a férfiaknak. A szülő-gyermek közötti pozitív kapcsolat promóciójához hozzájárul, hogy a vallásgyakorló szülők a gyülekezeti közösség által olyan csoportnak a tagjai, amely támogatja az anyai és az apai készségek fejlődését a tapasztalatok megosztása, a közös időtöltés által.³⁸

Vallásgyakorló családokat vizsgálva több empirikus eredmény egybehangzóan arra mutatott rá, hogy a személyes hitüket gyülekezeti közösségben rendszeresen gyakorló családokban a szülők nagyobb felelősséget éreznek gyermekeik iránt, jobb minőségű a szülő-gyermek kapcsolat mind az apa-gyermek, mind pedig az anya-gyermek reláció tekintetében, mint a nem vallásgyakorló családokban. A nem vallásgyakorló apákkal összehasonlítva, a vallásgyakorló apák többet kommunikálnak a gyermekükkel és kedvesebbek velük, érzelmileg jobban bevonódnak a gyermek életébe, valószínűbb, hogy családjukkal együtt vacsoráznak, valamint nagyobb valószínűséggel kerülnek olyan dolgokba, amelyek veszélyeztetik a házasságot: szerhasználat, kriminalitás, erőszak, szerencsejáték, házasságtörés,

34 Dudley, M. G. & Kosinski, F. A.: Religiosity and Marital Satisfaction: A Research Note. In: *Review of Religious Research*, Vol. 32, No. 1, 1990, 78-86.

35 Fincham, D. F., Beach, S. R. H., Lambert, N., Stillman, T. & Braithwait, S. (2008). Spiritual Behaviors and Relationship Satisfaction: A Critical Analysis of the Role of Prayer. In: *Journal of Social and Clinical Psychology*, Vol. 24, No. 4, 2008, 362-388.

36 Dollahite, D. C. im.

37 Johnson, J. H. im.

38 Dollahite, D. C. im.

pornó, gyermek abúzus, semmittevés. Mindezek a szignifikáns különbségek pénzügyi, kapcsolati, egészségügyi nehézségek mellett is kimutathatóak.³⁹

Mindezek a tényezők hozzájárulhatnak ahhoz, hogy azok a gyermekek, akiknek édesapja aktív tagja egy vallási közösségnek, jobb anyagi, emocionális, mentális és szociális állapotban vannak, mint a nem vallásgyakorló apák gyermekei, illetve ahhoz, hogy vallásgyakorló családokban alacsonyabb a családon belüli erőszakot vagy elhanyagolást elszenvedő gyermekek aránya, mint a nem vallásgyakorló populációban, amely következtében alacsonyabb az abúzusból származó mentális betegségek aránya is.⁴⁰

Mindezekon túl az is megmutatkozott, hogy az apák által hitelesen képviselt értékek nagy valószínűséggel az identitás részévé válnak serdülőkor után is. A vallásgyakorló szülőknek továbbá nagyobb kontroll igényük van adolescens korú gyermekeikkel kapcsolatban, mint a nem vallásos szülőknek, így hamarabb észreveszik, ha gyermekük szerhasználatba kezd, korai szexuális kapcsolatokba keveredik, agresszió áldozata lesz vagy kimarad az iskolából. Mindezek együtt eredményezik azt, hogy vallásgyakorló szülők gyermekei ezek által a problémák által kevésbé érintettek, mint a nem vallásgyakorló szülők gyermekei.⁴¹

Ahogy korábban tárgyalásra került, a vallásgyakorlás védőfaktort jelent a betegségek széles körével szemben.⁴² Ez által vallásgyakorló családokban – nem vallásgyakorló családokkal szemben – kevésbé valószínű, hogy a gyermek parentifikált helyzetbe kerüljön, vagyis egyik, vagy mindkét szülője betegsége miatt kiskorúként rá háruljon a szülei-ről vagy testvéreiről való gondoskodás feladata. A parentifikáció izolációhoz, emocionális zavarokhoz, depresszióhoz, szorongáshoz, szomatizációhoz vezethet, amelyek ellen tehát ilyen módon szintén protektív faktort jelent a vallásgyakorlás.⁴³

KONKLÚZIÓ

Az áttekintett kutatások főképpen korrelációkat világítanak meg, tehát az ok-okozati irány – a tyúk és a tojás dilemma – eldöntését nem teszik lehetővé, tükrözve az empirikus vizsgálatok állandó nagy kérdését. Az azonban megállapítható, hogy a vallásgyakorlással a gyermek fizikai és mentális fejlődését veszélyeztető rizikófaktorok alacsony és az azt védő faktorok megnövekedett szintje jár együtt.

A vallásgyakorlás – ahogyan az részletesen bemutatásra került – multidimenzionális módon járulhat hozzá a gyermekek lelki egészségéhez. A szocializáció folyamatának részeként a Biblia tanításának személyessé válása és a vallási közösséghez való tartozás által „önmaguktól” életbe lépnek preventív és promotív stratégiák. Egyrészt a maladaptív viselkedésmódozások azonosítása mellett a gyermekek olyan életrészt, problémamegoldó stratégiákat sajátítanak el, amelyek a megtapasztalt szociális támogatottsággal együtt közvetlenül pozitív hatással vannak lelki egészségükre. Másrészt a vallásgyakorló

39 Uo.

40 Uo.

41 Uo.

42 Gonnerman, M. E., Lutz, G. M., Yehieli, M. & Meisinger, B. K. im. 193-199.

43 Szumska, I.: *Krónikus betegség a családban*. 14. dia. http://www.behsci.sote.hu/eloadasok/magatartasorv/betegseg_a_csaladban.pdf 2012.02.04.

csalásban felnövekvő gyermekek lelki egészségét a vallásgyakorló közösséghez tartozás a házasság és a családi élet védelmén keresztül közvetetten védi.

Mindezek az eredmények a hitben való nevelés, a vallási közösséghez tartozás és a család védelmének szükségszerűségére, kiemelt fontosságára hívják fel mind a szülők, mind pedig a gyermekkel foglalkozó szakemberek, összességében a társadalom figyelmét.

CSEPREGI ERZSÉBET

Iskolai közösségi szolgálat – Felelősség és határok

Testvéreim, mit használ, ha valaki azt mondja, hogy van hite, de cselekedetei nincsenek?

Vajon üdvözítheti-e őt egyedül a hit? (Jakab 2,14)

Akarod-e hát tudni, te ostoba ember, hogy a hit cselekedetek nélkül meddő? (Jakab 2. 20)

SZOLGÁLÓK

A fentebbi igék fontos keresztyéni gondolatot járnak körül. Aktualitásuk: 2011. az önkéntesség európai éve volt, 2012. a generációk közötti szolidaritás éve az Unióban, sok református gyülekezetben mostanában gondolják újra, építik ki a diakóniát (gyülekezeti önkéntesség), 2011 decemberében az országgyűlés elfogadta a köznevelési törvényt, melyben 2016-tól az érettségi bizonyítvány kiadásának feltételeként bizonyos óraszámú közösségi szolgálati feladat elvégzését, dokumentálását teszi kötelezővé a diákoknak. Ennek megszervezése a középiskoláknak és azok fenntartói számára nem kevés feladatot jelent.

Az európai uniós országok a társadalmi felelősségvállalást, a szolidaritást nemcsak azért tűzik zászlójukra, mert a tematikus éveknek igyekeznek társadalmi, politikai szinten megfelelni, hanem azért is, mert az országok túlnyomó többségében (évszázados demokráciák) kialakult szemlélete, gyakorlata, infrastruktúrája van ezeknek a társadalmi akcióknak/rendszeres tevékenységeknek.

A szolgálat kifejezést hívó embernek nem kell magyarázni. A gyülekezetben a közösségi feladatokat ún. *szolgálók* (nem pejoratív kifejezés, a tevékenység szolgálat jellegére utal) végzik, akik a gyermekfoglalkozásoktól a templom takarításáig sok mindent ellátnak önkéntesen, a közösséget szolgálva. A diakónia az egyházban/gyülekezetben végzett szolgálatot jelenti. A gyülekezet (Krisztus teste) végzi a diakóniát, azaz maga Krisztus végzi a szolgálatot. A diakóniához szorosan hozzátartozik az imaközösség. A diakóniának a kommunista, kollektivisták időkig komoly hagyománya, kiépült intézményrendszere (pl. kórházak, árvaházak) volt Magyarországon. A rendszerváltozás óta az egyházak, gyülekezetek újra kiépítik/fejlesztik a diakóniát (más elnevezése: szeretetszolgálat). A helyi gyülekezetek a „klasszikus” diakóniai munkát (idősek segítése/látogatása, személyi segítség, segélyezés, gyűjtések) látták el. A rendszerváltozás után sok korábban fenntartott intézményt visszakaptak az egyházak, kiépültek karitatív, segélyező szervezeteik. Nehezebbnek bizonyult a gyülekezetekben a közösség újraépítése, fiatalítása, a gyülekezeti diakóniai munka megszervezése.

KÖZÖSSÉGEINK

Nemcsak a gyülekezetek, hanem a helyi közösségek (lakóközösségek, munkaközösségek, iskolai, ifjúsági közösségek) újrászervezése is komoly kihívást jelentett és még jelent most is a társadalom számára. A kommunista szombat, az úttörő mozgalom, KISZ, építőtábor stb. közösséget formált akkor is, ha a tartalmával nem is tudott mindenki egyetérteni. A rendszerváltás után az addig elnyomott egyéni utak (utazások, egyéni érdeklődés követése) felé fordult a többség, és sokáig nem akart közösségként megnyilvánulni. A 90-es évek végétől azonban a társadalomban, főleg a fiatalokkal kapcsolatban kezdtek felerősödni azok a hangok, amelyek visszasírták az úttörő mozgalmat, a KISZ-t, az építőtábort. A cserkészmozgalom újrászerveződött, azonban országos népszerűsége csak árnyéka volt korábbi önmagának. A megnőtt lehetőségek, szabadidős programok, sportolási lehetőségek, a tanulás, mint több órás napi elfoglaltság mellett a fiataloknak csak töredéke érezte úgy, hogy neki valamilyen segítő, karitatív tevékenységet kellene végeznie. Az egyházak a diakóniát, a civil szervezetek az önkéntességet egy időben tanulták (újra) a 90-es években. A civil szervezetek olyan új eszközöket, módszereket alkalmaztak, mint a projektszemlélet, menedzsment, civil marketing (pl. adománygyűjtés). Az egyházi emberek óvatosabban nyúltak ezekhez a módszerekhez, aztán csak kapkodták a fejüket, amikor az 1%-os kampányban egy állatokkal foglalkozó civil szervezet „vitte el a pálmát”. Vidéken a falunapok, hagyományos ünnepek nagyon jó közösségteremtő rendezvényeknek bizonyultak. Városi környezetben a városi ünnepek, fesztiválok (a fiatalokkal kapcsolatban később külön említést teszünk ezekről), újabban a Szomszédünnep teremtenek olyan alkalmakat, amikor a városi ember a lakókörnyezetében élő emberekkel ismerkedik, barátkozik.

A fiatalok fesztiválozási szokásaival kapcsolatban is beszélhetünk egyfajta közösségről: a fesztiválozók közösségéről. Ez közös érdeklődést (pl. zenei ízlés, időtöltés) jelent, de a fesztiválozás nem tartozik a helyi közösségekhez. Itt csak annyit említek meg a témával kapcsolatban, hogyha a helyi iskolai, ifjúsági, gyülekezeti ifjúsági közösségek (van még mit tenni az utóbbi ügyében is) erősebbek lennének, talán kevésbé lenne vonzó a „fesztiválozás”. Sok tizenéves szülői engedéllyel egész nyáron fesztiválról fesztiválra jár, sok-sok pénzzel rövidítve meg a szüleit. Jobb esetben a költségekre maga keresi meg a pénzt nyári munkából (aminek hiányáról érdemes lenne külön is beszélni). A Csillagpont Református Ifjúsági Találkozó kezdeményezés a református gyülekezeti ifjúságot célozza meg. 2011-ben immár 5. alkalommal rendezték meg a találkozót, melynek célja a gyülekezeti ifjúsági csoportok közötti kapcsolatépítés.

SEGÍTHETEK?

Köztudott, hogy a nyugati demokráciákban mindennapos valóság az az elv, mely szerint a demokrácia mértékét az mutatja meg igazán, ahogyan a társadalom az elesetteivel bánik, ahogy felelősséget érez irántuk. Keresztény emberként nem kérdés, hogy az elesettekkel törődni kell. A hívó ember a mindennapi élet próbái során azt is megtanulja, hogy bár szeretne, nem tud minden elesetten segíteni. A hozzánk becsöngető, magát az XY alapítvány munkatársának, önkéntesének mondott szervezetnek csak közvetett módon tudunk

segíteni. (Ha ilyennel találkozunk, a szervezet képviselője is leginkább pénzádományt kér, nem pedig önkéntes munka felajánlást.) A jó szándékunkat és a tisztességes szervezetek ügyeit érezzük megcsúfolva, amikor kiderül civil szervezetekről, hogy az adományokat nem úgy használták fel, ahogyan azt az adományozók gondolták/tudták, ahogyan a szervezet korábban vállalta. Mit lehet ilyenkor csinálni? Ha figyelmesen körülnézünk az utcánkban, a társasházunkban, a munkahelyünkön/iskolánkban, gyülekezetünkben, településünkön, kerületünkben (közösségeinkben) biztosan találunk olyan embereket, akik segítségre szorulnak, illetve olyan civil szervezeteket, amelyek munkájukat hitelesen végzik. Nem kérdés, hogyha egy gyülekezet tagjai vagyunk, akkor a gyülekezet közösségében keresünk arra lehetőséget, hogy segítsünk. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy sajnos a legtöbb gyülekezeti közösségben sem ismerik eléggé (vagy van még mit fejlődni ebben) egymást az ott megforduló emberek. Sokan csak ún. vasárnapi hívők, sokan nem járnak el egyéb gyülekezeti alkalmakra az istentiszteleten kívül, így nem adnak esélyt maguknak, hogy a gyülekezet közösségét jobban megismerjék. Sok gyülekezetben gyenge lábakon áll még a közösségi élet megszervezése, mert a legtöbben csak keresők, csak kapni akarnak valamit. Nem elsősorban azért, mert rossz emberek, hanem mert annyira megterheltek, hogy csak a saját problémáikat látják.

A segítségnek sokféle lehetősége van. A hazai önkéntességgel foglalkozó civil szervezetek, melyek vallási tartalommal vagy anélkül végzik munkájukat, igyekeznek a felajánlásokat és az igényeket/szükségeket összekapcsolni. Ez mára komoly szakmává vált. Hazánkban is kezd kialakulni ennek a szakmai háttere: vannak önkéntes küldő és fogadó szervezetek, módszertanok, képzesek, szakemberek. A munkahelyeken is teret nyert (nagyon helyesen) az outdoor tréningek (pl. építsünk közösen egy hidat az erdőben, és az együtt elvégzett nem szokványos tevékenység nyomán kiderül a munkatársak számára is, hogy ki milyen személyiség) helyett a vállalati önkéntesség (CSR).

KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT

Ha a felnőttek önkéntes tevékenységeiről beszélünk, akkor használhatjuk nyugodtan az önkéntesség kifejezést. Hazánkban van elfogadott önkéntes törvénye, ez a felnőtt önkéntesekre vonatkozik. A nemzetközi szakirodalom a diákokra, fiatalokra a *community service* (közösségi szolgálat) elnevezést alkalmazza. A diák ilyen tevékenységével a szűkebb vagy tágabb közösséget szolgálja. Hazánkban a nemzetközi érettségit adó középiskolákban vezették be először, hogy bizonyos óraszámban közösségi szolgálati tevékenységeket volt szükséges választani (egy palettáról), azt elvégezni és erről egy dokumentációt készíteni. Sok középiskola diákjai végeztek eddig is valamilyen rendszeres vagy alkalmoszerű karitatív tevékenységet, önkéntes munkát. Az iskolai közösségi szolgálat azonban még elég fiatal tevékenység az iskolák környezetében. Az elnevezés is sokáig ingadozott: a világi középiskolákban önkéntes munkának, szociális munkának nevezték, az egyházi középiskolákban a szeretetszolgálat, szolgálat, karitatív tevékenység elnevezés volt gyakori. Az azonban bizonyos, hogy 2016-ban már úgy fognak a középiskolások érettségizni, hogy az érettségi bizonyítvány megszerzéséhez bizonyíthatóan fel kell mutatniuk 50 óra önkéntes tevékenységet és dokumentációt (pl. power point vagy dolgozat) is kell készíteniük ehhez.

Erről a kötelezettségről az Országgyűlés által 2011 decemberében elfogadott köznevelési törvény rendelkezik. A törvényben az iskolai közösségi szolgálatról definíciószerűen ez szerepel: „szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása.”¹

A kötelezettség a középiskolák fenntartóit, pedagógusait és még számos szakembert, kívülről érint, érinthet. Fölmerülhet sokakban a kérdés a közösségi szolgálati tevékenység tervezése, kialakítása, megvalósítása során, hogy hol van a pedagógus, iskola, gyülekezet, fogadó szervezet/intézmény, diák hatásköre? Ki és miben dönthet? Kinek, meddig terjed a felelőssége (fenntartó, pedagógus, szülő, diák, fogadó intézmény vezetője, koordinátora) és hol vannak az érintettek számára a határok, korlátok? Még mielőtt ezt a gondolatmenetet folytatnám, (látszólag) egy kis kitérő.

Az önkéntességet egyedül is lehet gyakorolni, de közösségben sokkal jobb: hatékonyabb és szórakoztatóbb is. Egyéni döntés a felnőtt önkénteseknél, hogy ki és milyen önkéntes munka iránt érdeklődik. Az önkéntes küldő civil szervezetek szakemberei elsődleges szempontként figyelembe veszik a leendő önkéntes érdeklődését, igényeit (pl. mikor ér rá, milyen jellegű tevékenységeket tud, szeretne végezni) és az alapján keresnek neki önkéntes elfoglaltságot. Azokat az önkénteseket is közösségként „gondozzák”, akik egyedül végzik az önkéntes tevékenységet (pl. gyermek onkológiai osztályon végzett kórházi önkéntes munka). Az önkéntes munkavégzést legtöbbször megelőzi egy önkéntességre felkészítő tanfolyam, illetve az önkéntest egy koordinátor vezeti be az önkéntes tevékenység végzésébe (terepgyakorlat), valamint személyes, illetve csoportos esetmegbeszélésekre kerülhet sor. Az önkéntes koordinátor a fogadó intézmény részéről az önkéntesek jogszerű jelenlétéről gondoskodik, kapcsolatot tart a fogadó intézmény, szervezet felé, illetve az önkéntesek felé, programokat szervez az önkénteseknek, elismeri tevékenységüket. A jó előkészítés záloga a szakmaiság: önkéntes menedzsment, projektmenedzsment.

Az iskolai közösségi szolgálati tevékenység kialakításakor is valami hasonlóra kell/lehet törekedni. Az iskolai közösségi szolgálat mögött nemcsak projektszemlélet, hanem módszertani alapok is vannak: az informális-, közösségi-, tapasztalati tanulás, projektpedagógia. A köznevelési törvény úgy rendelkezik, hogy az iskolai közösségi szolgálati tevékenység kizárólag pedagógus irányításával látható el. Sok középiskolában foglalkoztatnak művelődésszervezőt, azonban ők nem felelnek meg a törvényi előírásnak, ha nincs pedagógiai végzettségük. Ha felállásban rábízák ezt a tevékenységet valamelyik pedagógusra, akkor is sok kérdést vet föl a közösségi szolgálati program kivitelezése. Nagyon fontos a jó előkészítés, a felelősségi körök tisztázása, de az sem elhanyagolható, hogy a diákok egy palettáról tudjanak választani. Az önkéntes tevékenységet/iskolai közösségi szolgálati tevékenységet precízen elő kell készíteni, az érintetteket felkészíteni, tájékoztatni, (önkéntesek/diákok, küldő/fogadó szervezet koordinátorai, önkéntes tevékenység alanyai, iskola-vezetés, szülők), szükséges képzéseket (koordinátorok, diákok) megszervezni, megtartani, a tevékenységet először vezetéssel elvégezni, utána folyamatosan monitorozni. A program/

1 <http://koznev.hu/cikk/koznevelés-online/elfogadta-az-orszaggyules-a-koznevelési-törvény/> 2011. 12.20.
Köznevelés online, letöltés időpontja: 2012-01-02

projekt végén alkalmat kell teremteni arra, hogy a diákok szervezeten, vezetéssel feldolgozzák az élményeket, tapasztalatokat.

Az Y és Z generációnak nevezett IT-nemzedék számára a közösségi szolgálat alkalmat teremthet olyan tevékenységekben való tapasztalatszerzésre, tevékenységekben való elmélyülésre, rendszeres tanórán kívüli közösségi szolgálati tevékenységek végzésére, melyeken keresztül szociális érzékenységük fejlődhet, nyitottabbak lesznek az emberi kapcsolatokra, a természet közeli tevékenységekre, együttes fizikai munkavégzésre.

FELKÉSZÜLÉS A MEGVALÓSÍTÁSRA

Ebből adódóan az érintetteknek (iskolák, fogadó intézmények, pedagógusok, szülők, diákok, intézményi koordinátorok) fel kell készülniük a változásokra. 2016-ra a közösségi szolgálati óraszámokat (50 óra) teljesíteni kell a diákoknak az erről készült dokumentációval együtt. Ez azt jelenti, hogy legkésőbb a 2014-15-ös tanévig kell kialakítani, szabályozni a közösségi szolgálat rendszerét az iskolákban. A minisztérium 2011-ben a TÁRS pályázati programban közel 150 iskolának biztosított lehetőséget arra, hogy megvalósítson egy közösségi szolgálati programot. A kormányzat és a területért felelős államtitkárság úgy nyilatkozott, hogy sikeresek voltak a pályázatok. A TÁRS pályázatokkal közösségi szolgálati projekteket valósítottak meg többnyire olyan iskolák, akiknek ebben még nem volt tapasztalatuk. A pályázatokat általában az iskolák tanárai, vezetősége írta. Lehetőség volt mentor bevonására is a pályázati program megírása, lebonyolítása során. A megvalósítás iskolai/osztály szinten történt.

Az elmúlt hónapban jelent meg a közép-magyarországi régióban egy pályázati felhívás tervezete a *Közoktatási intézmények szerepbővítése, újszerű intézményi együttműködések kialakítása (tanulást segítő támogató formák bevezetése)* címmel, mely a TÁMOP-3.2.1.A-11/1 kódszámon érhető el. Valószínűleg a konkrét pályázat 2012 májusában kerül kiírásra (bár a tervezetben hibásan 2011-es megvalósítási dátummal jelent meg). A pályázat lehetőséget teremt középiskolák fenntartóinak arra, hogy az iskolai közösségi szolgálati tevékenységet megtervezzék, előkészítsék, kialakítsák, a szükséges civil/intézményi együttműködések kiépítsék, szükséges képzéseket megvalósítsák. Úgy gondolom, hogy az említett pályázati lehetőség komoly kihívás elé állítja az intézmények fenntartóit. Ugyanakkor a pályázat lehetőség is arra, hogy egy jól átgondolt, szakmai előkészítést valósítsanak meg a fenntartók.

Álláspontom, szakmai tapasztalataim szerint a köznevelési törvénnyel összhangban, annak megfelelően a középiskolákban az iskolai közösségi szolgálatot a tanórán kívüli tevékenységeken belül szükséges szabályozni. A középiskolákban a pedagógiai programot, minőségirányítási programot is módosítani, újraszabályozni szükséges. Nemcsak a köznevelési törvény miatt, a kor társadalmi kihívásai, a családok életvezetési deficitjei miatt is hangsúlyosabban szükséges kezelni a középiskolákban (is) tanórai/tanórán kívüli tevékenységeken keresztül a nevelés kérdéseit, a felelősségi köröket.

Úgy gondolom, hogy nem az egész napos iskola ad univerzális (lesz olyan iskola, ahol igen) megoldást az általános iskolában folyó nevelési feladatok ellátására. Az iskolák fenntartóinak alaposan át kellene gondolniuk, milyen tanórán kívüli (ingyenes)

tevékenységeket biztosítanak az általuk fenntartott iskolákban. A középiskolák számára kiépítendő civil, intézményi együttműködések mentén az általános iskolák diákjainak biztosítandó tanórán kívüli tevékenységek, esetleg iskolai közösségi szolgálati tevékenységek/projektek is becsatornázzhatók lennének ebbe a fenntartók számára úgyszólván kötelezően kialakítandó, kiépítendő rendszerbe. Erre azonban csak városi környezetben lesz lehetőség. A legtöbb általános iskolában a tanórán kívüli tevékenységek papíron működnek, a valóságban nem mindig. A pedagógusok túlterheltek. Nincsenek eszközeik, lemaradtak a módszertani megújulásban (pl. drámapedagógia, játékpédagógia, kooperatív technikák). Gyakori, hogy az általános iskolákban a tanórán kívüli tevékenységek között a piaci igények diktálnak (városi általános iskolákban leginkább fizetős tevékenységek dominálnak).

A 8, illetve 6 osztályos gimnáziumokban különösen oda kell majd figyelni a közösségi szolgálat bevezetésénél az átmenetre. A 7-8. osztályos diákoknak is lehetőséget kell biztosítani arra, hogy szervezett keretek között, rendszeresen végezhesenek közösségi szolgálati tevékenységeket. A tevékenységek kialakításánál persze az életkori sajátosságaikra, helyi lehetőségekre figyelemmel kell lenni. Az 5-6. osztályosokat is meg kell ismertetni az iskolai közösségi szolgálattal akciók, kampányok, közösségi események keretében. Nagyon jó lehetőség, ha a nagyobbak (pl. 10-11. osztályosok) szerveznek iskolai közösségi szolgálati projekteket a kisebbeknek.

Vannak jó iskolai közösségi szolgálati minták, modellek. A Demokratikus Ifjúságért Alapítvány (továbbiakban DIA) élenjáró módon alakította ki Iskolai Közösségi Szolgálati programját. A DIA a jó gyakorlatokat, modelleket számon tartja, pedagógusok számára képzéseket szervez. A közösségi szolgálati modell kiépítésénél érdemes ezekből a jó gyakorlatokból kiindulni, meríteni. A köznevelési törvény elfogadása előtt is voltak olyan iskolák, ahol többféle elnevezéssel, de hasonló tartalommal működött iskolai közösségi szolgálat, esetleg komplex tanórán kívüli tevékenységeket összefogó modell. Nemzetközi érettségi bizonyítványt adó középiskolákban az érettségi megszerzésének eddig is feltétele volt bizonyos óraszám, feltételekkel teljesített, dokumentált közösségi szolgálat. A Református Egyház által fenntartott középiskolákban is vannak ilyen jellegű akciók, tevékenységek. Az egységesség a református középiskolákban a gyűjtésekben (pl. gyűjtés árvízkarosultaknak, csángó gyerekeknek) országos akciókban (pl. cipős doboz akció, 72 óra kompromisszum nélkül, Szeretethíd) nyilvánul meg. A helyi gyakorlatok, tevékenységek (pl. a település helyi időszótthonában előadott műsor) igen sokfélék. Az országos akciókat a Magyar Református Szeretetszolgálat, illetve az Ökumenikus Ifjúsági Iroda, a helyi akciókat általában a középiskola egy vagy több pedagógusa (team munka) szervezi. Az a pedagógus, aki egyedül végzi ezt a feladatot, általában szabadidő szervezőként, DÖK segítő tanárként kapja meg (jobb esetben vállalja el), kezdeményezi a feladatot. A jelenlegi hiányok a rendszeres, sokszínű, sokféle tevékenységek és a motiváltság terén nyilvánulnak meg. A legtöbb iskolában általában ugyanazokkal a diákokkal (leginkább lányok) találkozunk a szolgálati tevékenységekben.

Álláspontom szerint legalább félállású munkatárs foglalkoztatása szükséges a feladat ellátásához. A pedagógus óraszámok változásával (32 óra kötelező intézményi tartózkodás) sok intézményvezető arra számít, hogy lesznek pedagógusok, akiknek ez a szervezési tevékenység bele fog férni az óraszámukba és külön megbízással el tudják látni a feladatot.

A közösségi szolgálati tevékenység működtetése (pl.: közösségi szolgálati lehetőségek felkutatása, együttműködések feltérképezése, együttműködési formák, felelősségi körök kidolgozása, fogadó intézmény koordinátorának képzése, betanítása, értékelési rendszer kialakítása, működtetése, ellenőrzés, a diákok dokumentációs tervének kidolgozása, értékelése... és még biztos van néhány, amire most nem is gondolunk, ami csak a gyakorlat során fog jelentkezni) komoly projektmenedzseri szemléletet, esetleg képzést, gyakorlatot igényel. Úgy gondolom, hogy a pedagógusképzésben/-továbbképzésben (azon belül egyházi egyetemeken folyó tanárképzésben is) szükséges megteremteni az iskolai közösségi szolgálat vezetői munka ellátásához szükséges (elsősorban gyakorlati) készségek oktatásának feltételeit: személyi, intézményi, infrastrukturális feltételeit.

Az egyházi, s azon belül a Református Egyház által fenntartott középiskolákban a családi neveléssel összhangban szükséges szabályozni a középiskola oktatási-nevelési feladatait (tanórai/tanórán kívüli), valamint az iskolai közösségi szolgálat kiépítését. Ezzel összefüggésben szükséges átgondolni a gyülekezetek gyerekekre (pl. vasárnapi gyermek istentisztelet), ifjúságra (ifjúsági munka/cserkészlet), családokra (kisgyermekes-, gyermekes szülők körében végzett diakóniai munka) vonatkozó diakóniai munkáját. Az iskolai közösségi szolgálat keretében a gyülekezetekben érdemes lenne átgondolni, hogy azok a diákok, akik szoros kapcsolatot ápolnak a gyülekezettel, kapjanak arra lehetőséget, hogy pl. az egyénileg végzendő iskolai közösségi szolgálati feladatot a gyülekezetben is teljesíthessék (pl. a vasárnapi gyermek istentisztelet alatt). Természetesen a gyülekezeti szolgálatot diakónus irányítása mellett látnák el. A gyülekezeti diakóniai munkát erősíthetné, színesíthetné az így végzett szolgálat, a nagyobb diákokra felnézének a kisebbek, a nagyobbak feladatot, felelősséget kaphatnának. Hagyománya, gyakorlata alakulhatna ki ennek. Több gyülekezetben van az ifjúságnak gyülekezeten kívüli evangelizációs/önkéntes vállalása. Ezekben a rendszeres programokban, tevékenységekben is teljesíthetnék a gyülekezethez közeli diákok az iskolai közösségi szolgálati tevékenységüket. Mindehhez arra lenne szükség, hogy legyen felnőtt megbízható személy a gyülekezetben, aki ellátja a diák(ok) számára a fogadó intézmény koordinátorának szerepét, esetleg rendelkezik a szükséges képzéssel/felkészítéssel.

Az iskolai közösségi szolgálat bevezetésekor mindenképpen meg kellene teremteni a feltételeit annak, hogy a diákok sokféle lehetőségből válasszanak. A köznevelési törvény értelmében egyénileg és közösségben is lehet majd az iskolai közösségi szolgálatot teljesíteni. A diákönkormányzat fórumain érdemes előzőleg brainstorming szerűen kikérni a fiatalok véleményét a kérdésről. Gondolkodásukat, ismereteiket (akár helyismeret, kapcsolatrendszer) jó előzőleg megismerni, felhasználni a közösségi szolgálati programok kiépítése során. A többi érintettel (pedagógusok, szülők, intézményi, iskolai koordinátor) célszerű hasonló eljárást lefolytatni. Azért érdemes a diákokkal leülni, mert nagyon kreatívak és végső soron ők fogják a közösségi tevékenységeket végezni. Nem mindegy, milyen kedvvel, hozzáállással, támogatottsággal teszik azt.

A pedagógusszakma az iskolai közösségi szolgálat szóhasználatot (a közoktatási törvény módosítása, társadalmi vitája kapcsán is) talán már elfogadta, elsajátította. Az átlagember számára azonban még mindig kötelező önkéntes munkát (önmagában is abszurd) jelent. Sok diák nyilatkozik úgy erről a kérdésről, hogyha le akar érettségizni, előtte kötelezően

ilyen tevékenységeket kell majd végeznie. Sokszor a szülők szócsöveiként, azok vélt vagy valós félelmeit tolmácsolják, és arról beszélnek, hogy ingyen munkát fognak végeztetni velük. A diákság körében a kötelező iskolai közösségi szolgálat megítélésével kapcsolatban nagy kuszaság van. A törvény alkalmazásáig 3 tanév áll rendelkezésre, azonban a törvényi feltételek teljesítéséhez sokkal korábban ki kell alakítani az iskolai közösségi szolgálat rendszerét. Nagyon nagy hangsúlyt kell fordítani az érintettek (diákok, pedagógusok, szülők, küldő-, fogadó szervezetek, intézményi projekt koordinátorok, programvezetők) tájékoztatására, képzésére. Érdemes iskolai pedagógus-, diák fórumokat, vitákat kezdeményezni a kérdéstről. A formális vita (disputa) módszerének gyakorlása a diákönkormányzatok számára egyébként is hasznos, a NAT tervezetében is hangsúlyosabban van benne, mint eddig. Ha a konkrét megvalósítás során a diákok ötletei, igényei alapján alakítják ki az iskolai közösségi szolgálati lehetőségeket, a program elfogadottsága is sokkal jobb lesz, a diákok részvétele, bevonódása, személyes érintettsége is megvalósulhat.

A magam részéről az iskolai/ifjúsági közösségi szolgálatot Magyarországon a XXI. századi ifjúságról való gondolkodás, a velük kapcsolatos problémamegoldás kezdő lépésének tartom. Számos írás szól arról, hogy ez a korosztály milyen sokat ül az iskolában, a számítógép előtt. A digitális bennszülöttek úgy gondolják, hogy kommunikálnak, míg a mai felnőtt társadalom aggódva figyeli a közösségi hálón lógást. A mai fiatalok (Y, Z generáció) technikai tudása bámulatos. Ha a digitális bevándorlók ki tudnák aknázni ezt a tudást (akár az iskolai közösségi szolgálat keretei között), illetve feladatot, felelősséget adnának ezeknek a fiataloknak: jó irányba változhatna a fiatalok tanulási, életmotivációja. Ehhez arra van szükség, hogy a hagyományos mindentudó (omnipotens) tanári attitűd megváltozzon, és a tanár egyre inkább témavezető (facilitátor) legyen az iskolában, illetve a tanórán kívüli nevelési helyzetekben. (A tanórán kívüli tevékenységek: a sport, kreativitást-, önképzést elősegítő, diák önkormányzati programok, egyéb közösségi tevékenységek.)

A középiskolákban az iskolai közösségi szolgálat bevezetésénél, előkészítésénél, működtetésénél ugyanúgy szükséges eljárni, olyan dolgokra érdemes figyelni, mint a tanórán kívüli tevékenységek komplex rendszerének kiépítésénél. Nagyon fontos a helyi igények, lehetőségek felmérése: nem mindegy, hogy mennyit kell utazni egy program megvalósításához, milyen emberi erőforrás-, eszköz igénye van a tevékenységnek. A szolgálat egyénileg is teljesíthető a törvény értelmében, ezért lehetőséget kell biztosítani egyéni tevékenységekre is. Ebben az esetben a monitorozásra, ellenőrzésre még komolyabban oda kell figyelni. A modell, ha kiépül, hasonló elven kell, hogy működjön, mint a Magyar Géniuszt Integrált Tehetségsegítő Program: egy minőségirányítási rendszernek kell működnie a közösségi szolgálati lehetőségek mögött. Ebbe a rendszerbe lehetne/szükséges bejelentkeznie annak az intézménynek, civil szervezetnek, gyülekezetnek, ahol iskolai közösségi szolgálatot teljesíthet a diák. A fogadó intézménynek rendelkeznie kell képzett iskolai közösségi szolgálati koordinátorral, aki felügyeli, ellenőrzi, irányítja, segíti a diákok tevékenységét, kapcsolatot tart a diák iskolájával, az iskolai közösségi szolgálat iskolai koordinátorával.

A szabadidős, de ugyanakkor szolgálati elemet is tartalmazó komplex iskolai rendszer kiépülésével (együttműködés iskolák, fogadó intézmények, civil szervezetek, gyülekezetek között) lehetőséget adnánk a diákoknak, hogy az iskolához kötődve, ellenőrzött

körülmények között, de mégis „üvegbura nélkül”, a felnőtt felelősségével próbálgassák szárnyaikat a valós terepen. A helyi közösségeket mindenképp erősítik ezek a szolgálati tevékenységek. Ha az egyházi fenntartású középiskolákban a diákok a saját gyülekezeteikben is szolgálnak (pl. egyéni szolgálati lehetőségek biztosítása, ehhez szükséges képzési, emberi erőforrás, infrastrukturális feltételek megteremtése), a diákokkal képzett koordinátorok foglalkoznak, felügyelet mellett végzik a szolgálati tevékenységüket, akkor ez komoly közösségteremtés, példa és megtartó erő lehet a gyülekezetek fiataljai számára. A felelőségen és a gyakorlati megvalósításon van a hangsúly. A mai családi, iskolai gyakorlatban nagyon kevés felelőséget, igazi döntést bízunk a fiatalokra. Az iskolai közösségi szolgálat a társadalmi érzékenységre nevelés (egyházi fenntartású középiskolákban a keresztyéni oda-zánás) mellett ezeket is magában hordozza, ha komolyan foglalkozunk vele.

4-5 év távlatából ma már azt is látom, hogy sok, a közösségi szolgálatban részt vett diák pályaválasztásában fontos szerepet játszott az a tapasztalat, amit a közösségi szolgálatban szerzett. Önkéntes alapon, valamilyen motivációval a hátuk mögött kezdték el a rendszeres iskolai közösségi szolgálati tevékenységet. Sokan közülük olyan felsőoktatási intézményt, szakirányt és ezzel hivatást választottak, ahol emberekkel foglalkozhatnak. Akik nem ilyen hivatást választottak, azok pedig komoly tapasztalatokat szereztek emberi kapcsolatokból, emberekkel való foglalkozásból. Az iskolai közösségi szolgálatnak sok buktatója lehet. Legnagyobb próbakőnek, de ugyanakkor lehetőségnek is a kötelezőséget (inkább egységességnek nevezném) látom. A pedagógusok tájékoztatásán, bevonódásán, motivációján, az iskolai közösségi szolgálat vezetőjének, valamint az intézményi koordinátor szakmai felkészültségén nagyon sok fog múlni. Ha a pedagógusok, intézményi koordinátorok jól csinálják, újfajta, indirekt nevelési eszköz lehet a pedagógusok kezében. Megvalósulhat az az elv, hogy nemcsak a szülő, illetve a pedagógus nevel, hanem a (testvéri) közösség is.

HELTAI MIKLÓS

Veszélyeztetett ifjúság, veszélyeztetett társadalom

A társadalom – közismert okok miatt – mindenkor védi az ifjabb nemzedéket. Család, iskola, az állam erre hívatott egészségügyi, szociális, rendészeti stb. szervei mindaddig gyakorolják védelmi funkciójukat, amíg a felnövekvő generáció alkalmassá nem válik az önállóságra, ami – egyebek mellett – az étellel járó veszélyek elhárításának képességét is jelenti. Ha a felsorolt nevelő, védő, óvó tényezők jól funkcionálnak, és egymással is megfelelően együttműködnek, akkor az ifjúság veszélyeztetettsége nem haladja meg az élet átlagos kockázatának mértékét.

A túlzott alkoholfogyasztás, dohányzás, droghasználat, a szexualitással való visszaélés; az érzékszervek és idegrendszer teherbírását meghaladó képi és hangingerek alkalmazása a „szórakozásban” a felnőttek számára is ártalmasak, s előbb-utóbb súlyos, fizikai, idegi, szellemi károsodásokat okoznak. Közhely, mégis le kell szögezni: a kifejeletlen, még nem teherbíró, átalakulóban lévő szervezetre, kialakulatlan személyiségre mindezek

katasztrófális hatást gyakorolnak. A hagyományos veszélyeztető hatások a felnőtt társadalom felől érkeznek az ifjúsághoz, ezért az ifjúságvédelem mindig megpróbálja jogi szabályozással, védő-óvó rendszabályokkal, a felügyeletre és védelemre vonatkozó törvényekkel, előírásokkal távol tartani az ifjúságtól az ártalmakat: több-kevesebb sikerrel. A posztmodern társadalom változásai azonban mindezeket nagymértékben paralizálják. Az aktívan dolgozókat oly mértékben igénybe veszi a munkahelyi elfoglaltság, hogy – sokszor legjobb szándékaik ellenére is – képtelenek érdemi felügyeletet gyakorolni gyermekeik felett, ugyanakkor – akaratlanul is – kiterjesztik rájuk a társadalmi, gazdasági megrázkódtatások pszichés hatásait. A lakosság inaktív része viszont szociokulturális viszonyai leromlása folytán voltaképpen házhoz viszi gyermekei számára a veszélyeztetést. Végül mindezekhez vegyük hozzá, hogy a modern technika egyrészt nagymértékben kiszélesíti az ártalmakhoz való hozzájutás lehetőségét, másrészt gyakorlatilag bármiféle ellenőrzést ellehetetlenít, kijátszhatóvá tesz. Összegezőként, úgy vélem, bátran megállapíthatjuk, hogy az ifjúság hagyományosan értelmezett veszélyeztetettsége kritikus ponthoz érkezett, a veszélyek valamilyen mértékben és formában a nagyobbik felét érintik.

Az ifjúság fizikai-biológiai állapotának az életmód változásaiból következő romlása, a dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás ijesztő mértékű elterjedése, az idegrendszeri károsodások egyre szaporodó esetei közismert tények, az ezekkel kapcsolatos kutatási adatok rendelkezésre állnak. S mindezek csak tünetei a még súlyosabb bajoknak: a családi- és iskolai nevelés gyengülésének, a szociokulturális viszonyok drámai romlásának, a generációk közötti kommunikáció megszűnésének. Azaz: a korábban működő védelem több láncszeme egyszerre jelentősen meggyengült, sőt szakadóban van.

Az összes eddig felsorolt tényezőnél sokkal súlyosabban veszélyezteteti azonban egész társadalmunkat a jövőbe vetett hit és a hozzá kapcsolódó erkölcsi értékrend nagymértékű eróziója, jelentős társadalmi csoportoknál eltűnése; a reményvesztettség, perspektívtalanság terjedése, s mindez, hasonlóan a hagyományos veszélyekhez, fokozottan érinti az ifjúság egészét.

A magyar társadalom egyik legsúlyosabb baja ez, melynek fölismerése ma már nem igényel különösebb éleslátást, ezzel kapcsolatban is rendelkezésre állnak az új kutatási eredmények. Karácsony Sándor azonban hetven évvel ezelőtt diagnosztizálta mindezt *Ocsúdó magyarság* című művének bevezető tanulmányában.

Leírása az ifjúság társas-lelki viszonyulásainak teljes skáláján mutatja be azokat a torzulásokat, amelyek a társadalom és ifjúság jövőképeinek megrendüléséből, elbizonytalanodásából, hiányából következnek.¹

A felnőttkorba lépés régebben, s ma is a személyiség autonómiaigényének kialakulásával és érvényesítési törekvéseivel kezdődött. Magyarán: az ifjú ki akar lépni a szülői házból, saját életét maga akarja berendezni és fölismeri, hogy ehhez az alapot saját magának kell megteremteni. Amikor azonban a felnőtt társadalom ehhez az elemi feltételeket sem képes biztosítani, erre vonatkozó ígéreteit nem teljesíti, programjai hiteltelenek, akkor az ifjúság föladja ezt a természetes igényét, s élősködő életmódra rendezkedik be. Ennek egyik formája az, hogy kitarthatja magát a szülői házzal, a másik, hogy végtelenbe nyújtja

1 Karácsony Sándor: *Ocsúdó magyarság, Elméleti megfontolásaink a mai magyar ifjúságról*. 51-74.

a tanulás korszakát és létfenntartását tartósan az ezzel járó kedvezményekre alapozza. Mindkettőnek az a lényege: nem vállalja a kilátástalannak ítélt felnőtt élet felelősségét, helyette jogos járandóságként, helyzetéből következő privilégiumként igyekszik biztosítani azt, hogy mások, a család, a társadalom tartsák el. A felelősség tömeges elhárítása az ifjúság közéleti magatartását is felelőtlenre teszi, álprogramok gyártása, lózungos, irreális ellenzéki „politizálás” jellemzi (vagy, ami még rosszabb, a csatlósszerep vállalása a politikacsinalók mellett). Azt, hogy élete hiábavalóan telik, s az idő múlásával egyre kilátástalább, lehetetlenség nem észlelnie: az ifjúság tehát megpróbálja szorongásait, frusztrációját szórakozásba, kábulatba fojtani. Múlatja a kibírhatatlanul lassan telő, s mégis észveszejtő gyorsasággal tovairamló időt.

Ebben a lelkiállapotban sem a művészet, sem a tudomány nem képesek hagyományos funkcióikat ellátni, nem tudnak az ifjúságnak fölfelé vezető utat mutatni, hisz a reményvesztettség lelkiállapotában a múlt szimbólumai nem lelkesítenek, nyelvi megfogalmazásai értelmüket veszítik. És valóban: művészeti alapviszonyában az ifjúság az antiesztétikumot éli meg művészetként – ideig-óráig. Nyelvi alapviszonyban viszont külön jelrendszert épít ki magának, nem tud, és nem akar a felnőtt generációval szót érteni, kommunikálni, s ez a tény, az ifjúság nyelvi elkülönülése már jelzi azt, amit társadalomalkotásra való képtelensége, egyre általánosabbá váló passzivitása is igazol: a társadalom a generációs válság állapotába került.

Aki Karácsony Sándor elemzését áttanulmányozza, nem hinné, hogy hetven évvel ezelőtt pontosan látta azt a helyzetet, amely teljes és rémítő valóságában éppen napjainkban tárul elénk, élet és halál kérdéseként várva döntésre, megoldásra.

*

A péceli Csökmei Kör 22 éve dolgozik azon, hogy Karácsony Sándor ma is modern és érvényes pedagógiáját az érintettek: pedagógusok, diákok, szülők figyelmébe ajánlja. 2011. évi konferenciánkon azt vizsgáltuk, hogy az általa fölismert generációs válság miként torkollott az ifjúság általános és súlyos mértékű veszélyeztetettségébe. Az augusztus 20-21-i péceli összejövetelen az előadók a tényeket mutatták be, kutatási eredményeik, tapasztalataik alapján, s ezzel a helyzetképpel szembesítettük a jelenlévő pedagógusokat és szülőket. A következtetéseket azonban nem csak nekik kell levonni, hanem mindazoknak, akik felelősséget éreznek az ifjúság és társadalom jövőjéért.

*

Dr. Földi Rita a Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezető docense a klinikai szakpszichológus szemszögéből mutatta be az ifjú nemzedék veszélyeztetettségét (*Szenvedélybetegség - a társadalom kórtünete*).

Dr. Tóth Istvánné a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karának adjunktusa előadásában (*Láttelel a 8-15 évesek érzelmi nevelésének szintjéről*) szinte az előző előadás gondolatmenetét folytatta, adatokkal is alátámasztva egyrészt a veszélyeztetettség kiterjedtségét, másrészt a családi problémákra visszavezethető eredetét.

Dr. Bauer Béla egyetemi docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Andragógiai Tanszék) kutatásai (egy 2004-es, majd 2008-ban megismételt, továbbá egy 2011-es online adatfelvétel) alapján dermesztő adatokkal támasztotta alá az ifjú nemzedék veszélyeztetettségének elfogadhatatlan mértékét (*A „mai magyar ifjúság” – kényszerek és képzetek*).

Dr. Paksi Borbála intézetvezető (Corvinus Egyetem, Budapest) az iskolás korosztály droghasználatának helyzetéről, tendenciáiról közölt előadásában részletes adatokat (*Drog az iskolások világában*).

Dr. Ollé János egyetemi adjunktus (ELTE PPK Iskolapedagógiai Központ, Budapest) előadásában (*Híd vagy szakadék az informatika a generációk között?*) azokra a pozitív lehetőségekre hívta föl a figyelmet, amelyek a számítógépes kultúrában kiaknázhatók az ifjúság és felnőttek kapcsolatépítésére.²

*

Az előadások szépítés nélkül mutatták be: a XXI. század eleji Magyarországon az ifjúság veszélyeztetettsége társadalmi méretű s a társadalom létét veszélyeztető mértékű.

Vajon van-e mondanivalója ennek a nagyon súlyos problémának a megoldásáról egy XX. századi magyar tudósnek: Karácsony Sándornak?

Körünk megalakulása óta arra törekszik, hogy hozzáférhetővé tegye az érdekeltek számára az ő neveléstudományát, mivel azt – tisztességesen tájékozódva a szakirodalomban – változatlanul modernnek és aktuálisnak tartjuk, s úgy véljük, amikor a megoldásokat keressük, inspirációt adhat abban a nagyon nehéz helyzetben is, melyet előadóink bemutattak. Ez azt is jelenti, hogy mondanivalóját jó szívvel ajánljuk a pedagógusok és szülők figyelmébe.

*

Karácsony Sándor hetven-nyolcvan évvel ezelőtt fölismerte, hogy a nevelés csak társas viszonyulásban valósulhat meg. Véleménye szerint direkt érzelmi, értelmi, akarati nevelés nem lehetséges, illetve, ha mégis, csak úgy, hogy művészeti, nyelvi és társadalmi reláció alakul ki tanár és diák között, s ezekben a formákban valósul meg az érzelmi, értelmi, akarati hatásyakorlás – kölcsönösen. Ugyanúgy, ahogy általában ember és ember között (föltéve, ha a gyermeket és serdülőt is embernek, azaz teljes értékű gyermeknek és serdülőnek tekintjük). A nevelést nem szűkíti le a lelki működésnek a pedagógia által hagyományosan vizsgált területeire, hanem a psziché komplex felfogása alapján vizsgálja benne az életérzések és a hit szerepét is, illetve ezek közösségi formáit, a jogot és vallást is.

A pedagógia mindmáig azért fél a hit, illetve közösségi formája, a vallás szerepének vizsgálatától, mert attól fél, hogy a hittan, vagy a teológia területére téved, holott elegendő lenne pusztán annak belátása, hogy nem vállalkozhat nevelésre az, aki hitével nem kötődik hivatásához, tudományához. Ez a hit az, ami nevelővé teszi, s erről bizony „vall” tanórán és azon kívül. Akiben ez a többlet nincs meg az legfeljebb hivatalnok, vagy pedagógiai

2 Az előadások tartalmi kivonata a függelékben olvasható.

szakmunkás. És itt még nem szóltunk, mondjuk – a humanizmus eszményeibe vetett hitről, melyeket még a legkiüresítettebb NAT sem képes teljesen mellőzni (csak nem tanár-diák közös mozgásterének mutatja be). A hívő emberek társas hitvilága természetesen a fogalom hagyományos értelmében is: vallás.

A jogot a nevelés jogi szabályozásával azonosítva mindig csökönyösen a törvényalkotás területére számúzták, megfedkezve arról, hogy csak a nevelő és növendék az eleven jogi viszonyulása, mondjuk például a közösségi élet játékszabályainak együttes kialakítása teremthet olyan közösségi jó közérzetet kettejük között, amely alapja az egészséges jogi viszonyulásnak és egymás autonómiája kölcsönös tiszteletének.

Végül: Karácsony Sándor nemcsak kiterjedésében, hanem mélységében is mindmáig a legátfogóbban vizsgálja a nevelés kérdéseit, ugyanis a jogi, művészeti, nyelvi, társadalmi és vallásos relációkat külön-külön elemzi a növendék minden egyes fejlődési státusában, tehát a gyermek-, kamasz- és ifjúkorban.

*

A társadalmi nevelés egyre nagyobb mértékű sikertelenségének egyik oka lehet, hogy a pedagógia mindmáig nem a lelki működés egészében vizsgálta nevelő és növendék viszonyát, s nem épített eléggé a fejlődés-lélektani szemléletű és így teljesebb körű ifjúságismeretre, ezért következtetései sok tekintetben csak korlátozottan érvényesek. Joggal föltételezhető tehát, hogy Karácsony Sándor társaslélektanra és társas fejlődéslelektanra épülő neveléstudománya, komplex ifjúságképen alapuló megállapításai megfelelő pedagógiai eszközöket kínálnak a családi és iskolai nevelés reorganizációjához, azaz az ifjúságot katasztrófával fenyegető veszélyek elhárításához. (Az természetesen nyilvánvaló, hogy a pedagógia önmagában nem birkózhat meg a problémával.) Konferenciánk tehát azt vizsgálta, hogy leírásai, elemzései a veszélyeztetettség szempontjából kritikus korosztályokról (kiskamaszok, serdülők) mennyiben érvényesek ma, továbbá azt, hogy neveléstudományának általános tételei mennyiben alkalmazhatók a megváltozott körülmények között?

*

A családi és iskolai nevelésben alapvetően fontos fordulópont a prepubertás és pubertás kora. Karácsony Sándor az elsőt növvő-gyermekkor, kölyökkor (ma már ezeket a fogalmakat az iskoláskor gyűjtőfogalmába olvasztva használják), az utóbbit többnyire serdülőkornak nevezi. (A fogalomhasználat változása ellenére világos, hogy két átmeneti korszakról van szó: a kisgyermekkorból a kamaszkorba, illetve a kamaszkorból a fiatal felnőttkorba lépésről.) Híres tanulmányában, a *Magyar nevelésben*³ részletes elemzésben írja le mindkét korszak legfontosabb jellemzőit, kiemelve azt, hogy az egyén egyrészt a lelki élet teljességében éli meg az átmenet változásait, másrészt, hogy a változás hangsúlya más- és máshová esik. Ebből pedig az következik, hogy nézete szerint a nevelési törekvések

3 Karácsony Sándor: *A magyarok kincse*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2008. *Magyar nevelés*, 256.p.

csak akkor számíthatnak eredményre, ha a társas-lelki viszonyulás minden részterületre kiterjednek, de figyelembe veszik, hogy a fejlődő léleknek miben van leginkább partneri segítségére szüksége.

Az iskolai nevelés, minden becsületes törekvése ellenére leggyakrabban abba a hibába esik, hogy nevelő és növendék kapcsolatát főleg intellektuális térre korlátozza (kinyilvánított szándékai ellenére is); pontosabban: a jogi, művészi, nyelvi, társadalmi relációkat szétosztja tantárgyak és iskolai fórumok között, holott ezek a relációk minden tanórán, minden alkalmon szükségszerűen kínálkoznak, s tudomásulvételük nevelés, mellőzésük pedig annak hiánya. El kell ismerni azonban, hogy mindez a nevelő mártíriumig fokozott önfeláldozását igényli, s megkövetelése és teljesítése munkajogi alapon nem lehetséges.

Ami pedig egyik és másik fejlődési stádium lélektani sajátosságait illeti, azokat e tanulmánya végén Karácsony Sándor táblázatba is foglalta:

	jog	művészet	tudomány	társadalom	vallás
gyermek	játék	spontán öröm	utánzás	alkalmi társaság	mese
növő gyermek	verseny	munka	gyűjtemény	csapat	mítosz
pubertáló	totem, tabu	remek	fogadalom	szerzet	eskü - átok
adoleszcens	harc	liturgia	dogma	rítus	kétely

Ha „dekódoljuk” Karácsony Sándor sajátos fogalomrendszerét, akkor megállapíthatjuk, hogy a táblázat egy-egy fejlődéslélektani stádium jellemzőit a ma pszichológiájával-pedagógiájával egyezően írja le, de teljesebb összefüggésrendszerbe ágyazva. Az például már régóta evidencia, hogy *a gyermek a világot játékban képezi le*, viszont kódrendszerének *utánzás*voltát kevésbé veszik tudomásul, s intellektuális teljesítményként tartják számon, pedig nem az.

A „*praepubertáló*” (itt: *növő gyermek*) a játék korából a *tudatosulás korába* lép. A *gyűjtemény* fogalmának bevezetésével viszont világossá válik, hogy ez a felhalmozás révén az *első lépés a nyelvi kódrendszer kialakítása* felé, technikailag még játék, valójában azonban rendszerezés, s ez már valódi intellektuális teljesítmény. Ráadásul a *versenyzési* kedv, a jól végzett *munka* művészi öröme pozitívan motiválhatják annak a lexikális ismeretanyagának a megszerzését, amely a későbbiekben látenszen az egyén kultúrájának alapjává válhat. A másik ember tudomásulvételének első foka az azonos érdeklődésűek „*gyűjteménye*”, a *csapat* „*létrehozása*”.

A *serdülő* – a köztudattal ellentétben – *intellektuális lény, semmit nem vesz kész tényként tudomásul*, sem magát, sem másokat. Ezt egyrészt az én-problémákkal való foglalkozása, identitásának folyamatos keresése mutatja (a „*totem*” a vérségi kapcsolat helyére állít más relációt, a „*tabu*”-ban a személyes szféra iránti igény fogalmazódik meg). Előzőleg felgyűlt nyelvi és egyéb kódjait is személyes kötődés alapján rendszerezi értelmi összefüggésekbe, „*tudománya*” is személyes probléma jellegű: ezért „*fogadalom*”, a megtalált

problémamegoldások szubjektív rögzítése. Társadalmi lényé is én-problémái megoldásán gyöttrődve válik: a barátság és szerelem jelentkezése életében a másik ember kisajátító-*exkluzív* befogadását jelenti (szerzet).

*

Karácsony Sándornak máig érvényes fölismerése, hogy a gyermek, a serdülő, az ifjú ember nem tökéletlen – és így tökéletesítésre szoruló – miniatűr felnőtt, hanem a maga mivoltában tökéletes gyermek, serdülő, adolescensz. Aki tehát nevelőszándékkal közeledik hozzájuk, ne viselkedjen felsőbbrendű lényként, gyarmatosítóként, aki pacifikálja a primitív bennszülöttek világát. De azt se gondolja, hogy ha gyermekként, serdülőként lopja be magát a társaságukba, akkor sikerrel jár, hisz ő már nem az, s a hazugság előbb-utóbb lelepleződik. Az ilyen pedagógus sorsa a rajtakapott diverzánse. A nevelő felnőttként viszonyulhat eredményesen, s azzal viszonyul, hogy ismervén a növendék éppen aktuális „dialektusát” beszél a nyelvükön, ez feltétele annak, hogy a benne lévő többlet utat találjon a diák felé.

*

A kiskamaszok társadalomalakítása, csapatba verődése a jó irányú szocializáció nagy esélye. Golding kiváló pedagógiai regénye, *A legyek ura* azonban megmutatja, mire megy a züllésre mindig kész gyerektársaság, ha felnőtt vezető nélkül marad. Saját társadalmi szerveződésük szabályai szerint a felnőttet csak csapatvezető („bandavezér”) szerepében tudják tudomásul venni, mert benne érzik a szükséges többletet, a közülük valóban nem. A pedagógus csapatvezetői szerepe nemcsak a kirándulások és versenyek vezetésére vonatkozik, hanem a nevelői tevékenység egészére, a jogi, művészeti, nyelvi viszonyulások stílusára; tanórákon és tanórán kívül egyaránt.

A kis tizenévesek ma éppen úgy csapatban élik társadalmi életüket, mint Karácsony Sándor korában, csak – sajnos – egyre gyakrabban erre méltó vezető nélkül, s fejlődésük irányát a rendőrségi statisztikákból figyelhetjük meg, gyermekbűnözés címszó alatt. S értelmi fejlődésük ma is a gyűjtésben találja meg a legcélravezetőbb utat, ugyanúgy, ahogy az ő korában, csak hogy közben az iskola – a kompetencia pedagógiai igazságának egyoldalú értelmezése alapján kivette a tanulásból a tanulnivalót és a memoritert. Márpedig ez, tekintve Karácsony Sándor tanulás-lélektani felismerését: ifjúságellenes büntett. A kiskamasz ugyanis pszichés működésének törvénye szerint mindenképpen gyűjt, s ha az iskola nem gyűjtet vele, az űrt máshonnét tölti be, például a világhálóról. Válogatás és felnőtt irányítás hiányában azonban nem mindig üdvös ismereteket szerez.

*

Hasonló a helyzet a pubertálókkal. A serdülő problémaközpontúsága elsősorban intellektusuk folyamatos foglalkoztatását tenné szükségessé. Az érettségi vizsga mostani rendszere azonban ugyanúgy „magoltatásra” szorítja tanáraikat, mint a régebbi felvételi vizsgák. Aki

ebben kételkedik, tanulmányozza a tesztfeladatokat, amelyek nem mások, mint álruhás keresztretjvények; az úgynevezett esszékérdések pedig, bár a problémakifejtésre alkalmazabbak lennének, az értékelési irányelvek mechanikussága folytán végül is szimpla leírást igényelnek. Márpedig aki a kamaszokat kész tények tudomásulvételére készíti, az – esetleg akarata ellenére is – retardációt idéz elő értelmi fejlődésükben.

Még több a félreértés a kamaszok társadalmi szerepváltozása vonatkozásában. Önálló-sodási törekvéseik elnyomása lelkileg megnyomorítja őket, ha azonban a család is, iskola is úgy gondolja, hogy emiatt bármiféle szabályozás, korlátozás autoriter pedagógiai eljárás, antidemokratikus törekvés, nagyon téved. A kamasz is társadalomban él, a társadalmi együttélés szabályainak betartása nélkül társadalomalatti lénnyé „fejlődik”. Karácsony Sándor tétele ma is helytálló: az önállóság tere a szellemi és fizikai alkotómunka, húzóereje a nagy célok kitűzése, a nevelők feladata pedig az, hogy ezekben legyenek partnereik. Exkluzivitásra való törekvésük méltánylandó, ennek azonban határt szabnak a fizikai lehetőségek és a velük együtt élők egzisztenciális érdekei. Érzékletesen fogalmazza ezt meg M. Cole–S. Cole fejlődéslelektan kézikönyve: „A tizenéveseket egyszerre tartja fogva a függőség és a felelősség világa. Egészen természetes, hogy ők mindkét világ legjavát akarják élvezni. De szüleik, akik a számlákat fizetik és a padlóra dobott ruhákat szedegetik utánuk, azt követelik, hogy a függetlenségük legyen összhangban a felelősséggel.”⁴ Tegyük hozzá: jogosan és helyesen követelik, s nem jó, ha egyre kevesebben, egyre kevésbé. A pubertálók exkluzív társadalmának tiszteletben tartása nem jelentheti magukra hagyásukat, hanem ugyanúgy, mint a kiskamaszok esetében, ismét csak a megfelelő stílusú nevelői viszonyulást tesz szükségessé, amit ez esetben mondjuk „úriemberek” interakciójának nevezhetnénk, „lefordítva” Karácsony Sándor mondanivalóját. A serdülőnek igen nagy szüksége van identitásának kifermálásához a felnőtt mintára, az önállósodás jegyében azonban ő ideállá formálja, azaz eltávolítja magától azt, akit követni akar, mert közelről az ő gyarlóságait is meglátná. A nevelőlelkű partner csak gentlemanként tud ennek az igénynek megfelelni: képmutatás nélkül igyekszik betartani az „úri kaszinó” játékszabályait, világossá téve azt is, hogy ez nem más, mint a másik autonómiáját tiszteletben tartó szerep. Távolsgártartással válaszolni a távolítás igényére megint csak azt jelenti, hogy a tanár beszéli növendéke „nyelvét”.

A családi és iskolai nevelésnek hagyományosan két nagy bűne van: az, hogy nem foglalkozik, nem kommunikál; illetve rosszul foglalkozik, rosszul kommunikál az ifjakkal. A mostani veszélyes viszonyok között azonban ezeknek a bűnöknek egyre súlyosabbak a következményeik. Ha viszont legalább a tanár beszéli és érti növendékei „dialektusait”, akkor a kényes átmeneti korban lévő gyermekifjú, a maga és az egész társadalom hasznára, elkerülheti a tévutakat.⁵

*

4 Michael Cole – Sheila R. Cole: *Fejlődéslelektan*. Osiris, Budapest, 2003.

5 Karácsony Sándor: *A magyar demokrácia*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2011. *Demokrácia és iskolai fegyelmzés*, 31.p.

Karácsony Sándor őszintén szól a nevelés két sarkalatos kérdéséről is, melyekről nem olyan nyíltan szoktak beszélni a pedagógiában, mint ő. Az egyik a személyiség autonómiája és a nevelési törekvés viszonya, magyarul: beavatkozhat-e és milyen mértékig egyik ember a másik életébe, akár nevelés címen? A másik: milyen erőforrások állnak a nevelő rendelkezésére abban a nehéz küzdelemben, amit úgy hívnak, hogy nevelés.

*

Véleménye szerint a nevelés, bármiként is igyekszünk a dolgot elfogadhatóvá tenni, alapvetően mégiscsak beavatkozás a másik életébe, s az úgynevezett megengedő nevelés tömegesen észlelhető eredménytelensége mutatja a legjobban: mellőzhetetlen beavatkozás, melynek elmulasztása voltaképpen a nevelés elmulasztása.

Azaz: ha a nevelő társas viszonyt tekinti a nevelést, s közösen megfogalmazott elvek alapján viszonyulva, jelkép-, jel- és tetterendszerben mozog minden órán és minden alkalommal, figyelembe véve a növendékek fejlődéslélektani státusát is, még mindig csak megkönnyítette a beavatkozást, de nem tette elfogadhatóvá! Az elfogadásnak ugyanis egyetlen alapvető lehetősége van, ez pedig, bármennyire idegenkedik is a fogalomtól a „szakszerű pedagógia” – a szeretet jelenléte a viszonyban.

A neveléstudományban elismert tény, hogy a gyermekifjú nevelését, sikeres szocializációját a család alapozhatja meg legjobban, a családi nevelés hiánya pedig nagyon nehezen pótolható. Karácsony Sándor egyenesen úgy fogalmazott, hogy akit a család nem nevelt meg, azt az iskola bajosan fogja megnevelni, s úgy gondolta, hogy az intézményes nevelés is akkor lehet eredményes, ha a familiaritás elvére épül.⁶ Ezt természetesen nem úgy értette, hogy a rosszul felfogott szeretet jegyében mindent ráhagyjunk a gyermekre, hanem éppen ellenkezőleg: igazán csak a családi viszonyulásban, interakcióban lehetséges a szerepek életszerű tisztázása, a következetes szabályozás. *Anélkül, hogy részleteznénk: ha tanár és diák idősebb-fiatalabb családtagként képesek egymást kölcsönösen elfogadni, akkor kétségbevonhatatlan köztük a szeretetalap.* A szeretet és bizalom kétségbevonhatatlansága pedig az egyetlen olyan alap, melyen a konfliktusok nem válnak végzetessé, kibíráhatók a másik életébe történő beavatkozások, a személyiség autonómiájának sérelme nélkül valósulhat meg az a kölcsönösség, amely voltaképpen maga a nevelés.

Miként alapozzák meg azonban a gyermekek nevelését azokban a családokban, melyekben a szülő vagy szülők nem merik, nem tudják, vagy nem akarják vállalni nevelési felelősségüket és feladataikat? Vagy azokban, amelyekben maguk a szülők jelentenek veszélyt a gyermekekre? S mit kezdjen az ily módon „nevelkedett” gyermekekkel az iskola? A magyar ifjúságnak ma már igen nagy része veszélyeztetett, s a veszélyeztetettség forrásai egyre növekvő mértékben a felnőtt társadalom felől buzognak az ifjúság felé. Ha a szülők neveletlenek, akkor a fiatalok is azok, ha tehát azt szeretnénk, hogy Karácsony Sándor ma is aktuális és termékeny gondolatai a nevelésben jobban érvényesüljenek, akkor nem csak a fiatalokhoz kell viszonyulnia a nevelőknek, hanem szüleikhez is. Miként tudnák

6 Karácsony Sándor: *Ocsúdtó magyarság*. Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2002. *A magyar nevelés aktualitása magyar viszonylatban*, 370.p.

tehát a pedagógusok, családterapeuták fölbátorítani azokat a szülőket, akik szeretnének, de valamiért nem mernek igazán szülők lenni? S miként tudnák azokat, akik úgy érzik, nincs elég erejük, idejük gyermekeikre, akik maguk is elbizonytalanodtak, felelősségük tudatára ébreszteni?

*

Karácsony Sándor korában a tekintélyelvű és tanárközpontú családi és iskolai nevelés sok szenvedés forrása volt kamaszok, ifjak számára, a kor szépirodalma hitelesen mutatja be a Nyilas Misik gyötrelmeit. Az ebből következő konfliktusok sokasága egyik fő oka volt annak, hogy az ifjúság folytathatatlanak érezte szülei életét, s kialakult a generációs válság. Ám az ifjúság tömeges veszélyeztetettsége még nem következett be, mivel a válság negatívumait sikeresen ellensúlyozta a többnyire ép, tradicionális családokban megvalósuló családi nevelés és az iskolai tananyag klasszicizmusa. (A fejlődő léleknek éppen a klasszikus példaképekre és értékekre van szüksége, továbbá azokra a nyelvi és stílusi elemekre, amelyek a maguk nemében tökéletesek, ezért „klasszikusok”.) Az akkori pedagógustársadalomban pedig vélhetőleg sok, áldozatos lelkű nevelő működött (a pedagógiai jellegű memoárok legalább is erre engednek következtetni). Mára azonban ez a helyzet – láttuk – megváltozott. Most az iskolának kellene vállalnia az ifjúságra zúduló ártalmak ellensúlyozásának feladatát, melyet korábban a család teljesített, nem mondván le arról, hogy a szülőket, családokat is „nevelje”, amennyire tudja. A család restaurálása azonban társadalmi feladat.

*

A keresztyén hit Karácsony Sándor számára sem jelentette azt, hogy jámbor belenyugással vette volna tudomásul ártalmas eszmék pusztító megnyilvánulásait. A krisztianizmus empátiája és demokratizmusa nem jelentheti azt, hogy befogjuk a szánkat, amikor az ifjúság veszélyeztetettsége a társadalom jövőjét veszélyezteti.

Nyíltan kell beszélni azokról a téves nézetekről, amelyek nagy szerepet játszottak a társadalom, a családok elbizonytalanodásában, értékvesztésében, vállalni kell a nyílt, akár késhegyig menő vitát is terjesztőikkel, Karácsony Sándor is ezt tette a maga bátor, hősi életében.

Nem szabad hagyni magunkat sem megtéveszteni divatszólammal. Nem az a demokrácia, hogy a hazugságra azt mondjuk: érdekes gondolat. S ha a veszélyekre reflektáló szabályozási javaslatunkat azzal utasítják el: nem vehetjük ki a gyerekeket a világból, ne higgyük, hogy ez helytálló érv. A hazugság az hazugság, s igenis, bizonyos értelemben a gyermek kivehető a világból: ez a rájuk vonatkozó jogalkotás igazi feladata.

Buzdítani, biztatni kell azokat, akik vállalják a nevelés felelősségét, gyakorolják ezzel kapcsolatos törvényes jogaikat, s nem mernek mondani, amikor ez jelenti a szülői-tanári felelősség vállalását.

Ki kell harcolni a világháló gyermek-kímélő szabályozását, mert igaz ugyan, hogy az elektronikus világban a fiatalok jobban eligazodnak, mint az idősebbek, de ez nem mindig válik javukra.

A nagytőke fölfedezte, hogy két korlátlan piac van a világon: a fegyverkereskedelem és az ifjúság, az utóbbi ugyanis mindent képes kizsarolni „neveletlen” szüleitől. Nincs mit tenni: meg kell a szülőket nevelni, avagy: szülőket kell nevelni!

Az ifjúságra rászabadított korlátozás és ellenőrzés nélküli „szabadság”: lélekgyilkolás. Ne legyünk tovább tettestársak gyermekeink lelkének farizeus jelszavakkal leplezett gyilkolásában.

FÜGGELÉK

Dr. Földi Rita (tanszékvezető docens, Károli Gáspár Református Egyetem): *Szenvedélybetegség - a társadalom körtünete*

A fiatalok között egyre több az alkalmi szerhasználó, terjed a drog-, játékgép- és számítógép függőség, s ezek veszélyeztető tényezőként az ifjúkorúak egyre nagyobb részére hatnak. Klinikai pszichológusként tapasztalata az, hogy az elfogadhatónak tekinthető számaránynál sokkal többen vannak azok, akikre jellemző a családi és társadalmi válságtényezőkre való maladaptív reakció. Ilyenek még az elsoroltakon kívül a kényszeres evés, a kompulzív vagy kényszeres szexuális magatartás stb. S mindezek következményeként: nagyszámú és nagymértékű fejlődési retardáció, a szorongásos-depresszív kórképek gyakorisága a fiatalok között, a bizalmatlanság, kapcsolat- és kommunikációképtelenség tömeges megnyilvánulásai.

Mindezek okai is elég nyilvánvalóak. A rendszerváltással bekövetkező létbizonytalanság, társadalmi méretű frusztráció, gazdasági-pénzügyi válsághelyzetek, a politikában való mélységes csalódás következtében a társadalom mentális állapotában az utóbbi évtizedben drámai rosszabbodás következett be. A gazdasági bizonytalanság hatására fölerősödött értékválság felgyorsította a családok szétesését, felbomlását. Gyorsuló ütemben nőtt a válások száma, csökkent a házasságkötéseké, ezek, s az együttélés új formáinak terjedése következtében egyre több az egyszülős család. A megváltozott nemi szerepek (családfenntartó sok esetben a nő, háztartásbeli a férfi) gyermekkorban nem teszik lehetővé a biztonságot adó korai kötődés kialakulását, serdülőkorban pedig hiányoznak az identitásképző viselkedésminták, eltűnt a családokból az egészséges és szükséges autoritás. A családi élet egyensúlyzavarai a szülők személyiségzavarait eredményezik, s igen sok esetben a gyermeket pszichológussal gyógyíttatni szándékozó szülő maga szorul gyógyításra.

Nem kerülhető meg a tömegtájékoztatói eszközök és az internet szerepe sem a veszélyeztetésben, hiszen a média által bemutatott szerepek, ideálok, személyiségek és ideológiák jelentősen befolyásolják a világról való gondolkodást, az életmódot, a konfliktuskezelés (agresszió vagy kooperáció) alakulását. Egyes kutatások szerint a serdülők modellválasztását 40 százalékban a média befolyásolja.

Dr. Tóth Istvánné (egyetemi adjunktus, Kaposvári Egyetem): *Láttelet a 8-15 évesek érzelmi nevelésének szintjéről*

Az egyetem pedagógiai kara tucatnyi hallgatójának bevonásával 13 éve végez felméréseket Somogy megyében a 8-15 éves iskolások körében.

Két évtizede még az iskolai és a családi nevelés dominált minden területen, így az érzelmi nevelésben is. Második helyen a kortárs csoportok szerepe érvényesült, minden egyéb, így a média is, csak ezután következett. Mára a folyamat megfordult. Minden felmérési adatuk azt mutatja, hogy mindent ural a média, elsősorban a televízió és az internet. Jelentős a kortárs csoportok, elsősorban a fiatal celebek, itt-ott feltűnő „csillagok” (színészpálánták, énekesek) hatása. A legszörnyűbb a Való Világ és az Ezek megőrültek típusú műsorok hatása. A 8-15 évesek az itt látott magatartás- és viselkedésmintákat természetesnek hiszik és vélik; beleértve a szabadosságot, a láncdohányzást, a mértéktelen ivászatot, a könnyű drogok használatát. Normál viselkedésnek tartják a nyilvánosság előtt zajló intim kapcsolatokat. A példák hatására a 12-15 évesek 53 százaléka a nemi életet is ebben az életkorban akarja elkezdni.

A tinédzserek „példaképei” között előfordulnak 12-16 éves „sztárok”; a Csillag születik, a Megasztár és a hasonló tehetségkutató, illetve egyéb műsorok „egynevű” beidomított, kiképzett, felkészített kamaszai, akik önmagukról is elhiszik, hogy különlegeseek, kiemelkedően tehetségesek, rendkívüli egyedek. Sajnos az értük rajongók is ezt hiszik kedvenceikről; őket próbálják utánozni öltözködésben, viselkedésben, esetleg bekerülni a vágyott médiába (erőfeszítés nélkül). A Majkáknak, Ganxta Zoliknak nyelvi mélységekben is vannak követői. A fenegyerekség nemcsak verbális jelenség, aki köztük erősebb, előbb üt, aztán indokol.

A szülői házban zajló élet és a nevelés is sokféle. Bár sok családban naponta többször elmondják a családtagok egymásnak: szeretlek (ezt is filmek mintája alapján), ez többnyire külszín. A családok több, mint felében a szülők a gyerek előtt durván leminősítik egymást. Trágárul beszélnek egymással is, a gyerekekkel is. Nem kivételes a csapkodás, törés-zúzás, lökdösődés, de a verekedés, verés sem. Mindezek nem kizárólag az aluliskolázottaknál. A beszélgetés nem jellemző, ritka és kevés. Nem igazán kíváncsiak a véleményemre – fogalmazta meg a gyerekek 70 százaléka.

Sajnálatos módon sok gyerek, kis- és nagykasza tudja, hogy a szülők is hazudnak, csalnak, esetenként „csórnak” is a közös kasszából. Nem ritka a gyerekek megvesztegetése, lefizetése; mit ne mondjon el a másik szülőnek, mit hazudjon a másik védelmében. A gyerekek a felnőtteknél látott mintákat követik, az a „menő”, ami feltűnő, ami „nagyot szól”: beszólni, rongálni, lökdösődni.

A felmérés néhány elborzasztó adata: a megkérdezettek 65 százaléka szerint a kisebb lopások és a „kegyes” hazugságok nem elítélendő cselekedetek; 55 százaléuk szerint (a lányok szerint is!) a verekedés, a támadás, ellentámadás szükségszerű, így lehet tekintélyt szerezni; a lúzereket el kell verni. A rablást, betörést 30 százaléuk nem ítéli el egyértelműen, kivéve, ha ők lennének a kárvallottak (vannak anyagi szükségletek, amelyeket esetenként így lehet megszerezni – ennyi). Az állatok bántalmazását 25%-uk nem ítélte

súlyos vétségnek: „biztosan volt oka”. A gyilkosságot 13%-uk gondolta indokoltnak – „van olyan helyzet” megfogalmazással.

Az elsorolt negatívumok a felbomlott családokban általánosak, de a teljes családok több mint felében is előfordulnak.

Dr. Bauer Béla (egyetemi docens, ELTE): *A „mai magyar ifjúság” – kényszerek és képzetek*

Az ifjúság már az anyaméhben veszélyeztetett: a gyermekek meg sem fogannak, és így meg sem szülehetnek. A születésszám csökkenése miatt 2000 és 2004 között 60.000, 2004-2011 között 180.000 fő esett ki a korábbihoz képest a 15-29 év közötti korosztályból. A gyermektelen fiatalok 27 százaléka azt mondja, hogy nem is akar gyermeket. 2050-ben 40-50.000 gyermek születik majd, az 1960-as években születetteknek 73 éves korukig kell dolgozni, nem lesz, aki eltartsa őket. Ezek a számok persze a társadalom jövőjének veszélyeztetettségét is jól mutatják. A magyar társadalom fölélte a nyugdíjalapokat – a meg nem született gyermekek emberáldozataival „örizte” életszínvonalát.

Harmincegynéhány éves korig tolódik ki a tanulás korszaka. Az elmúlt évek „vívmánya”: egyre többen tanulnak tovább, a végzeteknek viszont egyre nagyobb hányada dolgozik külföldön. Azok a nők, akik szülni akarnak, 28-29 éves korukra tervezik a szülést, addig tanulni, majd „élni” akarnak.

2008-ban a huszonevesek 62 százalékának még nincs gyermeke, 2000-ben ez az arány még 27 % volt. Jelenleg a diplomások 80 százalékának nincs gyermeke, ez a közép-osztály vége.

A fiatalok jelentős része „mamahotelben” él – azaz otthon élőködik.

A politikai döntések társadalmi hatása: bizalomvesztés. Amikor Bajnai miniszterelnök bejelentette a családi pótlék leszállítását, akkor az abortuszok száma 1.500-ról 10.000 fölé emelkedett.

A mostanában színre lépett „HÖÖKOS” politikus nemzedék a hallgatói önkormányzatok vezetőihez hasonló stílusban a munka és család felelőssége nélkül szónokolnak munkáról és családról.

A szegénység és aluliskolázottság közötti összefüggés ismert, az aluliskolázottság viszont tovább csökkenti a társadalmi esélyeket, az aluliskolázottak 100 gyermeke közül 2 jut el felsőoktatásba, ezt a számot a bolognai rendszer tovább rontja.

A jövedelmek a kultúra „fogyasztását” végképp nem teszik lehetővé. De aki nem „fogyaszt” kultúrát, az nem tud kommunikálni, aki nem tud kommunikálni, annak kvalifikált munkahely szerzésére minimálisak az esélyei.

A fiatalságot a műveletlenség, kulturálatlanság terjedése is veszélyezteti, s ez a veszély nem csak a szegény sorsúakat fenyegeti. Okai az oktatáspolitikai előnytelen változásai (a lexikális anyag szűkítése, a memoriterek, olvasmányok minimumra csökkentése), a média és világháló hatásai (az olvasás aktív, a vizuális recepció passzív magatartás). A „digitális bennszülöttek” számára csak a virtuális tér kultúrája létezik, könyvet nem olvasnak. Barát-ságaikat számítógépen élnek meg – otthonról. Aki nincs rajta a Facebookon, az nem ember – mondják a fiatalok. A virtuális térben rejtve maradnak a fogyatékoságok, a virtuális kapcsolat lehetőség arra, hogy úgy érezzék: valakinek fontosak.

Mindez azzal jár, hogy a kutatások vonatkozó adatai szerint: komoly- és könnyűzenei koncertekre 40-50 éves korcsoportok járnak – a fiatalabb közönség vagy nem született meg, vagy másutt szerzi „művészeti” tapasztalatait, a fiatalok 80 százaléka soha nem volt operában, budapesti fiatalok 73 százaléka soha nem volt a Nemzeti Múzeumban. Ennek azonban nem csak iskolai, szociokulturális, hanem gazdasági következményei is súlyosak. Az egyik: a felmérések igazolják, hogy a hazai vállalatok nem vesznek föl magyar felsőoktatásban végzeteket, mivel sok pénzbe kerülnek s ugyanakkor nincs humánműveltségük, ami a fantáziadús munkavégzéshez szükséges lenne.

Az egy-egy korosztályban mostanában születő 90.000 gyerekből 30.000 soha nem lesz munkába állítható! Ez a humántőkének olyan súlyos károsodása, amely a társadalom jövőjét veszélyezteti.

Mindezen nagy bajok ellenére is: jobb, ha a fiatalságot nem problémának, hanem esélynek tekintjük. Ennek az „esélynek” az eléréséhez alapvetően az szükséges, hogy a fiatalokkal minden lehetséges módon kommunikáljunk.

Dr. Paksi Borbála (intézetvezető, Corvinus Egyetem): *Drog az iskolások világában*

Magyarország Európában még mindig az alacsonyabb drogérintettségű országok közé sorolható. A folyamatos droghasználók aránya csökken, de a tiltott drogok fogyasztása meredeken emelkedik.

Ám a még mindig „kedvező helyzet” ellenére: 2006-2010 között a 9-11. évfolyamos középiskolások között a drogfogyasztás a korábbihoz képest 151, a marihuánáé 137, az amfetaminoké 152, a gomba- és növényi drogok használata 130 százalékra nőtt.

Dr. Ollé János (egyetemi adjunktus, ELTE): *Híd vagy szakadék az informatika a generációk között?*

A közösségi oldalak, internethasználat, online társalgás, médiaműveltség, tartalommegosztás, tehát a sokoldalú eszközhasználat a generációk közötti hiányolt kommunikációt is kiterjesztheti. Előnyösen változhat a tanárszerep: a tanár műveltségének megjelenése a számítógépes felületeken, hozzáértésének nyilvánossá válása növelhetik a pedagógus társadalmi presztízsét, elősegíthetik referenciaszemélyé válását.

A tartalommegosztás a Facebookon a tanulók körében egyre általánosabb, ha az oktatási és nevelési folyamatokat kiterjesztjük az online közösségi felületekre, akkor felületet veszünk el az értéktelenségek, trágárságok elől. Az „online közösségépítés” végül is: közösségépítés.

Az informatika és technika eszköz és lehetőség a nevelési, oktatási célok sokoldalú megközelítéséhez. A digitális világban a szerepek demokratikus viszonyulásban tisztázódnak, az online viselkedéskultúra, a művelt, tudatos eszközhasználat értékteremtés, út a kölcsönös megismeréshez és elfogadáshoz.

SZABOLCSI HUBERTNÉ

Minden gyermek növekedjen saját kultúrájában

Óvónői tevékenységem során a kezdeményező és kötelező foglalkozásokkal mint ismeretnyújtási és fejlesztő szervezeti formával teljes mértékben szakítottam. Óvodánk tevékenységközpontú programja keretében életszerűen szerveztem a gyermekek mindennapi elfoglaltságát, ami azt jelentette, hogy az addig foglalkozásokra bontott és egy adott területre korlátozódó fejlesztési lehetőségeket, feladatokat a maguk természetes együttműködésében, napi tevékenykedtetési formában terveztem és szerveztem meg. Ebben legfőbb vezérlő elvem volt a teljes évkör hagyomány- és szokásrendje, melyben nemcsak a népi, hanem az egyházi hagyomány is nagy hangsúlyt kapott.

A mi csoportunkban állandóan folyamatban voltak tevékenységek, melyekbe a gyermekek önként, érdeklődésük szerint kapcsolódhattak be. Sőt, úgy érkeztek az óvodába, hogy tudták, mi az, amit folytatni lehet, és melyik mozzanatában szeretnének aznap részt venni. Ez sokféle tevékenységet és ennek megfelelően sokrétű fejlesztési lehetőséget kínált számukra: előre lehetett gyűjtögetni különféle anyagokat (köveket, textíliát, dobozokat stb.), ezeknek meghatározott helyet alakítottunk ki, így mindenki számára bármikor szabadon elérhetőek voltak. A rajzolástól kezdve a formázásig, festéstől a varrásig, ragasztásig mindenféle változatos technikát lehetett választani. Közben énekelgettünk, verseltünk, ami hangulatilag megalapozta a gyermekek érzelmi beállítódását. Így születtek a csodálatos rajzok is, melyekkel nem egy esetben rajzpályázatot is nyertünk.

A foglalkozás menete mindig képlékeny volt, az érdeklődés, a gyermekek igénye, illetve az általam tervezett fejlesztési feladatokat magukban rejlő tevékenységek szerint változott. Ez sokkal alaposabb felkészültséget és a kínálgató alkalmakhoz való állandó készenlélet igényelt tőlem. Minden élethelyzetet ki kellett használnom úgy, hogy az a gyermek számára észrevétlen, kellemes játéklehetőséget nyújtson, ugyanakkor szükség-szerűen személyiségük fejlődését is szolgálja. Erről azonban csak nekem kellett tudnom.

Minden nap úgy állítottam be a gyermekek közé, hogy aznap igen sok dolgunk lesz, ami persze mindig valami meglepetést, valami különös játéklehetőséget jelentett. Én is mindig elfoglaltam magam közöttük, mert voltak „saját terveim” is aznapra, mint pl. a bútorok festése. Ezek mind-mind valamire készítették a gyermekeket, valamit elindítottak körükben. Így alkották meg a szép virágmotívumaikat, s közben énekelgettünk népdalokat.

Közismert tény, hogy a gyermek születésekor olyan sokféle lehetőségét rejt magában – gondoljunk például a csecsemőre, hányféle hangot képes képezni –, hogy bármelyik nép, nemzet közösségébe, kultúrájába is betagozódhatna. Hogy mégis mitől lesz egy adott nemzet, esetünkben a magyar nemzet tagjává, azt Ravasz László fogalmazta meg legkifejezőbben: az első anyanyelvén elhangzó dal és ima alapján válhat egy gyermek a nemzet tagjává.

Óvónői tevékenységem során mindig nagy hangsúlyt fektettem arra, hogy az óvodás gyermek rendszeresen halljon magyar népdalt, és az meghatározó élményt, érzelmi mindennapos kifejezési módját jelentse számára akár dalos, akár körjátékos formában, akár csak úgy, tevékenysége közepette induljon meg tőle a lelke. Jómagam is gyakorta dalra fakadtam napközben egy-egy elfoglaltságom közepette. Sokszor még fegyvelmező módszerként

is alkalmaztam, mikor szóbeli figyelmeztetés helyett egy-egy helyzethez illő dallamrészre énekeltem el. Eleinte furcsán méregettek, de hamarosan ők is átvették tőlem, és remek hangulatban teltek napjaink. Így aztán a mi csoportunkban ez az érzelmi megnyilvánulás teljesen természetes formát öltött, sokszor még rajzolgatás közben is dalra fakadtak.

Az is eléggé köztudott – különösen Molnár V. József munkálkodása nyomán –, hogy a kisgyermekbe a Teremtő belekódolta azokat az egyszerű alapformákat, melyeket óvodás korában kirajzolgat magából. S ez is szinte az egész teremtett világban minden embergyermekben azonos, s egy közös eredetre utal. Ebből adódik az óvónő feladata, hogy ha a saját kultúrájában szeretné növeszteni a gyermeket – s miért ne növesztené, hiszen ez is feladta –, ismertesse meg őket az ábrázoló-alkotó tevékenység változatos lehetőségein keresztül azokkal az ősi alapformákkal, melyek őseink érzés- és gondolatvilágát tükrözik, mint például a népmeséink. E gazdag formavilágba betekintést nyújtani, benne vezetgetni gyermekeinket óriási elkötelezettséget és felelősséget ró ránk, óvónőkre. Hiszen eleink ránk hagyományozott formavilága nagyon messzi időkre visznek bennünket vissza, s ebben a mindent elveszejtő világunkban már mi magunk is csillagászati távolságba kerültünk mindentől. Tehát sok kutakodást, utánjárást igényel elmerülni ebben a sajátosan magyar és gazdag népi formavilágban, hogy olyan biztos alapot nyújthassunk a gyermekeknek, mely a későbbiek során erős lelki kapaszkodót is jelenthet nekik.

Így történt, hogy idővel az éneklés mellett „rászoktam” a népi motívumok festésére is. Elsősorban fára, fa tárgyakra festettem. Elhatároztam, hogy a gyermekek környezetét ezekkel a szép népi motívumokkal díszített tárgyakkal gazdagítom. Számptalan lehetőség kínálkozott erre a csoportszobában. Elsőként a babaszoba konyhaszekrényeit festettem meg, majd a lambéria szegő lécét, körbe-körbe. Ezt követte a fésülködő asztalka, s az összes fa fésű, amivel a kislányok és a kisfiúk is naponta fésülködtek. Még születésnap ajándékkul is kaptak tőlem ilyen díszes fésűt. Aztán egyre jobban belemerültem ebbéli tevékenységembe, s megfestettem az egyik szülőltől ajándékba kapott ládát, amiben a bábokat és a dramatikus játékokhoz használt egyéb kellékeket tartottuk. Az ebédlőszekrényünk sem maradhatott ki, fiókjaira szép virágminták kerültek, sőt a szalvétatartóinkat is népi motívumokkal díszítettük.

Ezt a tevékenységemet természetesen a gyermekek között végeztem. Kíváncsian ültek körbe, s kísérték figyelemmel egy-egy motívum megfestésének lépéseit, technikai eljárásait. Közben énekelgettünk, vidámkodtunk. Elkészültével ezek a tárgyak óvodai életük tartozékaiává váltak, s még csak inteni sem kellett a gyerekeket arra, hogy vigyázzanak rá!

Nem telt el sok idő, maguktól kezdtek el virágokat rajzolni. Ahogy érett bennük az élmény, úgy jött elő lelkükből igen gazdag formában mindaz, ami megérintette őket. A tulipán a legváltozatosabb formát öltötte rajzaikon. Sokszor elcsodálkoztam egy-egy eredeti megoldáson, ami nekem talán eszembe sem jutott volna. Ösztönösen megőrizték a szerkesztés alapvető szabályait, s az általuk kitalált újabb megoldások is szervesen illeszkedtek a hagyományos formákhoz. Alkotás közben többnyire egy kupacban ültek az asztalnál, miközben rajzolgattak, végigénekeltek az ismert és kedvelt népdalokat. Ilyenkor az én szívem is repesett örömben és csak távolról figyelve gyönyörködtem bennük. Az elkészült rajzokból kaptam tőlük ajándékba is néhányat. Én egy gyönyörű szép tablókereket festettem nekik emlékkül, melyről ragyogó szemmel, bátran mosolyogva tekintenek le a számukra még sok meglepetést tartogató világunkba, dacolva tán az idővel is.

E számunk szerzői

BALIKÓ ZOLTÁN
PhD hallgató, KRE-HTK, Budapest

BEDNÁRIK ANDRÁS
PR munkatárs, Diákhitel Központ,
Budapest

BROCKHAUSER ILDIKÓ
pszichológus, Budai Gyermekkórház,
Budapest

CSEPREGI ERZSÉBET
középiskolai tanár, a Kapocs a
Gyermekekért Nonprofit Kft. alapítója,
Budapest

DRESZLER VIKTÓRIA
pénzügyi kultúra projektvezető,
Magyar Nemzeti Bank, Budapest

HELTAI MIKLÓS
elnök, Csökmei Kör, Pécel

HORVÁTH ISTVÁN
titkár, Aliansz – Magyar Evangéliumi
Szövetség, Budapest

KAPOCS ATTILA
igazgató, Onizémusz Alapítvány, Érd

DR. NAGY ISTVÁN
dékán, KRE TFK, Nagykőrös

SZABÓNÉ LÁSZLÓ LILLA
református lelkipásztor, PhD hallgató,
KRE-HTK, Budapest

SOHAJDA LEVENTE
református lelkipásztor, Göncruszka

SUHAJDA LEVENTE
alapító, Biztos Pont Diákszövetség,
Budapest

SZABOLCSI HUBERTNÉ
nyugalmazott óvodapedagógus, Vecsés

SZALAY GYÖRGY
kuratóriumi tag, Pénziránytű – Alapítvány
a Tudatos pénzügyekért, Budapest

DR. SZÁSZI ANDREA
katechetikai szakértő,
Református Pedagógiai Intézet, Budapest

Következő számaink tartalmából

**Kreatív katechézis
Hozzáadott érték**

Közlési feltételek a Magyar Református Nevelésben

A Magyar Református Nevelést negyedévente közel 80 oldal terjedelemben jelentetjük meg, a korábbi évek gyakorlatát követve tematikus számokban egy-egy átfogóbb témát járunk körül, tanulmányok írására igyekszünk olyan szerzőket felkérni, akik amellet, hogy a maguk szakterületén kiváló szakemberek egyszersmind a keresztyén szellemiséget is fontosnak tartják. A tematikus tanulmánygyűjtemény mellett minden lapszámban helyet adunk a református nevelés aktuális kérdéseinek, keressük és várjuk intézményeink híradásait belső életükről, innovációikról. Természetesen szívesen veszünk minden olyan cikket, mely a keresztyén neveléshez kapcsolódik, ezeket folyamatosan publikáljuk Múltidéző, Pedagógus identitás, Pedagógiai műhely, Jó gyakorlat és Aktuális rovatainkban.

Szeretnénk, ha a Magyar Református Nevelés az elmúlt évek hagyományaihoz méltóan továbbra is az egyik legfontosabb tájékozási pontja lenne azoknak, akik a református oktatás-nevelés történetével és aktuális kérdésével közelebbről is szeretnének megismerkedni.

A PUBLIKÁCIÓK FORMAI KÖVETELMÉNYEI

- A kéziratot doc vagy rtf kiterjesztésű fájlban kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.
- A cikk elé kérjük feltüntetni a tanulmány címét, a szerző(k) nevét, munkahelyének pontos megnevezését, e-mail címét és levelezési címét.
- Szövegtest: 12-es betűméret, Times New Roman, minimális szövegformázással.
- Lábjegyzetek:
 - Könyv esetén:
 - Boldizsár Ildikó: *Mesepoétika. Írások mesékről, gyerekekről, könyvekről.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 13-14.
 - Gyűjteményben, periodikában megjelent tanulmány esetén:
 - Lovász Andrea: *A mesélő ember.* In: Közelítések a meséhez. Szerk: Bálint Péter, Didakt, Debrecen, 2003. 33.
 - Internetes hivatkozás esetén:
 - Bódis Zoltán: *Mese és szakralitás.* <http://www.jamk.hu/ujforras/040214.htm>. 2007. 09. 11.
- Irodalomjegyzék a szerzők ábécérendjében készüljön a lábjegyzetnél megadott szempontok szerint.

A képeket nagy felbontásban mellékelve kérjük, a szövegben csupán jelölve legyen a képfájl nevével (pld. pedagogus.jpg helye).

MEGRENDELŐLAP

2012-ES ÉVFOLYAM ELŐFIZETÉSE

Megrendelem a magyar Református Nevelés című pedagógiai szaklap **2012. évi** számait (4 füzet / év), **2500 Ft** áron, példányban.

Tájékoztató: az egyes lapszámok utólagos megrendelése a 2012. évben 672 Ft / pld + postaköltség (kb. 200 Ft) / példány.

RÉGEBBI PÉLDÁNYOK MEGRENDELÉSE (2011-ES ÉVFOLYAM)

Megrendelem a Magyar Református Nevelés című pedagógiai szaklap 2011. évi alábbi számait:

☐ 2011/1 Médianevelés	505 Ft / pld (+postaköltség)	példány
☐ 2011/2 Gyermek az egyházban	505 Ft / pld (+postaköltség)	példány
☐ 2011/3 Hittanversenyek	505 Ft / pld (+postaköltség)	példány
☐ 2011/4 Határaink	505 Ft / pld (+postaköltség)	példány

A számlát átutalással – csekken való befizetéssel egyenlítem ki. *(A megfelelő választ kérjük aláhúzni!)*

Megrendelő neve:

Szállítási cím:

Számlakérő neve:

Számlakérő címe:

Cégszerű aláírás:

RÉGEBBI PÉLDÁNYOK MEGRENDELÉSE

A 2010-es és a 2009-es évi lapszámokat megrendelhetik a Református Pedagógiai Intézet címén. E-mail: pompor.zoltan@reformatus.hu, telefon: 06 1/351-9842.

Lapunk legújabb és 2011-es számai megvásárolhatóak közvetlenül a Kálvin Kiadó-tól is.

A Református Pedagógiai Intézet egyéb kiadványai megvásárolhatóak vagy megrendelhetőek a Kálvin Kiadónál (valamint a Kálvin Kiadó lerakataiban az ország számos pontján):

Református Kálvin Kiadó 1113 Budapest, Bocskai út 35.
tel: 06 1/386-8267 fax: 06 1/466-9392
e-mail: kalvin.kiado@kalvinkiado.hu

Magyar Református Nevelés

XII. évfolyam 1. szám

A tartalomból

Digitális beemlöltek, digitális beindölök
Marc Prensky

Az II-generáció
Dr. Ségvár Béce

A média szerepe a szórakozási modell kialakításában
Alpár Vera

Több, mint kukkálás
Dr. Buda Béla pszicháter a vaótságshow-król

A talk show-ban megjelölő kommunikációs minták
és ízenetek elemzése
Dr. Balogh Eszter

A „médiakerölök” gyermekkeröl áldozatai
Dr. Domokos Andrea

Információdömping:
vannak-e eszközaink a kezelésére?
Dr. Költay Tibor

Médiapedagógiai ismeretek a tanítóképzésben
Tamásné Molnár Viktória – Andrássy Mariann

A pedagógia XXI. századi református szükségessége II.
Dr. Szenci Árpád

Médianevelés

Magyar Református Nevelés

XII. évfolyam 2. szám

A tartalomból

Dr. Bodó Sára
A gyermekléktan katechetikai kapcsolódásai

Drs. Harsai Éde
A hit lejlődése gyermek- és serdülökörban

Márkus Gábor
Hitoktatás/Aktuálisban

Adamekné Németh Zsófia
Hogyan látják ístent a vallástalan környezetben
nevelölő gyermekek?

Drs. Thoma László
A gyermek-ístenístelet szerepe
a gyermek vallásos szocializációjában

Drs. Szász Andrea
A tantervöl az órányáltag – tervezés
a katechézis színterén

Dr. Kun Mária
Gondolatok az Ige olvasása és tanítása tükrében

Cs. Szabó Sándor
Drámapedagógia a hittanórán
Loránt Gáborné
Jó gyakorlat – missziói lehetőség, a gyermekek között

Gyermekek az egyházban

Magyar Református Nevelés

XII. évfolyam 3. szám

A tartalomból

Dr. Fodorné Dr. Nagy Sarolta
Versengés, verseny, kooperáció

Botos Imola
A versengési pszichológiai háttére

Óvodai és iskolai hittanversenyek

Egyházmegyei bibliaismereti versenyek

Határöntúli vallásversenyek

Országos Református Tanérvnyító

A Kárpát-medencei református
oktatási intézmények tanérvnyítója

Tanérvnyító Kárpátalján

Széplaki Kálmán
Béres Ferenc Országos Éneklő Verseny

Szabolcsi Hubertné
Ötös találkozó a veséssí
Czövek Olivér Református Óvodában

Hittanversenyek

Magyar Református Nevelés

XII. évfolyam 4. szám

A tartalomból

Bökesöldi András
At a köfalon

Márkus Gábor
Gyülekezet és iskola – a határon

Kálmán Attila
Utaió, Liram, mutasd meg!

Koós Tamás
Szerhasználat a magyar fiatalok körében

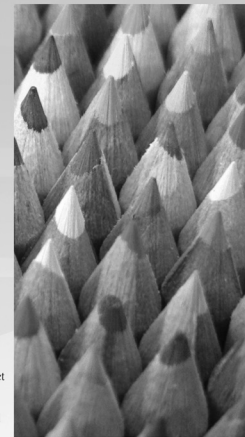
Csányi Ágnes
Határok közé szorított határatalanság

Gondos Attila – Bartos Bea
Református iskola – bulik – határok

Dr. Kis Médea
Időszereí indittások
a legkisebkek katechéziséhez
a 125 éve született Csikesz Sándortól

Bácsa Éva
A szeretet és a nevelés Erich Fromm A szeretet
művészete című könyve tükrében

Beszámoló az internatusi nevelés tréningéről
és a kolozsvári tanító-továbbképzésről

Határaink